

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
JOSEF VESELÝ
ŘÍZENÍM REDAKCE POVĚŘEN
MARTIN DANEŠ
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE IRENA KREJČOVÁ
GRAFIK PETR TĚŠÍNSKÝ
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MARTIN ADAM, VÁCLAV
BERNÁŠEK, PAVEL BRATINKA, ADAM ČERNÝ,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
MILOSLAV HAD, RUDOLF CHMEL, PETER JUZA,
RADEK KHOL, ČESTMÍR KONEČNÝ, KAREL
KRÁTKÝ, OSKAR KREJČÍ, KRISTINA LARISCHOVÁ,
ZDENĚK MATĚJKA, ALOJZ NEUSTADT, JOSEF
OREL, ALEXANDR ORT, MARTIN PALOÚŠ, JAN
PETRÁNEK, KAREL PEZL, MIROSLAV POTOČNÝ,
LIBOR ROUČEK, DUŠAN ROZEHNAL, RICHARD
SEEMANN, JIŘÍ STAŘÍK, ŠTEFAN ŠEBESTA,
VÁCLAV ŠMEJKAL, JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, KVĚTA
ŠUBRTOVÁ, VRATISLAV VÁLEK, JOSEF VESELÝ,
PETR ZAVADIL, JAN ŽÍŽKA

REDAKČNÍ KRUH: JOSEF BUČEK, JIŘÍ
DIENSTBIER, KAREL DUFEK, MIROSLAV
GALUŠKA, BOŘEK HOMOLA, ROBERT HORÁK,
ZDENĚK CHAROUZEK, OTTO KLIČKA, MILAN
KŇÁŽKO, JAROSLAV KOHOUT, VÁCLAV KOTYK,
PETR KRŮL, MIROSLAV KUSÝ, VOJTĚCH MENCL,
JAROSLAV ŠABATA, VĚRA ŠTOVÍČKOVÁ-
HEROLDOVÁ, LUDĚK URBAN, VÁCLAV VRABEC,
PETER VRŠANSKÝ, RICHARD WAGNER, JOSEF
ZIELENIEC, JIGAL ARCI (TEL AVIV), JAN
AUERHAHN (PAŘÍŽ), RUDOLF BYSTRICKÝ
(ŽENEVA), CLAUDE ESTIER (PAŘÍŽ), VLADIMÍR
HANDL (BIRMINGHAM), JIŘÍ HOCHMAN (PALM
COAST, FL.), FRANTIŠEK JANOUC
(STOCKHOLM), PETR LEBEDA (MONTEREY),
ADOLF MÜLLER (KOLÍN n. R.), MICHAEL OZEROV
(MOSKVA), VRATISLAV PĚCHOTA (NEW YORK),
PETR ROBEJŠEK (HAMBURK), WERNER
ROSENBERG (BERLÍN), VILIAM ROTH (VARŠAVA),
DUŠAN ROZBORA (NIKÓSIE), GERHARD
SABATHIL (BRUSEL), PAVEL SEIFTER (LONDÝN),
HELMUT G. SCHMIDT (BONN), JAN STAŇKOVSKÝ
(VÍDEŇ), JAROSLAV ŠEDIVÝ (BERN), JIŘÍ
VALENTA (MIAMI), MAGDA VÁŠÁRYOVÁ
(VARŠAVA), ALEXANDR VONDRA (WASHINGTON),
KAMIL WINTER (EDWARDSVILLE, ILL.)

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 02/51 108 107; fax: 02/51 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz. Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 23,50 Kč. Předplatné na rok činí 234 Kč, pro studenty a důchodce 194 Kč, ve Slovenské republice 427,40 Sk. Tiskne MĪDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky. Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje MĪDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky, tel.: 00421842/4281538, fax: 00421842/4281696. Informace o MP a ediční činnosti UMV na www.czechia.com/iir. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č. j. NP 2890/1994 ze dne 6. 12. 1994. Podávání tlačiřoviny povoleno SsRP Banská Bystrica č. j. OP-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

OBSAH 6/2000 ROČNÍK XXIV

STR.

SVĚTOZOR	2
HAIDER SKRÝVÁ HAIDERY DALŠÍ / Martin Daneš	3
RAKOUSKO V EVROPSKÉ KLATBĚ	
EVROPSKÁ UNIE BOJKOTUJE RAKOUSKO / Petr Zavadil	4
RAKOUSKO JAKO HROZBA POSTVESTFÁLSKÉ EVROPĚ / Petr Drulák	6
PROMĚNY V RAKOUSKÉ VNITŘNÍ POLITICE / Robert Schuster	8
SPŮ: HNĚDÉ SKVRNY A SVĚTLÉ ZÍTŘKY / Jiří Štěpanovský	10
RAKOUSKÁ NEUTRALITA: TRVALÁ, NEBO DOČASNÁ? / Miroslav Potočný	12
VZTAHY A PROBLÉMY	
SOUČASNÁ EVROPSKÁ KRAJNÍ PRAVICE / Petr Fiala, Miroslav Mareš	14
HAVLOVY DLUHY VE VZTAZÍCH S NĚMECKEM / Luboš Palata	16
OBRRANNÁ DILEMATA SPOJENÝCH STÁTŮ / Radomír Karlík	18
VOLNÁ TRIBUNA	
FENOMÉN HAIDER OČIMA ČESKÝCH POLITIKŮ	21
RAKOUSKÁ POLITIKA V MODRÉM OPARU / Vladimír Müller	21
RAKOUSKÁ ZMĚNA A JEJÍ RIZIKA / Cyril Svoboda	23
HAIDER A EVROPA / Michal Lobkowicz	24
HAIDER: PŘÍČINA, NEBO DŮSLEDEK? / Jan Zahradil	26
ZEMĚMI SVĚTA	
PROBLÉMY SOUČASNĚHO EGYPTA / Pavla Jazairiová	28
GHANA A SVĚT / Vladimír Klíma	30
SERIÁL	
KOLUMBIJSKÉ DROGOVÉ KARTELY / Miroslav Nožina	30
INFORMACE	
SUMMIT MILÉŇIA OSN / Miroslav Potočný	32
PRAŽSKÝ MODEL OSN UŽ POPÁTĚ / Jindřich Kovář	33
RECENZE	
DVĚ VÝCHODISKA PRO SOUČASNĚ RUSKO / Vlastimil Krines	34

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 31. 7. 2000)

- *Perspektivy francouzského předsednictví Evropské unie* ► *Francouzsko-české vztahy po pádu železné opony* ► *Bezpečnostní politika Francie* ► *Francouzsko-německá osa po své zlaté éře* ► *Česko-slovenské dělení definitivně ukončeno* ► *Trojúhelník Izrael-Libanon-Sýrie nadále výbušný* ► *Mexické drogové kartely a evropský trh* ►

1. – obnovy izraelsko-palestinské mírové rozhovory v Ejlátu. Ani setkání izraelského premiéra Ehuda Baraka a šéfa palestinské autonomie Jásira Arafata však nevyřešilo hlavní rozpory, takže rámec izraelsko-palestinské mírové smlouvy nebyl vytyčen do 13. května, jak obě strany zamýšlely.

1. – novou předsedkyní rakouských Svobodných zvolena Susanne Riessová-Passerová (39).

1.–2. – příslušníci bývalých povstaleckých oddílů v Sierra Leone zajali v severní a východní části země 17 členů sil OSN (UNAMSIL). Postupně zajali přes 500 rukojmích.

3. – generál Joseph Ralston vystřídal generála Wesleyho Clarka ve funkci vrchního velitele ozbrojených sil NATO v Evropě.

3. – začala nová vlna útoků mezi libanonským hnutím Hizballáh, bojujícím proti izraelské okupaci jižního Libanonu, a izraelskými vojenskými silami.

4. – zástupci OSN a konžské vlády podepsali v Kinshase dohodu umožňující rozmístění několika tisíc příslušníků jednotek OSN v Kongu. Pozorovatelská mise bude mít 5500 mužů.

5. – turecký parlament zvolil Ahmeta Necdeti Sezera desátým prezidentem na sedmileté období. Byl společným kandidátem vládní koalice a opozice.

5. – oznámeno, že velvyslanectví západních zemí a agentury OSN v Sierra Leone se rozhodly evakuovat personál, který není nezbytně nutný pro jejich provoz. V den zahájení evakuace bývalí protivládni povstalci z Jednotné revoluční fronty (RUF) propustili pět ze tří zajatých osob.

5. – rakouský kabinet přijal „akční plán“ s cílem dosáhnout zrušení sankcí „čtrnáctky“.

6. – Irská republikánská strana navrhla, že učiní své zbraně nepoužitelnými.

7. – Vladimir Putin byl uveden do funkce ruského prezidenta.

8. – při výbuchu ozbrojeného násilí v sierraleonském Freetownu zabito 19 lidí. V následujících dnech následovaly boje na různých místech. Do hlavního města přiletěla skupina 250 britských výsadkářů, kteří by měli ve městě držet strategické body, dokud tam nedoletí další jednotky OSN.

9. – srílanská vláda odmítla nabídku jednostranného příměří, který den předtím zveřejnila povstalecká organizace Tygři osvobození tamilského llámu.

9. – velvyslanec České republiky ve Vídni se domluvil s rakouskou vládní zmocněnkyní Markou Schaum a y e - rovou na návrhu dohody o odškodnění nuceně nasazených českých občanů, a to za stejných podmínek jako občanů jiných států.

9. – Jižní Korea veřejně přiznala, že vlastní chemické zbraně jako odstrašující prostředek vůči KLDR.

10. – Rakousko oficiálně sdělilo, že nesouhlasí s plnou realizací pohybu pracovních sil z nových členských zemí včetně ČR po jejich vstupu do EU a že bude žádat nějaké přechodné omezení.

10. – náčelník ruského generálního

štábu Anatolij Kvašnin poprvé od bombardování Jugoslávie Aliancí loni na jaře jednal v Bruselu o dalších kontaktech, ruské vojenské doktríně a o situaci v Bosně a v Kosovu.

10. – český prezident Václav Havel zahájil čtyřdenní státní návštěvu Německa. Kancléř Gerhard Schröder při této příležitosti ujistil, že Německo nebude vstup České republiky do EU podmiňovat řešením historických problémů mezi oběma státy.

11. – výbor ministrů Rady Evropy rozhodl nepozastavit členství Ruska v RE, jak v dubnu doporučilo parlamentní shromáždění.

11. – počet obyvatel Indie dosáhl jedné miliardy.

12. – pákistánský Nejvyšší soud de facto posvětil říjnové převzetí moci armádou, jímž byla svržena vláda premiéra Naváze Šarífa a rozpuštěn parlament. Podle soudu vyvstala 12. října taková situace, která učinila zásah ozbrojených sil nezbytným.

13. – ruský prezident Vladimir Putin dekretem rozdělil Rusko na sedm federálních okruhů, do jejichž čela by měli být jmenováni prezidentští zástupci, kteří v nich mají prosazovat rozhodnutí federálních orgánů

14. – ve věku 62 let zemřel někdejší japonský premiér Keizó Obučí.

15. – zveřejněno, že vyšetřovatelé zabývající se válečnými zločiny spáchanými v době korejské války potvrdili masakr skupiny civilistů americkými vojáky v červenci 1950

15. – izraelská vláda vyslovila souhlas s předáním tří vesnic ležících v těsné blízkosti tzv. Velkého Jeruzaléma pod plnou kontrolu palestinské autonomie.

15. – oznámeno, že povstalci v Sierra Leone propustili 139 z více než pěti set vojáků, které drží jako rukojmí, a předali je liberijským úřadům.

15. – oznámeno, že parlamentní volby v Zimbabwe se budou konat 24.–25. června. Váleční veteráni dosud zabili čtyři bílé farmáře.

15. – do Belfastu přiletěli mezinárodní inspektori Martti Ahtisaari a Cyril Ramaphosa k prvnímu setkání s předsedou mezinárodní komise pro odzbrojení generálem Johnem de Chastelainem. Jejich úkolem je navštívit zbrojní arzenály IRA a informovat mezinárodní komisi.

15. – filipínský prezident Joseph Estrana dal zelenou vládním vyjednávačům, aby obnovili rozhovory s únosci, kteří od dubna drží na ostrově Jolo 21 rukojmích.

16. – Rusko úspěšně vyzkoušelo novou nosnou kosmickou raketu Rokot.

16. – šéf sierraleonských povstalců Foday Sankoh z Jednotné revoluční fronty Foday Sankoh zajat vládním vojskem.

16. – ve Vídni skončila konference za účasti zástupců Rakouska, USA, České republiky, Polska, Běloruska, Ruska, Ukrajiny a Maďarska, podle jejichž výsledků obdrží většina českých obětí nuceného válečného nasazení v Rakousku odškodnění ve výši 35 000 šilinků.

17. – americká Sněmovna reprezentantů podpořila návrh na stažení jednotek USA z Kosova, a to již příští rok, pokud spojenci z NATO nesplní závazky týkající se pomoci při obnově provincie. Při hlasování

v Senátu stoupenci stažení utrpěli porážku rozdílem 53:37 hlasů.

17. – ruská Státní дума schválila premiérem dosavadního prvního vicepremiéra Michaila Kasjanova (42).

18. – RB OSN uvalila zbrojní embargo na Etiopii a Eritreu s cílem zamezit prohlubování ozbrojeného konfliktu mezi oběma zeměmi.

19. – jihokorejský premiér generál ve výslužbě Pak Te-džun odstoupil dva dny poté, co jej soud obvinil z daňových úniků.

19. – skupina ozbrojených civilistů vtrhla do budovy parlamentu tichomořského státu Fidži, zajala několik politiků včetně premiéra Mahendru Chaudryho a oznámila, že přebírá moc ve státě. Vzbouřence vedl podnikatel George Speiht, který oznámil rozpuštění kabinetu a nastolení přechodné vlády v čele s Ratum Timocim Silatoluem z Fidžijské sdružené strany. Vzbouřenci pocházejí z řad většinového domorodého obyvatelstva, premiér a většina kabinetu jsou indického původu.

19. – členský státům EU se podařilo najít formulaci umožňující zahájit s ČR a dalšími kandidáty první vlny vyjednávání o volném pohybu osob.

20. – nový tchajwanský prezident Čen Šuej-pien (50) složil přísahu. Neustoupil požadavku Pekingu, že ostrov je neoddělitelnou částí Číny, řekl však, že ostrov nevyhlásí nezávislost, pokud CLR nezaútočí.

21. – v New Yorku skončila konference OSN o nešíření jaderných zbraní. Pět jaderných mocností spolu s dalšími signatáři Smlouvy o nešíření jaderných zbraní přijalo jednoznačný závazek zbavit se jaderných arzenálů. Konference se mj. shodla na moratoriu zkoušek jaderných zbraní, na dalším snížení taktických jaderných zbraní a otevřenosti informací o výzbroji jaderných mocností. Nestanovila však žádný termín pro jaderné odzbrojení.

22. – mluvčí Kremlu Sergej Jastržemskij připustil možnost leteckého útoku ruského letectva proti teroristickým základnám militantních muslimů v Afghánistánu, kde se pravděpodobně zdržují čečenská povstalci.

22. – novým jihokorejským premiérem jmenován I Han-tong (65) z Jednotné liberálně demokratické strany.

22. – politická strana vzešlá z bývalé povstalecké Kosovské osvobozené armády pod názvem Strana demokratického pokroku Kosova, se na svém prvním sjezdu přejmenovala na Demokratickou stranu Kosova. V čele opět Hashim Thaci.

23. – odvolací soud v Santiagu de Chile rozhodl o zrušení doživotní parlamentní imunity bývalého diktátora Augusta Pinočeta.

24. – polské vládní seskupení Volební akce Solidarita vyzvalo svého koaličního partnera Unii svobody k rozhovorům o řešení krize. Roztržku mezi partnery způsobilo rozhodnutí premiéra Jerzyho Buzka nahradit 260 představitelů lokální samosprávy v centrální Varšavě jediným komisařem. Předsednictvo Unie svobody nato pohrozilo odchodem svých ministrů z vlády. Rozhovory podmiňlo od-

voláním premiéra Jerzyho Buzka.

24. – poslední izraelské jednotky opustily libanonské území a po 22 letech tak ukončily okupaci jižní části této země.

24. – oznámeno, že zimbabwská vláda schválila dodatek k zákonu o vlastnictví půdy, který umožňuje okamžitě zabavení 841 bělošské farmy v zemi bez jakýchkoli kompenzací. Změnu zákona umožnil ústavní dodatek, který prošel zimbabwským parlamentem 6. dubna.

25. – Sněmovna reprezentantů Kongresu USA odhlasovala zákon, který definitivně normalizuje obchodní vztahy s Čínou, což umožní CLR vstup do WTO.

25. – kandidátské země tzv. druhé vlny zahájily v Bruselu skutečnou jednání o vstupu do EU.

26. – v sídle EU v Bruselu začala jednání s kandidáty tzv. první vlny o volném pohybu osob. Otevřely se rovněž kapitoly vnitro a justice a rozpočtová opatření.

26. – probritské polovojenské skupiny odmítly návrh IRA, že „učiní své zbraně nepoužitelnými“, a oznámily, že nezhájí odevzdávání svého zbrojního arzenálu.

27. – ulsterští unionisté na zasedání svého vrcholného orgánu podpořili návrh své strany do provinční vlády.

27. – podpisem ruského prezidenta Vladimira Putina vstoupila v platnost smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek. Smlouvu dosud podepsalo 41 zemí a 28 jí ratifikovalo. Ze 44 států s jaderným potenciálem (tj. takových, na jejichž území se nacházejí jaderné reaktory) smlouvu nepodepsaly Pákistán, Indie a Severní Korea. Čína a USA dosud smlouvu neratifikovaly.

28. – povstalci z Jednotné revoluční fronty v Sierra Leone propustili poslední z 500 zadržovaných vojáků mírových sil OSN.

28. – v druhém kole prezidentských voleb v Peru znovu zvolen Alberto Fujimori se ziskem 50,1 procenta hlasů. Opoziční kandidát Alejandro Toledo zahájil nenásilnou kampaň, kterou chce Fujimoriho přinutit k odstoupení.

29. – nejvyšší velitel fidžijské armády Frank Bainimarama převzal moc. Den nato jmenoval ve snaze zmírnit politickou krizi novým premiérem Rataua Epeliho Nailatikaua.

29. – mezi Ruskem a ČR rovněž mezi Běloruskem a ČR vstoupila v platnost vízová povinnost.

29. – předseda EK Romano Prodi jednal v Moskvě s ruským prezidentem Vladimírem Putinem. Prodi vyjádřil přesvědčení, že byla započata nová éra spolupráce.

30. – americký prezident Bill Clinton návštěvou Lisabonu zahájil cestu po čtyřech evropských zemích.

30. – v Severním Irsku obnovena samospráva.

31. – na pravidelném summitu EU v Lisabonu za účasti amerického prezidenta Billa Clintona se jednalo o vztazích s Ruskem, americkém projektu národní protiraketové obrany a o obchodních sporech.

31. – polský premiér Jerzy Buzek odmítl možnost vytvoření menšinové vlády ve své zemi.

31. – etiopská vláda oficiálně ozná-

HAIDER SKRÝVÁ HAIDERY DALŠÍ

S koncem století se v Evropě množí požadavky náprav minulosti: řetězec prodělaných křivd a očekávaných omluv, kolektivních zločinů a nároků na odškodnění vzrůstá. Snaha o cosi jako zúčtování se stoletím nemusí být sama o sobě na škodu. 20. století bylo na starém kontinentě na nejrůznější křivdy velmi bohaté; většina z nich je tak či onak spojena s dvěma nejkrvavějšími válkami lidské historie. Pokud tyto bolestné lekce nevymažou Evropané ze své paměti, naděje, že se vyvarují jejich opakování, se zvýší.

Uvedený proces však obnáší i rizika zcela opačná. K tomu, aby dnešní účtování s minulostí nezakládalo nové potenciální křivdy pro budoucnost, je především nutno se vyvarovat snah o *revizi* historie. Hranice mezi požadavky jedinců či skupin osob na nápravu minulých křivd, které vycházejí z mezinárodních dohod a ujednání, a požadavky zahrnujícími v sobě latentní prvek revize se poněkud rozostřuje, a její přesné vymezení se tak zdá stále obtížnější. O to více je nezbytné. Je třeba se vyvarovat otevírání uzavřených kapitol válečného století s jeho agresemi a následnými odplatami, neboť by se tím otevřela i Pandořina skříňka, jež by byla s to uvrhnout kontinent o desítky let zpět.

Hlasatelů revizí všech barev a odstínů v Evropě početně nepřibýlo, avšak z nespočetných příčin se jim více dopřává sluchu. Rakušan Jörg Haider je jedním z nich. Jeho Svobodní (někdy překládání jako „Svobodomyšlní“) vstoupili ve Vídni do nové vládní koalice, čímž způsobili na kontinentě velký poprask. Haider přitom není tím nejtypičtějším a snad ani nejnebezpečnějším hlasatelem revize; je spíše oportunistou a obratným populistou, který využil specificky rakouských potíží *zablokované demokracie* k prosazení vlastních mocenských ambicí.

Duch revize nedávné evropské historie se zatím vcelku nenápadně šíří nejen v Rakousku a Německu, ale i jinde ve střední Evropě včetně domácích luhů a hájů; dokládá to současná diskuse kolem některých důsledků 2. světové války. Co jiného představují vážně míněné návrhy, jež se dnes objevují i v českém tisku, aby Praha finančně odškodnila sudetské Němce? Inspirují se probíhajícím německým odškodňováním nacistických obětí ze zemí střední a východní Evropy. Paralela mezi oběťmi nacismu a poválečného odsunu-vyhnání z osvobozených středoevropských zemí je však nadmíru nebezpečná. Zatímco odškodnění východoevrop-

ských obětí nacismu je jen dotažením poválečných závazků Německa, jejichž plnění oddálila studená válka a stažení železné opony, o vysídlení Němců ze tří středoevropských států rozhodly vítězné mocnosti 2. světové války na postupimské konferenci v létě 1945.

Nelze popřít, že vyhnání Němců z Československa, Polska i Maďarska bylo na hony vzdálené normám lidských práv, jaké se ustálily na konci 20. století. Dozajista při něm docházelo k přehmatům i zločinům. Všude tam, kde je možné konkrétní viníky usvědčit, nechť nastoupí spravedlnost. Nezapomínejme ovšem na tehdejší kontext bezprostředně prodělaného válečného traumatu, jež lze stěží posuzovat měřítky současnosti. Hlavním motivem Spojenců při jejich rozhodnutí o „odsunu“ Němců z území okolních států ostatně bylo zabránit riziku opakování války. O opodstatněnosti tehdejších obav lze možná spekulovat, avšak rozhodnutí samo zpochybňovat nelze.

Uznání nároku na odškodnění Němců ze strany vítězné země války by de facto znamenalo revizi jejich výsledků a otevřelo lavinu dalších požadavků. A když sudetští Němci, proč ne civilní oběti spojeneckých náletů na německá města v letech 1944–45, jejichž vojenský význam se ukázal více než sporný?

Avšak vraťme se k aktuálním požadavkům stoupenců revize. Ti, kdož na českém parlamentu tak vehementně požadují zrušení tzv. Benešových dekretů s poukazem na to, že porušují elementární lidská práva zaváděním principu kolektivní viny, zamlčují veřejnosti, že dekrety jsou dnes především historickým dokumentem, ale odvozují se od nich i některé důležité majetkoprávní vztahy. Neřeknou, že po případném zrušení dekretů by nejspíš automaticky následoval požadavek na restituci sudetského majetku. Nikdo z nich se ani nepochlubí s informací, že kupříkladu Mnichovská dohoda z roku 1938 o odstoupení Sudet Německu zůstává dodnes součástí německého právního řádu. Německo ji nezruší, neboť by tím zpochybnilo celou řadu právních aktů, jež probíhaly v Sudetech za hitlerovské okupace. A nikdo to po něm ani nepožaduje.

Od revize výsledků 2. světové války je pak už jen krůček k revizi versailleského systému, jenž překreslil mapu Evropy po 1. světové válce. Zejména maďarské exilové kruhy nyní velmi zaměstnává představa obnovení Uherska v jeho historických hranicích.

Není divu, že Spojeným státům tolik záleží na tom, aby Německo v co nejkratším termínu definitivně uzavřelo všechny nedořešené otázky související s druhou světovou válkou. Nikdo to nevyсловí nahlas, ale jde o to, aby se v Německu potřetí v průběhu několika desetiletí neprobudil duch odplaty. Odplata hospodářsky i politicky nebývale posíleného poraženého vůči slaboučkým „vítězům“ na východ od jeho hranic v současné době vskutku nehrozí. Německo je dnes zavedenou demokracií a drtivá část tamější politické reprezentace si je hluboce vědoma rizik, jež by obnášel návrat k uzavřeným kapitolám historie.

Přesto dávejme pozor, abychom si nenechali vypustit džina z lahve. Vedle Jörga Haidera, tohoto široce medializovaného strašáka Evropy, existují Haiderové další, na první pohled často nenápadnější, avšak ideově konsistentnější a neméně cílevědomí. Odsuďme hlasy, jež pod pláštíkem nezbytné nápravy křivd touží po revizi.

md

Evropská unie bojkotuje Rakousko

PETR ZAVADIL

**Mnozí představitelé sjednocené Evropy a jejich příznivci v médiích já-
sají: „Evropa se odhodlala k politickému činu.“ Čtrnáct států Evrop-
ské unie varovalo Rakušany, že jim vstup Svobodné strany Rakouska
(FPÖ) Jörga Haidera do spolkové vlády jen tak neprojde. A když potom
Haiderovi lidé počátkem února skutečně nastoupili do ministerských
křesel, splnila čtrnáctka svůj slib a omezila bilaterální styky s Vídní na
nezbytné minimum.**

**Šlo vůbec o „politický čin“? Není blokáda Rakouska jen symbolickým
politickým gestem? A jaké bude mít tento „čin“ či toto „gesto“ dů-
sledky?**

Mediální show

V každém případě čtrnáct států Evrop-
ské unie nemohlo v dané situaci jednat ji-
nak. Celá „kauza Haider“ je totiž mimo-
řádně mediálně přitažlivá. Haider mluví
německy. Pro mnohé Západoevropany te-
dy je Němec. Jeho jméno začíná písmem-
nem „H“ a končí písmenem „R“. Má přes-
ně tolik písmen jako jméno vůdce třetí
říše. Haider slaví úspěchy právě v zemi,
kde se Hitler narodil. Právě v zemi, jejíž
vyrovnání se s minulostí je oprávněně
zpochybnováno. Duchovní vůdce rakous-
kých Svobodných hlásá šovinismus a ne-
lásku k cizincům – zvláště pak ke slovin-
ským Slovanům. Při jedné ze svých
agitačních akcí označil členy Zbraní SS
za vzory pro dnešní mládež. Ocenil také
„příkladnou zaměstnaneckou politiku třetí
říše“. Navíc pochází z nacistické rodiny.
Sečteno a podtrženo: navzdory změnám
v moderní společnosti 20. století a ideolo-
gickým rozdílům mezi nacismem a haide-
rismem nejednoho Evropana určitě na-
padlo, že se opakují dějiny, proti čemuž je
třeba zakročit.

Kdyby evropská čtrnáctka na vstup ha-
iderovců do vlády nijak nereagovala, mé-
dia by jí zcela určitě vyčetla nečinnost
(připomeňme dále, že existuje precedens:
zvolení Kurta Waldheima rakouským pre-
zidentem).

Navíc Haider představuje politický
směr, jehož popularita stoupá i v dalších
státech Evropské unie. Nečinnost by tedy
jen povzbudila Vlámský blok v Belgii,
příznivce Umberta Bossiho v Itálii, Ná-

rodní frontu ve Francii a řadu dalších po-
pulistických hnutí. Úspěch Haiderovy po-
litiky by také posílil ultrakonzervativní
tendence v etablovaných politických stran-
ách (v CSU, ale také např. v CDU). A to
nemohli jejich političtí odpůrci v evrop-
ských vládách připustit.

Obrana Evropy před selským rozumem

Tyto dvě motivace evropské blokády
byly již dostatečně popsány. Je tu ale ješ-
tě třetí. Haider si totiž vůbec nebere ser-
vítky při svých hodnoceních Evropské
unie. Servítky, jež si chtěnechtě musí brát
každý politik, tak či onak zaangażovaný
na evropské integraci.

Haider programově využívá nesrozumitel-
nosti „evropsko-integračního“ diskursu.
Využívá toho, že úspěchy evropské inte-
grace v podstatě nelze vysvětlit, natožpak
obhájit před veřejným míněním. Právnický
a ekonomický jazyk – navíc komplikovaný
 Bruselským „newspeakem“ – totiž jedno-
duchý výklad umožňuje jen málokdy.

Velká část veřejnosti v západní Evropě
zkrátka Evropské unii nerozumí. Zvláště
vypjatá je přítomná situace v Rakousku, kte-
ré je čerstvě rozčarováno nenaplněnými
očekávanými po vstupu do EU v roce 1995.
Na otázku, k čemu je vlastně celá ta evrop-
ská integrace dobrá, tedy umí jen málokdo
jednoduše odpovědět. Když se k tomu při-
počte fakt, že členství stojí spouště peněz
(Rakousko přispívá do rozpočtu EU po Ni-
zozemsku, Německu a Švédsku největší
částkou), není divu, že kritika evropského
sjednocování dopadá na úrodnou půdu.

V podstatě každý vrcholný politik kaž-
dého členského státu EU věnuje část své-
ho úsilí obraně myšlenky evropské inte-
grace. A „přiblížením Unie občanům“ se
zabývají i orgány Evropské unie. A teď
přijde Haider a celou tuto rétorickou akti-
vitu boří. Vtipně, srozumitelně, jako by
mluvil z duše prostého Evropana.

Evropští politici tedy blokádu haide-
rovského Rakouska zachraňují (nebo
alespoň mají tento pocit) celou ideu ev-
ropské integrace. Vlády čtrnácti evrop-
ských států tak pokračují v obraně evrop-
ské myšlenky před selským rozumem.

Mimořádně: podobně zjednodušující
atmosféra panovala i v časech konzerva-
tivní vlády Johna Majora v Británii. I teh-
dy mediální obraz Evropy bojující s Bri-
tánií zastínil samotný obsah britského ne-
souhlasu s některými převládajícími poli-
ticko-ekonomickými trendy uvnitř EU
(etatistický tržní socialismus).

První důsledky

V dané situaci tedy čtrnáctka musela
reagovat tak, jak reagovala, ať už měly být
důsledky její blokády jakékoli. Obtížně
lze tedy hovořit o rozhodnutí jako o „či-
nu“. Šlo spíše o okolnostmi vynucený po-
litický krok. Určitě nejsme svědky něja-
kého dalšího vzestupu politického charak-
teru či vlivu Evropské unie. Nastíněné
skutečnosti snad dostatečně objasňují,
proč v případě Rakouska reagovaly státy
Evropské unie jinak než například v době
působení neofašistů v Berlusconiho ita-
lské vládě.

Evropská čtrnáctka si při vyhlášení blo-
kády Rakouska nechala otevřená zadní
vrátka v podobě slibu, že blokáda nepo-
škodí práci evropských orgánů a institucí.
Přerušením veškerých styků s Rakouskem
– což by byl jistě politicky velmi účinný
krok – by totiž zřejmě sama čtrnáctka
efektivně Evropskou unii ochromila. Udě-
lala by tudíž přesně to, o co kritikům ev-
ropské integrace včetně Jörga Haidera
jde: zastavila by rozhodování evropských
institucí, omezující členské státy.

Přesto již jsou patrné první pozitivní
důsledky blokády Rakouska. Jednak je tu
výrazně proevropské prohlášení nové ra-
kouské vlády, doplněné preambulí potvr-
zující podporu Vídně evropskému inte-
gračnímu procesu. Za druhé: vídeňská
vláda se snaží na všech fórech daleko dů-
razněji prosazovat svou „proevropskost“
– zejména ústy lidovecké ministryně za-
hraničí Benity Ferrero-Waldnerové. Za
třetí: Haider již není v čele FPÖ a omezu-
je svou politickou činnost na vládnutí
v domovských Korutanech a na politické
výpady v médiích.

Negativní důsledky tak viditelné nejsou.

Na činnosti nadnárodních institucí
Unie – jako je Evropská komise – by se
rakouský problém neměl projevit. Uká-

zalo se to i na bezprostřední reakci Komise na vstup FPÖ do vlády. Komise se odmítla připojit k jakékoli formě nátlaku na Rakousko s tím, že jí takovou roli základní smlouvy Evropské unie nepřisuzují. Komise tehdy jen potvrdila, že bude jako „strážce smluv“ sledovat, zda Rakousko základní dokumenty EU neporušuje. Žádné takové porušení zatím neshledala.

EU má obranné mechanismy

Zatím nejsou k dispozici spolehlivé analýzy mezivládních jednání institucí Evropské unie. Právě tam však může mít blokáda Rakouska největší dopad: jde především o zasedání Rady EU a o vyjednávání mezivládní konference o reformách institucí, nezbytných pro rozšíření Evropské unie.

Podstata úspěchů Evropské unie spočívá především v mechanismech, které usnadňují přijímání kompromisních řešení. Mezi tyto mechanismy patří: uzavřená jednání Rady EU, složité rozhodovací procedury a současné rozhodování o mnoha parciálních problémech.

Uzavřená zasedání usnadňují vládám vyjednávání: veřejnost se většinou nikdy nedozví, jak ten který členský stát v dané otázce hlasoval. Díky hlasování kvalifikovanou většinou navíc s daným návrhem nemusejí souhlasit všechny státy a díky vážení hlasů podle populačního a politického klíče může existovat poměrně velký počet pře-

hlasova-

ných států. Navíc Rada EU rozhoduje vždy o mnoha různě důležitých bodech najednou; lze tedy uzavírat kompromisy výměnou za ústupky v jiných otázkách.

Tyto mechanismy by měly zajistit akceschopnost Evropské unie i v situaci problematických vztahů mezi Rakouskem a čtrnácti dalšími státy. Proti těmto mechanismům ovšem působí politické faktory. A zde existuje řada rizik, která zcela určitě výrazně ovlivní rozhodování Evropské unie.

Rizika nynější situace uvnitř EU

Jde především o tyto faktory:

– **Haiderova kritika EU znovu nastolila základní otázky fungování EU.** Je unie zkorumpovaná? Zasahuje nepřipustně do suverenity národních států? Vzhledem k tomu, že tyto diskuse jsou mimo jiné díky Haiderovi lépe medializovány, budou se jimi politici z členských států EU zabývat na úkor jiných politických problémů.

– **Účast krajní pravice ve vládách se stala reálnou možností.** Vládní i opoziční strany v evropských státech začnou daleko výrazněji vnímat činnost ultrapravicových stran a pocítí nutnost s těmito stranami politicky bojovat. Budou se snažit přebírat témata těchto politických

stran. Budou rovněž částečně přebírat řešení, jež ultrapravicové strany navrhnou: omezení přistěhovalectví, zaměstnávání cizinců i z kandidátských států EU, problematizace a odklad přijímání nových států do Unie.

– **Téma „blokádá Rakouska“ se stává politickým tématem.** Postupně se budou daleko výrazněji odlišovat již dnes různé postoje členských států EU k blokádě Rakouska. Odlišné postoje se budou silněji projevovat i ve vládních koalicích a mezi vládními a opozičními stranami v jednotlivých členských státech. Téma „jak přistupovat k Rakousku“ budou státy EU řešit na úkor jiných problémů.

– **Zhoustnutí atmosféry mezi členskými zeměmi.** Rozkol uvnitř Evropské unie, pochybnosti o tom, jak přistupovat k Rakousku, napětí mezi rakouskými diplomaty a diplomaty z ostatních států Unie budou komplikovat její rozhodování. Odstrkovaní Rakušané jistě nebudou oplývat přehnanou vůlí ke spolupráci. Jistě nebudou ochotněji než jindy přijímat kompromisy. A ani diplomaté z ostatních států Unie nebudou rádi vycházet rakouským požadavkům vstříc, cítí-li politický tlak požadující blokádu Vídně.

Adieu, brzké rozšíření EU

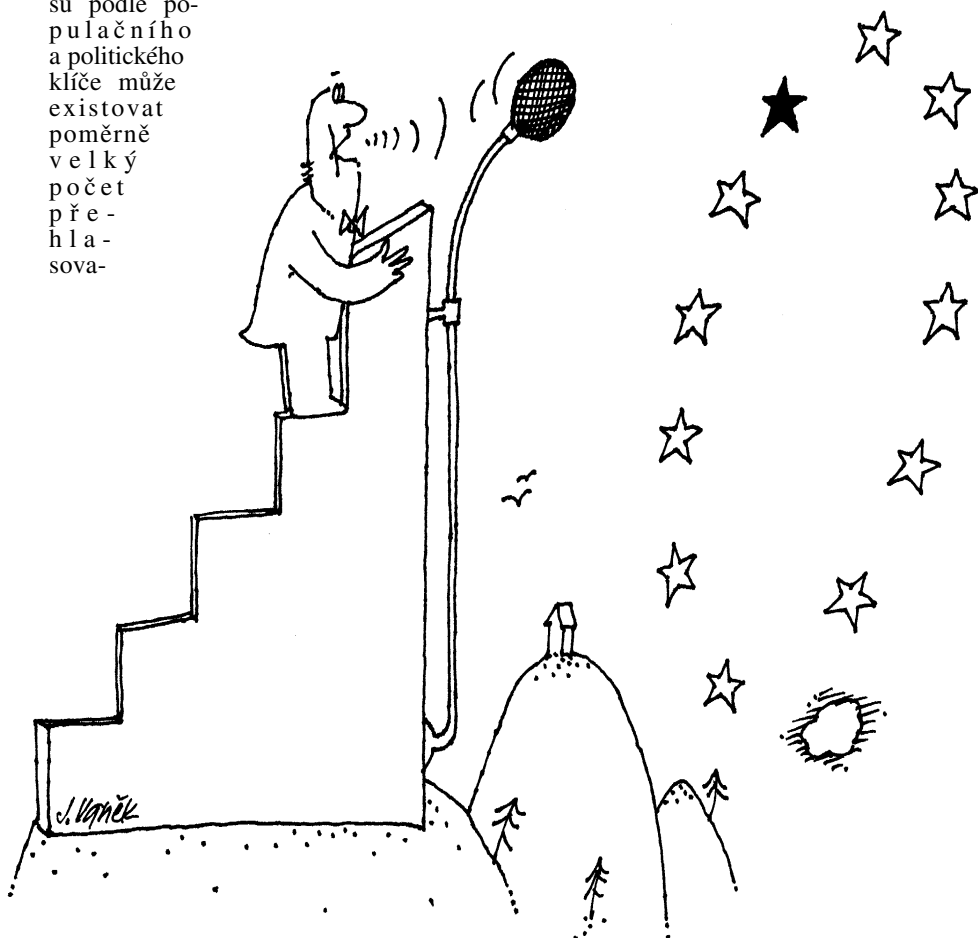
Považujeme-li brzké rozšíření a větší akceschopnost Evropské unie za pozitivní směřování, pak bude výsledek výše zmíněných důsledků vývoje v Rakousku a v Evropské unii zcela jistě negativní. A to navzdory obranným mechanismům, které uvnitř Evropské unie existují.

Již dnes můžeme pozorovat např. uvnitř německé opozice určitou renesanci Haiderových témat (strach z cizinců a z rozšíření Evropské unie). Již dnes jsme svědky rozkolu uvnitř Unie, týkajícího se postoje k Rakousku (zatím víceméně uvnitř vládních koalic v jednotlivých členských zemích – např. ve Finsku – nebo mezi vládními stranami a opozicí – např. v Německu).

Dá se říci, že Haider mění Evropu. A to přesto, že se již přímo nepodílí ani na rakouské, ani na evropské politice. Dá se také říci, že Evropa mění rakouskou politiku. A toto vzájemné ovlivňování jeho aktéry zaměstnává natolik, že značně komplikuje ostatní agendu Evropské unie.

A hlavní agendou alespoň z pohledu České republiky je bezesporu reforma institucí EU a přijímání nových členů. Brzké přijetí České republiky do Evropské unie se tak zase o něco více komplikuje – alespoň co se připravenosti evropské patnáctky týče.

Autor je zástupce šéfredaktora Lidových novin

Rakousko jako hrozba postvestfálské Evropy

PETR DRULÁK

Od vstupu Haiderovy FPÖ do rakouské vlády počátkem letošního února bije Evropa na poplach. Do vládní koalice vstoupila strana charakterizovaná jako krajně pravicová, nacionalistická, protievropská či fašistická, což vyvolalo řadu hlasitých protestů, diplomatické sankce a výzvy k mezinárodní izolaci alpské země.

K neaktivnějším účastníkům této kampaně patří státy, které jsou Rakousku nejbližší tím, že je spojuje členství v EU. Odhodlání izolovat Rakousko, dokud potrvá koalice ÖVP s FPÖ, jde i do takových detailů, kdy se Evropská rada vzdává obvyklé kolektivní fotografie jenom proto, aby se představitelé států Unie neocitli vedle představitelů Rakouska, či kdy člen belgické vlády odrazuje belgické turisty od návštěvy rakouských Alp.

Samotná kampaň má své příznivce i odpůrce. Zatímco příznivci chválí zásadový postoj evropských představitelů odsuzujících politický extremismus a bránících evropskou demokracii a toleranci, odpůrci upozorňují na pokrytectví evropských politiků, kteří na jedné straně odmítají jednat s legitimně zvoleným premiérem více méně sporádané evropské země a na druhé straně nadbíhají ruskému prezidentovi, jehož politická kariéra vyrostla na špinavé válce v Čečensku. Kritici rovněž odsuzují podle nich nepřiměřené vnější zasahování do vnitřních záležitostí demokratické země.

Kdo má pravdu? Kde můžeme hledat příčiny nebyvalé síly protirakouské kampaně? Tato stať je pokusem o dílčí odpovědi na vznesené otázky. Dílčí proto, že z řady faktorů, které by mohly vést ke komplexní odpovědi, si vybírá pouze tři, jež považuje za nejvýznamnější – teritoriální uspořádání evropského systému, ideologickou homogenitu/heterogenitu a velikost států.

Nová pravidla postvestfálské Evropy

Nejvýznamnějším aktérem moderního systému mezinárodních vztahů je stát.¹⁾ Tento aktér je definován především územím, nad nímž má výlučnou a ničím neomezovanou moc. Pravidla systému přiřazují každému aktéru určité území a každému území právě jednoho aktéra v podobě státu. Systém se neopírá o žádnou formální hierarchii mezi aktéry, známou

z vnitrostátních systémů, která by normativně nadřazovala jedno nad druhé a která by činila rozhodnutí jedněch závaznými pro druhé. Tato absence mezinárodní hierarchie či mezinárodní vlády bývá nazývána anarchií.²⁾ Teritorialita, suverenita a anarchie tak charakterizují moderní systém mezinárodních vztahů. Základy tohoto systému byly položeny vestfálským mírem, který ukončuje dlouhé období evropských náboženských válek, když stvrzuje a univerzalizuje princip „cuius regio, eius religio“, již dříve formulovaný Augsburským náboženským mírem. Náboženská otázka, kterou Evropa do té doby považovala za univerzální, týkající se všech, je tak „privatizována“ upevňujícími se státy.³⁾ Stává se vnitřní záležitostí moci spravující dané teritorium. I další problémy jsou řešeny analogicky – přesunutím do vnitřních záležitostí státu a podřízením jeho absolutní suverenitě, tj. jsou teritorializovány. Vestfálský systém mezinárodních vztahů proto tihne k jasnému vymezení a oddělení vnitřních a vnějších záležitostí svých aktérů.⁴⁾

Systém mezinárodních vztahů, který se vyvíjí na půdě evropské integrace, sice vychází z vestfálských poměrů, neboť na jeho počátku stojí skupina svrchovaných států, ale zároveň je překonává. Řada fenoménů v současné Evropské unii je neuchopitelná v rámci vestfálské perspektivy a nabývá smyslu až v postvestfálském pohledu. Supranacionální rozhodování evropských institucí či aktivity nadnárodních korporací vedou k předefinování teritoriální suverenity států právě tak, jako k němu z opačné strany vede posilování vnitrostátních regionů a práv jednotlivců. V tomto procesu ztrácí stát své výlučné nároky a stává se jedním z více aktérů evropské politiky. Zatímco před půlstoletím by nikdo nepochyboval o tom, že např. řešení sociálního postavení vlámských zemědělců je plně v kompetenci belgické

vlády, dnes se jedná o otázku, kterou bude řešit také vláda Flander, Evropská komise či představitelé dalších států Unie. Ztráta výlučného postavení státu má za následek stírání vestfálské dichotomie vnitřní/vnější a situaci, kdy se k témuž teritoriu váží práva a nároky několika různých aktérů. Tyto momenty inspirovaly některé pozorovatele k připodobnění vznikajícího evropského řádu k předvestfálskému, čili středověkému uspořádání.⁵⁾ „Nový středověk“ tak označuje alternativu postvestfálského systému, charakterizovanou šířící se „sférou nerozlišitelnosti“ mezi vnitřním a vnějším a překrýváním pravomocí nad teritoriem.

Z tohoto hlediska lze vysvětlit protirakouskou kampaň jako výsledek stírání rozdílu vnitřní/vnější. Otázka složení vládní koalice, která by ve vestfálském systému patřila do vnitřních problémů Rakouska, se díky institucionálnímu propojení automaticky stává problémem ostatních členů EU. To rovněž vysvětluje kritizované rozdíly v postojích vůči Rusku a Rakousku. Zatímco vztahy s Ruskem, které se chová z hlediska evropských norem mnohem hůře než Rakousko, se odehrávají ve vestfálském kontextu, kde je možno jasně odlišit vnitřní záležitosti Ruska či země EU od vnějších, ve vztazích s Rakouskem coby členem Unie je takové rozlišení problematické. Nicméně v případech probíhajících pokusů o izolaci rakouské vlády se jedná o příklad pokusu o expanzi oné sféry nerozlišitelnosti, který nemá oporu v pravidlech platících uvnitř Unie.

Hledisko postvestfálského kontextu nám sice říká, co kampaň umožnilo, neodpovídá však na otázku po její motivaci.

Hrozba heterogenity

Rozlišení mezi homogenním a heterogenním systémem mezinárodních vztahů zavádí francouzský myslitel Raymond Aron, jenž definuje tyto kategorie v rámci vestfálského systému. Homogenní systém se podle Arona sestává ze států „stejného typu, se stejnou koncepcí politiky“, naopak v heterogenním systému jsou státy organizovány podle rozdílných principů a „hlásí se k protichůdným hodnotám“.⁶⁾ Hrozba heterogenity spočívá především v tom, že státy si navzájem odpirají uznání legitimity. Dokud se státy navzájem uznávají jako nositelé legitimních mocí na svých územích, potom i přes možnou rozdílnost vyznávaných hodnot a politických principů lze mluvit o homogenním systému. Zatímco homogenitu spojuje Aron se stabilitou, omezením násilí a předvídatelností systému mezinárodních vztahů, heterogenitu doprovázejí nesmiřitelné, celosystémové války vedené bez jakýchkoliv

pravidel (náboženské války 16. století, napoleonské války, války 20. století). V takových válkách jde o totální zničení protivníka, kompromis možný není.

Z hlediska našeho problému je podnětná především souvislost mezi homogenitou/heterogenitou a vestfálským/postvestfálským uspořádáním, kterou ovšem u „vestfálský“ uvažujícího Arona nenalezeme. Analýza této souvislosti vede k formulaci následujících hypotéz:

I. Středověký systém nebyl schopen si poradit s heterogenitou objevující se v důsledku reformace.

II. Vestfálský systém vzniká jako prostředek efektivního zvládnání této heterogenity.

III. Pro postvestfálský systém „nového středověku“ představuje heterogenita zničitelná hrozba.

Středověký systém se vyznačoval jednak různorodostí politických aktérů s překrývajícími se pravomocemi a jednak náznaky hierarchie opírající se o lenní vztahy.⁷⁾ Svorníkem celého systému byla ideologická jednota zajišťovaná monopolním postavením římskokatolické církve, v této homogenitě byla zakotvena legitimita všech aktérů. Reformace přináší alternativní možnost legitimizace, což ruší mocenskou hierarchii a znemožňuje shodu aktérů při vykonávání překrývajících se kompetencí. V konečném důsledku vedla heterogenita v podobě alternativní legitimity k sérii velkých válek 16. a 17. století. Vestfálský systém onu heterogenitu obchází, když ji uzavírá do vnitřku územně svrchovaných států, přičemž samotný vnitřek se homogenizuje (diskriminací a vyháněním protestantů z katolických zemí a katolíků z protestantských zemí). Náboženská heterogenita tedy nadále přetrvává, ale svým vytěsněním do sféry individuálních suverenit jednotlivých států ztrácí svůj výbušný potenciál. Vznikající systém se stává homogenním skrze všeobecné uznání principu územní svrchova-

nosti hlavních aktérů evropské politiky. Jakkoliv případné heterogenity komplikují pozdější fungování vestfálského systému, do té míry, do jaké jsou vytěsnitelné do vnitřku, nepředstavují systémovou hrozbu.

Evropský systém, který se formuje v kontextu evropské integrace po 2. světové válce, lze považovat za vysoce homogenní. Tato homogenita, občas vágně označovaná termínem „evropské hodnoty“, se opírá o specifický model demokracie, tržního hospodářství a lidských práv (odlišný například od jinak příbuzného modelu amerického), kolem něhož oscilují národní modely jednotlivých členských států EU. Evropský model se zakládá na sdílení osvícenského projektu modernity, který vychází z univerzální racionality projevující se ve společenských institucích a dějinném pokroku.⁸⁾ Dokud se k těmto hodnotám hlásí nejvýznamnější politické síly ve státech EU, evropský systém zůstává homogenní a postvestfálské stírání rozdílů vnitřek/vnějšek neohrožuje jeho fungování. Naopak přítomnost heterogenity v podobě významné politické síly odmítající konsenzus evropského hlavního proudu se stává systémovou hrozbou, kterou již není možné vytěsnit do vnitřku suverénního státu, hrozbou, svými důsledky srovnatelnou s důsledky reformace pro středověký systém.

Veřejný diskurs označuje FPÖ za stranu extremistickou, čímž ji umísťuje zřetelně mimo evropský hlavní proud. Účast Haiderovy strany v rakouské vládě tak přibližuje hrozbu nevytěsnitelné heterogenity zpochybňující evropský systém jako takový. Není to poprvé, kdy se v Evropě objevují vlivní nositelé heterogenity. Němečtí Zelení vstupují pod vedením radikála Joschky Fischera v 80. letech do parla-

mentu s programem, odmítajícím tehdejší evropský hlavní proud, rovněž s nálepkou extremistů. Ovšem němečtí Zelení koncem 90. let jsou již do hlavního proudu plně integrováni s Joschkou Fischerem coby šéfem německé diplomacie (Němci tuto integraci označují termínem *regierungsfähig* tedy „schopní vládnout“), homogenita systému je zachována jednak částečným přijetím programu Zelených do hlavního proudu a jednak jejich vnitřní transformací. V 80. a 90. letech systém podobně integruje francouzské a italské komunisty či italské fašisty.

Heterogenita v postvestfálském systému tedy představuje skutečnou hrozbu, nicméně existuje více cest jejího zvládnání. Evropa šla již několikrát cestou integrace nositelů heterogenity do hlavního proudu. Dnes poprvé se jí snaží eliminovat prostřednictvím sankcí proti jedné z členských zemí. Heterogenita může vysvětlit motivy protirakouské kampaně, nevysvětlí však ani její sílu, ani proč k něčemu podobnému nedošlo již dříve.

Bída malého státu

Intenzitu a jedinečnost kampaně lze interpretovat z několika úhlů pohledu, přičemž řada z nich bude souviset s rakouskou historií a vnitropolitickou situací v zemi. Při analýze mezinárodní politiky bychom však nikdy neměli zapomenout na faktor moci, což nás v tomto případě přivádí ke konstatování, že Rakousko patří v Evropské unii k malým, a tudíž méně mocným státům. Zatímco přítomnost extremistických stran ve vládách Francie či Itálie vyvolala nevoli, a v případě Itálie dokonce náznaky sankcí, izolace těchto mocností nepřicházela v úvahu, neboť by došlo k ohrožení celého procesu integrace. Malý stát je malý tím, že takové postave-

ní nemá. Dobrovolná izolace Francie v rámci Evropského společenství, tzv. politika „prázdné židle“, za de Gaulla je stále považována za jednu z největších krizí v historii evropské integrace, zatímco na politiku prázdné židle praktikovanou o několik let později Nizozemskem⁹⁾ si sotva kdo vzpomene. Evropa si může dovolit vést naplno kampaň proti haiderovské heterogenitě právě proto, že Rakousko je malou zemí a jeho izolace Evropu příliš nestojí.

Bylo by ovšem chybné domnívat se, že současná Evropská unie vytváří režim, který by znevýhodňoval malé země. Dokonce lze ukázat, že si malý stát může vytvořit silnější pozici v postvestfálském systému, než má v systému vestfálském.¹⁰⁾ Ovšem slavná Thukydidova věta zvěčněná v dialogu mezi slabým Mélem a silnými Aténami o tom, že silní dělají, co chtějí, zatímco slabí strpí, co musí¹¹⁾, platí pro každou dobu.

¹⁾ Viz např. Ray, James Lee (1992) *Global Politics*. Houghton Mifflin Company, Boston, s. 179–183 či Evans, Graham a Newnham, Jeffrey (1998): *Dictionary of International Relations*. Penguin, Londýn, s. 504, s. 572.

²⁾ O popularizaci konceptu anarchie se zasloužili především K. Waltz a H. Bull. Waltz, Kenneth (1979) *Theory of International Politics*. Random House, New York. Bull, Hedley (1995) *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. Columbia University Press, New York, 2. vydání.

³⁾ Vztahu mezi koncepcemi suverenity států a vylučných vlastnických práv si všímá Ruggie. Ruggie, John Gerard (1998) *Constructing the World Polity. Essays on International Institutionalization*. Routledge, Londýn, s. 137–154.

⁴⁾ Jasného vymezení vnitřku vůči vnějšku jako charakterizujícího znaku vestfálského systému si všímají zejména Walker a Ashley. Walker, R. B. J. (1993) *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge University Press. Ashley, Richard (1989) *Living on Border Lines: Man, Poststructuralism, and War*. In: *Der Derian, James a Shapiro, Michael J. (red.) International/Intertextual Relations*. Lexington Books, New York.

⁵⁾ Patří k nim Bull, s. 246–266 a Ruggie, s. 179–197.

⁶⁾ Aron, Raymond (1962) *Paix et guerre entre les nations*. Calman-Lévy, Paříž, s. 108–110.

⁷⁾ Viz Ruggie, s. 179–197.

⁸⁾ K diskusi na toto téma viz např. Hansen, Lene a Williams, Michael C. (1999) *The Myths of Europe: Legitimacy, Community and the „Crisis“ of the EU*. *Journal of Common Market Studies*, vol. 37, No. 2.

⁹⁾ Voorhoeve, Joris (1985) *Peace, Profits and Principles. A Study of Dutch Foreign Policy*. Martinus Nijhoff, Leiden, s. 170.

¹⁰⁾ Příspěvek do diskuse na toto téma viz např. Drulák, Petr (2000) *Suverenita malého státu v Evropské unii*. *Integrace*, 1/2000, s. 8–9.

¹¹⁾ Thucydides (1993), *History of the Peloponnesian War*. Everyman, Londýn, s. 290

Proměny v rakouské vnitřní politice

ROBERT SCHUSTER

Přerušeni bilaterálních vztahů čtrnácti členskými státy Evropské unie s Rakouskem bylo výjimečnou a bezprecedentní událostí, avšak v rakouské vnitřní politice došlo v posledních měsících k několika velmi významným změnám, jejichž celkový dopad pro další charakter rakouského stranického systému v příštích letech zatím není možné docenit.

Pokud bychom se chtěli pokusit tyto proměny nějakým způsobem souhrnně charakterizovat, pravděpodobně bychom si vystačili konstatováním, že došlo k odblokování rakouské politiky. Až dosud totiž byly volná soutěž politických stran a vytváření povolebních spojenectví v Rakousku svázány několika nepsanými pravidly, která předem vylučovala vytvoření jiných koaličních variant, než jakou byla spolupráce dvou největších stran v zemi. Sociálnědemokratické strany Rakouska (SPÖ) a Rakouské lidové strany (ÖVP), pro niž i v českých zemích zdomácnělo označení velká koalice.

V důsledku toho zůstala mimo hru až donedávna třetí nejsilnější strana, Svobodná strana Rakouska (FPÖ). Posledních 14 let patřilo k jakémusi pevnému úzu rakouské politiky, že uzavírání koalice s FPÖ na jakémkoliv úrovni je zcela nepřijatelné, či dokonce nemravné.

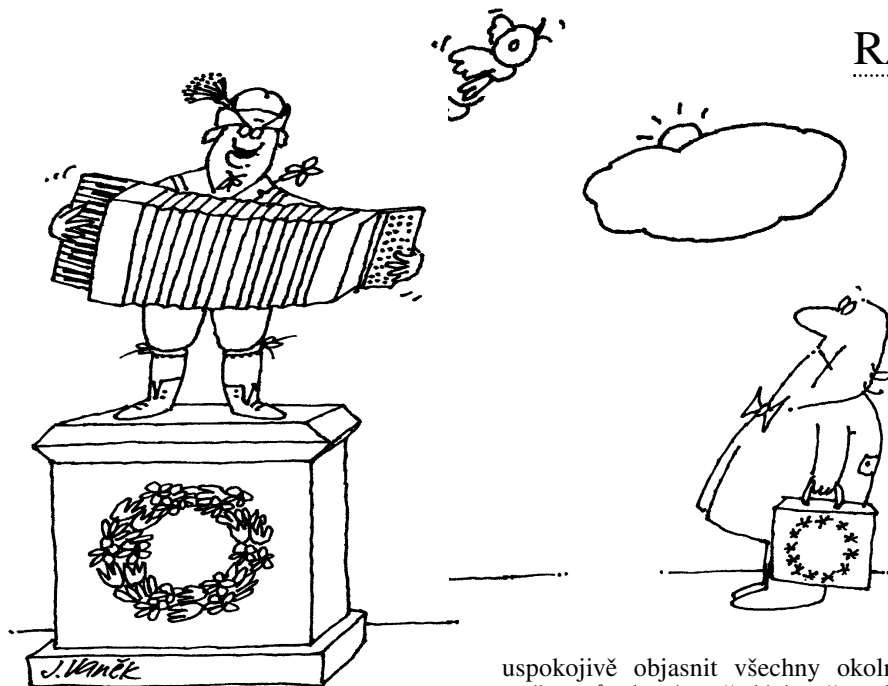
Hlavním důvodem byla radikálně-populistická rétorika FPÖ, která polarizovala rakouskou společnost. Kromě toho poskytovaly některé body politického programu Svobodných velký prostor pro různé interpretace, zejména pokud šlo o požadavky strany na výraznou modifikaci současného rakouského ústavního uspořádání (např. návrhy FPÖ na sloučení funkcí spolkového prezidenta a kancléře). Vzhledem k tomu, že se sociální demokraté a lidovci vždy považovali za „nosné pilíře“ druhé republiky, spatřovali v požadavcích FPÖ a jejího dlouholetého předsedy Haidera nejen snahu relativizovat poválečné směřování Rakouska, ale také oslabit klíčové postavení SPÖ a ÖVP v zemi. Proto byli Svobodní v minulosti označováni činiteli obou velkých stran za „rozbiřeče“ (socialisté), anebo bylo zpochybňováno, zda se FPÖ se svou politikou ještě vůbec pohybuje „v rámci vyme-

zeném rakouskou ústavou“ (šéf lidoveckých poslanců Andreas Khol).

Konec izolace po korutanských volbách

Ačkoliv je možné okamžik, kdy skončila zmíněná zablokovanost rakouské politiky, relativně přesně stanovit na 3. říjen 1999, kdy se Svobodným poprvé podařilo (i když těsně a s rozdílem 415 hlasů) umístit se v celostátních volbách na druhém místě, přesto fakticky skončilo někdejší odmítání spolupráce s FPÖ již o několik měsíců dříve. Tehdy se totiž Svobodným pod vedením Jörga Haidera podařilo v Korutanech přesvědčivě vyhrát v regionálních volbách a zajistit tak Haiderovi funkci zemského hejtmana. Při jeho volbě nekladli sociální demokraté ani lidovci výraznější odpor. Chování SPÖ a ÖVP při volbě hejtmana bylo proto vlastně jakýmsi doznáním, že jejich mnoholetá strategie odmítání Haiderovy FPÖ ztroskotala a nenašla u voličů odpovídající odezvu. Nebýt úspěchu v Korutanech, FPÖ by s velkou pravděpodobností tak výrazně neuspěla ani v podzimních celostátních volbách.

Změněná politická situace po 3. říjnu se okamžitě promítla i do vzájemných vztahů sociálních demokratů a lidovců. Oběma stranám se totiž naskytl příležitost, jak vycouvat ze slepé uličky, v níž uvízly poté, co se zřekly spolupráce se Svobodnými. SPÖ a ÖVP sice i po 3. říjnu formálně zahájily rozhovory o další koaliční spolupráci, ale stále zřetelněji se ukazovalo, že někdejší „partnerství z rozumu“, které SPÖ a ÖVP vytvořily v roce 1987 mimo jiné i proto, aby zabránily dalšímu posilování Svobodných pod vedením jejich tehdy čerstvě zvoleného předsedy Haidera, už ztratilo své opodstatnění. Snad nejjasněji to bylo vidět těs-

ně před krachem několikaměsíčních sondážních koaličních rozhovorů, kdy obě strany stále otevřeněji pošilhávaly po spolupráci s Haiderovou FPÖ.

Z tohoto neformálního a nikdy nevyhlášeného závodu o Haiderovu přízeň nakonec vyšli vítězně lidovci, kteří na rozdíl od sociálních demokratů garantovali FPÖ plnoprávnou účast ve vládě. Šli jinými slovy o podstatný krok dál než sociální demokraté, kteří FPÖ pouze nabízeli možnost tolerovat menšinový sociálnědemokratický kabinet. Je ovšem třeba dodat, že při rozhodování FPÖ, ke komu se přikloní, od samého počátku převažoval Haiderem několikrát veřejně vyjádřený záměr „udělat všechno pro to, aby sociální demokraté odešli po třiceti letech do opozice“.

Většina Rakušanů odmítá sankce

Svým vstupem do vlády sice Svobodní překonali letitou izolaci v rakouské domácí politice, ta však našla své pokračování na mezinárodním poli, a to tím, že se nyní ocitlo v izolaci Rakousko jako celek. I když se černo-modrá koalice ještě před svým jmenováním snažila vzbudit u partnerů v Evropské unii důvěru zvláštním prohlášením, v němž výslovně deklarovala proevropskou orientaci nové vlády, s jejím nástupem vešlo automaticky v platnost rozhodnutí čtrnácti členských států Unie zrušit bilaterální vztahy s Vídni.

Členské státy Evropské unie tak de facto institucionalizovaly něco, co v roce 1986, kdy byl přes četné mezinárodní protesty zvolen Kurt Waldheim rakouským prezidentem, existovalo pouze v rovině symbolické: mezinárodní izolaci Rakouska. Waldheim byl po celou dobu svého šestiletého mandátu na Západě nežádoucí osobou, protože nikdy nedokázal

uspokojivě objasnit všechny okolnosti svého působení v řadách německého wehrmachtu na Balkáně během 2. světové války.

Reakce většiny Rakušanů na opatření zemí Evropské unie byla od samého počátku odmítavá. Ukazuje se také, že jejich vztah vůči kritizované vládě má zcela jinou kvalitu, než jak tomu bylo před několika lety v souvislosti s Waldheimem. Zatímco tenkrát byla rakouská veřejnost až do prezidentova odchodu z funkce v roce 1992 rozdělena na dvě poloviny, přičemž jedna část země (ta levicová, socialistická) Waldheimu nikdy neuznala za hlavu státu, nyní takto výrazná polarizace uvnitř Rakouska neexistuje. Navzdory tomu, že jmenování konzervativně-nacionalistické vlády doprovázely ve Vídni a ve všech dalších velkých rakouských městech demonstrace odpůrců, pokračující odmítání vídeňské vlády mezinárodním společenstvím její postavení spíše naopak posílilo. Pokud si tudíž zmíněná opatření kladla za cíl přivodit brzký pád rakouské koaliční vlády, je po několika měsících možné konstatovat, že vyvolala pravý opak a přispěla k vnitřní stabilizaci koalice lidovců a Svobodných.

Poslední průzkumy ukazují, že až tři čtvrtiny Rakušanů sankce odmítají. Proto by například mohlo mít případné celostátní konzultativní referendum, jež hodlá vláda vypsat pro případ, že sankce nedobrou do konce června zrušeny, velkou šanci na úspěch. Černo-modrá koalice by se tak ujistila o podpoře voličů a mohla by tím v Bruselu argumentovat.

Vzhledem k tomu, že odmítání protirakouských sankcí jde napříč politickým spektrem a týká se tudíž i četných příznivců sociálních demokratů, nemůže největší opoziční strana – rakouská sociální demokracie – tuto skutečnost ignorovat. To je mimo jiné také důvod, proč SPÖ, která zpočátku sázela na to, že meziná-

rodní izolace Schüsselovy vlády nakonec povede k jejímu brzkému pádu, nyní očividně změnila svou strategii. Snaží se alespoň navenek přimět ostatní parlamentní strany k tomu, aby zasedly k jakémusi kulatému stolu a společně dohodly strategii, jež by v konečném důsledku vedla ke zrušení protirakouských opatření.

Strany v nezvyklých rolích

Ze všech výše popsaných změn, které se za poslední měsíce v rakouské vnitřní politice udály, je určitě nejpozoruhodnější odchod sociálních demokratů do opozice. Až donedávna si přitom nejen Rakoušan nedokázal představit, že by mohla SPÖ přijít o moc. Sociální demokraté sice měli v posledních letech již několikrát „namále“, ale vždycky se jim nakonec nějakým způsobem podařilo setrvat u vlády. Strana za to vděčila nejen faktu, že od roku 1970 vyšla ze všech voleb vítězně, ale rovněž svému obratnému manévrování při povolebních koaličních rozhovorech. Po posledních volbách sice zůstala nejsilnější stranou, ale při jednáních s lidovci jí už štěstí tolik nepřálo.

Ačkoliv se nyní čelní funkcionáři strany snaží udělat ze své opoziční nouze ctnost, když poukazují na to, že nejsou nuceni dělat kompromisy s koaličním partnerem, ve skutečnosti ještě nějakou dobu potrvá, než se strana s odchodem do opozice vnitřně smíří. Dnes totiž ve straně pamatuje jen málokdo, jaké to bylo před třiceti lety, když byla SPÖ naposledy v opozici. Nejlepším příkladem může být nedávno zvolený předseda sociálních demokratů Alfred Gusenbauer, jemuž bylo v roce 1970, kdy SPÖ pod vedením Bruna Kreiského poprvé vyhrála volby, deset let. Obzvláště vysoké nároky klade nová úloha, jakou strana bude v příštím období hrát, zejména na nejvyšší stranickou hierarchii, jež si za léta strávená u moci odvykla komunikovat s řadovým členstvem.

Jinak jsou na tom lidovci. Nejenže se jim podařilo poprvé od roku 1970 získat funkci spolkového kancléře, ale soudě podle posledních průzkumů veřejného mínění jim účast ve vládě v očích veřejnosti i prospívá. Skutečnost, že ÖVP skončila v posledních volbách až na třetím místě, ale její předseda Wolfgang Schüssel přesto vede kabinet, je rovněž zcela novým prvkem, který nemá v poválečných rakouských dějinách obdoby.

Zdá se, že zatím slaví úspěch strategie předsedy strany Wolfganga Schüssela, která je založena na představě, že jedině v případě, že ÖVP bude hrát ve vládě hlavní roli, se stranu podaří zachránit před pádem do bezvýznamnosti. Rakouské lidové straně ovšem v tuto chvíli nahrává i skutečnost, že černo-modrý kabinet je momentálně vládou dvou

nerovnocenných partnerů. Zatímco ÖVP se může opřít o mnohaletou vládní praxi svých ministrů a do vlády vyslala svou první garnituru, o Svobodných se něco podobného říci nedá. Ministři za FPÖ si na novou roli dlouho zvykali, což vedlo zejména na počátku k některým problémům. Jako první to vzdal ministr spravedlnosti za FPÖ Michael Krüger, který kvůli celkovému vyčerpání odstoupil po necelém měsíci z funkce. Lidovci tudíž mají ve vládě volné pole působnosti a prozatím se nemusejí obávat, že by narazili u koaličního partnera na nějaký výraznější odpor.

Pro Svobodné je účast ve vládě významná z toho důvodu, že se jim podařilo prolomit dlouholetou politickou izolaci a vstoupit opět do vlády. FPÖ v současné době prodává přerod ze strany, která v posledních letech proslula svou fundamentální opozicí proti „rudochernému“ systému, ve stranu, jež je součástí nového systému. Že to nebude pro FPÖ jednoduché, naznačily výsledky nedávných komunálních voleb ve dvou rakouských spolkových zemích. Svobodní, kteří si v posledních letech zvykli na to, že dosahovali při volbách na všech úrovních výrazných zisků, se najednou po prvních několika měsících strávených ve vládě museli v některých obcích Štýrska a Dolního Rakouska smířit s citelnými ztrátami. Vzhledem k tomu, že volební přírůstky držely v posledních několika letech vnitřně heterogenní stranu pohromadě, není vyloučeno, že FPÖ bude blízko pokusu udržet si své protestní voliče tím, že začne uvnitř vládní koalice sázet na opoziční kartu.

Další neznámá, která se váže k rakouským Svobodným, je úloha, kterou napříště bude ve straně hrát její dlouholetý předseda Jörg Haider. V minulých týdnech se sice stáhl do ústraní, a dokonce předal i vedení FPÖ své dosavadní místopředsedkyni Susanne Riessové-Passerové, ale nikdo v Rakousku nevěří, že by Haider skutečně jednou provždy odešel. Za čtrnáct let, co stál v čele FPÖ, z ní udělal nejenom druhou nejsilnější stranu v zemi, ale přebudoval ji i k „obrazu svému“. Jelikož si na všech důležitých úrovních prosadil své lidi, je velmi pravděpodobné, že staré loajality těchto funkcionářů vůči Haiderovi budou přetrvávat dál. Kromě toho mu funkce korutanského zemského hejtmana ponechává dostatek příležitostí, jak alespoň nepřímou ovlivňovat činnost rakouské spolkové vlády. Otázka, zdali se Haider ještě někdy vrátí, například jako kancléřský kandidát své strany v příštích volbách, je stále aktuální navzdory tomu, že v současné době prohlašuje, že vlastně spolkovým kancléřem nikdy být nechtěl.

Sociálně demokratická strana Rakouska (SPÖ) se letos po mnoha letech dočkala velké příležitosti k vlastnímu obrození. Z loňských říjnových parlamentních voleb sice vyšla s 33 procenty hlasů jako strana nejsilnější, avšak se ztrátou téměř pěti procent oproti volbám předchozím. Tyto hlasy (včetně četných hlasů dělnických voličů i ze samotné Vídně) získala extrémně pravicevá strana Svobodných (FPÖ), vedená nahnědlým populistou Jörgem Haiderem.

Jak FPÖ, tak i lidovci (VPÖ) vyšli z voleb s přibližně 27 procenty hlasů každý. Jak známo, po ztroskotání více variant byla v únoru ustavena koaliční, tzv. černo-modrá vláda (VPÖ a FPÖ), vedená šéfem lidovců Wolfgangem Schüssellem. Následovaly masové demonstrace rakouských odpůrců haiderismu a různých nepopulárních opatření nové vlády a také výzva čtrnácti ostatních členů Evropské unie ke zmrazení dvoustranných styků s Rakouskem, dokud bude FPÖ ve vládě.

Proč ztráty ve volbách?

Tricet let vládní odpovědnosti, z toho šestnáct posledních let v koalici s lidovci, žádné z obou politických stran neprosperovalo. Řada resortů zůstávala po mnoho let pod kontrolou jedné strany a stále více srůstala s jejím stranickým aparátem. Přístup do úřadů spolkových i zemských byl tak mnohdy usnadňován vlastnictvím příslušné stranické legitimace. Nadto nevyhnutelné vládní kompromisy levice s pravicí nemohly být vždy v souladu s jejich odlišně formulovanými stranickými programy. Počet členů jak SPÖ, tak i VPÖ upadal, a zejména těžce nesli sociální demokraté slábnoucí podporu mezi dělníky, zaměstnanci a mládeží. Nejen obavy ze ztrát pracovních příležitostí ve prospěch levnějších pracovních sil cizinců, ale i touha po změně a po překonání různých nedostatků letité vládní koalice přivedla více než čtvrtinu všech voličů ke Svobodným.

Po ustavení černo-modré vlády měly všechny parlamentní strany v určitém směru důvod ke spokojenosti: lidovci opět po desetiletích obsadili funkci spolkového kancléře, Svobodní zasedli ve vládě (i když pod tlakem vnitropolitickým i zahraničním se Jörg Haider musel vzdát funkce předsedy FPÖ i účasti v kabinetu), Zelení – zatím nejsilnější – získávali na popularitě a sociální demokraté se opět stali stranou opoziční, to znamená schopnou kritizovat bez omezení vládní politiku. Po třiceti letech ve vládě si tento přerod vyžádal řadu týdnů a také nové tváře v čele strany.

Omlazené vedení

Tak jako Franz Vranitzky před několika lety se vzdal po posledních volbách funkce

SPÖ

JIRÍ ŠTĚPANOVSKÝ

předsedy strany i jeho nástupce v postavení spolkového kancléře – Viktor Klima. Oba měli pověst schopných a sebevědomých manažerů, nové hlasy ve volbách získat či i jen udržet pro SPÖ staré však nedokázali. Ještě menší schopnosti prokázal v tomto směru spolkový stranický tajemník (Bundesgeschäftsführer) Andreas Rudas, o němž se škodolibě psalo, že vyniká „spontaneitou robota a osobním kouzlem byrokrata“.¹⁾

Po říjnových volbách se uvažovalo, zda v čele strany stane mezi lidmi oblíbený a na cizince dosti tvrdý ministr vnitra Karl Schöllgl, nebo bývalý ministr dopravy a vědy, levicově orientovaný intelektuál Caspar Eichenem. Předsednictvo strany však rozhodlo až do stranického sjezdu koncem dubna designovat novým předsedou méně známého, ale již zkušeného čtyřicetiletého Alfreda Gusenbauera. Stál již v čele Socialistické mládeže, působil v Socialistické internacionále, také v Rakouské dělnické komoře a je členem parlamentu („Národní rady“). Obratně vždy zaujímal středové stanovisko mezi levicí a pravicí a vyznačoval se značnou tolerantností. Spolu s Gusenbauerem přišly do vedoucích funkcí ve straně i jeho dvě spolupracovnice z mládežnických dob – Andrea Kuntzlová (41 let), kdysi působivší v mírovém hnutí, a Doris Buresová (37 let), která již od svých 18 let působila v Socialistické mládeži.

Již ve svých prvních veřejných vystoupeních v nové funkci působil Gusenbauer věrohodně, reagoval dynamicky a bezprostředně a bez nadřazenosti, již se někdy vyznačoval Viktor Klima. Ve svých televizních vystoupeních tvrdě zasahoval protivníky vhodně volenými obraty. O Haiderovi, odstoupivším z předsednictví v FPÖ, např. prohlásil, že „se odkradl od své zodpovědnosti“ a „odložil vlastní dítě, aby se neumažal katastrofálními výkony nové vlády“.²⁾ V dubnu, několik dnů před svým zvolením novým předsedou SPÖ na jejím sjezdu, odsoudil Gusenbauer Haidera a členy vlády z řad FPÖ za jejich útoky na EU, návrhy na neplacení členských příspěvků či vystoupení z Unie. „Jde o masové poškozování Rakouska. Co si vlastně pomyslí zahraniční investor, který se zde chce usadit? Na takové slabomyslné výroky doplatí rakouské hospodářství“.³⁾ Sjezd SPÖ z konce dubna pak potvrdil nejen nového předsedu strany Alfreda Gusenbauera, ale i zásady nového sociálního projektu Rakouska, který by po

– hnědé skvrny a světlé zítřky

svém dalším propracování, měl být předložen voličům v příštích volbách.

SPÖ a „národní semknutí“

Obtížná situace vznikla pro sociální demokraty, když po vyhlášení bojkotu ze strany čtrnácti států EU se většina Raků jako národ cítila neoprávněně ponížena a diskriminována. Extrémní haiderovci (včetně ministra financí Karla Heinze Grassera) reagovali výzvami k boji proti Unii, a to až po případný odchod z ní. Lidovci je mírnili a konzervativci včetně kardinála Schönborna, K. Schwarzenberga a i Simona Wiesenthala vyzývali EU ke znovuvážení kritického přístupu k FPÖ a k posuzování politiky koaliční vlády až podle jejich činů. Katolictví biskupové i spolkový kancléř W. Schüssel volali po „národním semknutí“ („Nationaler Schulterschluss“).

Sociální demokraté, obviňovaní, že ztotožněním se se stanoviskem Evropské unie „kálí do vlastního hnízda“ a poškozují národní zájmy Rakouska, se snažili dokázat, že tyto zájmy nejsou totožné se zájmy černo-modré vlády. V televizní diskusi v polovině března na ORF prohlásil Alfred Gusenbauer: „Rakousko se od minulého roku žádnou nacistickou zemí nestalo, změnila se pouze rakouská vláda; ta vyvolala značné pochybnosti jak v Rakousku, tak i v Evropě. A slova jsou také činy“.⁴⁾

Avšak ani SPÖ si nemohla politicky dovolit nečinně přihlížet k sankcím EU. V březnu provedený průzkum veřejného mínění ukázal, že nejen převážná většina Raků, ale i 51 procent sympatizantů s SPÖ evropská opatření odmítá a pouhých 21 procent je rozhodně podporuje. Proto i Gusenbauer označil opatření Unie za „kontraproduktivní, protože nepostihují jen vládu, ale i občanskou společnost“.⁵⁾

Chyby otevřeně odhalit a přiznat

Ve snaze zahájit novou etapu stranické práce s čistým štítem se rozhodlo nové vedení SPÖ nově zpracovat některé otázky z minulosti strany a přiznat některé chyby. Dne 6. dubna Alfred Gusenbauer za přítomnosti místopředsedy strany a předsedy Národní rady Heinze Fischera mimo jiné prohlásil:

„SPÖ se přiznává k chybám a nedostatkům z doby druhé republiky. Přistupuje k jejich otevřenému zpracování a vysvětlení. Hluboce litujeme těchto chyb a prosíme o odpuštění jejich obětí a příslušníky jejich

rodin.“ Prohlášení se dotklo i bývalého předsedy strany a spolkového kancléře Bruna Kreiského, který v roce 1975 nepodloženě obvinil známého „lovce nacistických zločinců“ Simona Wiesenthala z kolaborace s nacisty. Byla rovněž doznána nedůsledná denacifikace v poválečných letech a podpora bývalého nacistického lékaře Heinricha Grosse, v současnosti souzeného pro smrtící injekce, které podával postiženým dětem.

Toto prohlášení uvítala většina členů SPÖ, škodolibě je komentovali představitelé stran vládních a dalo podnět k četným úvahám historiků a publicistů, kteří poukazovali nejen na „hnědé“, ale i na „rudé“ skvrny v minulosti strany. V této souvislosti si zasluhují zvláštní pozornost alespoň některé specifické rysy a podmínky působení rakouské sociální demokracie v jejich více než stoletých dějinách.

Kořeny tkvěly již v mocnářství a první republice

V úvodníku Le Monde z 24. února poukázal historik Alexandre Adler na dvojí úlohu Vídně v rozpadávající se říši Habsburků. Byla před první světovou válkou jednak hlavním městem německé levicové kultury a městskou laboratoří sociálních demokratů. Současně však byla Vídeň i lůn všeněmectví a antisemitismu. Toto druhé poselství, v podobě odpovídající aktuálním podmínkám, převzal i Jörg Haider. Všeněmectví nahradil po roce 1986 heslem „Rakousko především“, antisemitismus xenofobií.

Všeněmectví však neunikli ani rakouští sociální demokraté. Koncem první světové války požadovali spolu s křesťanskými sociály a německými nacionály připojení Rakouska k Německé republice. Německé orientace se nevzdali ani po roce 1933, pouze ji přeměnili na všenněmeckou revoluci.⁶⁾ Po porážce „třetí říše“ bylo ovšem výhodnější převzít formulaci z Moskevské deklarace z roku 1943 o Rakousku jakožto „první oběti hitlerovské agrese“. Protinacismus byl v podstatě redukován na „ne-němectví“.

Mezi dvěma válkami, či přesněji až do jejího zákazu pravicovou autoritativní vládou v roce 1934, byla rakouská sociální de-

mokracie stranou masovou, dělnickou a ve značné míře marxistickou. V rakouském parlamentu prosadila mnoho sociálních zákonů. Neváhala proti pravicovému Heimwehru zorganizovat vlastní paramilitantní organizaci „Republikánský ochranný svaz“ („Republikanischer Schutzbund“), který koncem 20. let sdružoval na 80 tisíc členů.

O vůdci tehdejší levicové frakce strany je známo, že buržoazii v případě, že nebude dodržovat ústavu a zákony, hrozil nastolením diktatury proletariátu. Po ozbrojených střetnutích s vládní mocí v únoru 1934 byla sociální demokracie zakázána, řada účastníků konfliktu popravena, budoucí spolkový prezident poválečného Rakouska K. Renner a T. Körner zatčeni a zakladatelé Schutzbundu O. Bauer a J. Deutsch uprchli do Československa.⁷⁾

Hnědé skvrny při a po denacifikaci

Za druhé světové války bylo na sto tisíc občanů Rakouska (tehdy ovšem „Ostmark“) perzekvováno a skončilo ve vězeních a koncentračních táborech. Ale jiných 536 tisíc obyvatel země se stalo členy hitlerovské strany NSDAP a jejich přidružených organizací, přičemž každý pátý z nich – ovšemže v době Hitlerovy slávy – tvrdil, že byl nacistou ještě před anšlusem.⁸⁾

Ve vládě v roce 1945 obnoveného Rakouska zasedli – pod dozorem čtyř vítězných velmocí – sociální demokraté, lidovci a dočasně (na nátlak SSSR) i komunisté. Půl milionu organizovaných nacistů bylo dočasně zbaveno volebního práva, 28 148 obžalováno a z nich 13 667 odsouzeno, mnozí jen ke ztátě postavení či majetkové újmě. Ostatní byli postupně „denacifikováni“, poněvadž 90 procentům registrovaných nacistů jejich kolegové, spolupracovníci nebo i obnovené politické strany dosvědčovali, že se nacisty stali jen pod nátlakem.

Po nacistech zproštěných viny byla v obnovených politických stranách velká potřeba, protože jim chyběli především lidé vzdělaní a kvalifikovaní, tedy ti, z nichž

velká část zastávala po anšlusu odpovědná místa a funkce. Svě brány otevřela „očistěným“ i sociální demokracie, která založila pro vzdělance zvláštní organizaci – „Svaz socialistických akademiků“ („BSA“). Bylo to ovšem v podmínkách soutěžení o hlasy voličů, a jestliže SPÖ organizovala vzdělance, tak lidovecká ÖVP vyjednávala v té době s exponenty nacistů na zámku Oberweis a zakládala pod vedením hraběte Strachwitz-ze organizace „frontových vojáků“.⁹⁾

Jinou připomínanou skvrnou z minulosti SPÖ byla skutečnost, že Karl Renner (první poválečný spolkový kancléř a poté i prezident) dne 3. 4. 1938 doporučil voličům, aby hlasovali pro anšlus k Německé říši. Ještě však 35 let po válce se v roce 1970 stalo, že ve spolkové vládě Bruna Kreiského vedle ministra sociálních věcí Rudolfa Häusera, který byl za války vězněn v Dachau, zasedli bývalý SS-man Hans Öllinger (odstoupil po měsíci ze „zdravotních důvodů“) a Oscar Weihs a Otto Rösch, oba bývalí členové NSDAP.

Dnešním předsedou Svazu socialistických akademiků je vídeňský radní Sepp Rieder, který v poválečných letech působil v úřadu Zvláštního státního návladního pro nacistické zločiny. Vzpomíná, že hlavní obtíží, kterou musil tento úřad překonávat, byl nezáměr veřejnosti i parlamentu na dosahovaných výsledcích. Přestože „hnědé skvrny“ SPÖ pokládá Rieder za marginální, schvaluje rozhodnutí vedení strany se jimi zabývat. Prohlásil: „Musíme si sami udělat jasno, dříve než se pustíme do diskuse s jinými stranami!“¹⁰⁾

Jestliže však poukazujeme na temná místa z minulosti, nesmíme přehlédnout ani velké zásluhy rakouských sociálních demokratů, kteří – přes různé chyby a nedostatky – dokázali přivést masu svých dělnických voličů z pozic třídního boje do vyspělé a poměrně blahobytné společnosti, v níž vládne právo a principy svobody a demokracie.

Příznivé vyhlídky

Když jsem před více lety položil v Lidovém domě přednášejícímu místopředsedovi SPÖ Heinz Fischerovi otázku, jak by definoval socialismus, nedostalo se mi jednoznačné odpovědi. V úvodní části programu rakouské strany, schváleném koncem října 1998, se hovoří o „ideálu humánní, demokratické a spravedlivé společnosti, v níž jsou překonány třídní protiklady a problémy jsou řešeny pokojnými prostředky a v níž lidská osobnost může rozvíjet své schopnosti, zbavena strachu a nouze“.¹¹⁾

Tuto formulaci však levice v SPÖ kritizovala, protože znamenala opuštění „beztrádní společnosti“, o níž se jakožto cíli hovořilo v dříve platném programu. Také šéf vídeňské stranické organizace a starosta Vídně Michael Häupl, i když nový program akceptoval, přece jen se domníval, že např. „svědčí o nedostatečném rozlišování, jestliže dnes – stejně jako před sto lety – píšeme jen o zaměstnavatelích a zaměst-

nancích“.¹²⁾

Nový program SPÖ z roku 1998 však každopádně vytyčil straně jak uvnitř země, tak i v měřítku evropském množství úkolů, o jejichž splnění může a musí dnes opoziční strana rozhodně usilovat, nemá-li ztrácet podporu veřejnosti. V jarních měsících letošního roku již dokázala omladit své vedení. Masové demonstrace a schopnost kriticky pohledět na vlastní minulost jí dodaly sebedůvěry.

V průzkumech veřejného mínění se po dočasných ztrátách z konce minulého roku opět stala nejsilnější politickou stranou, podporovanou asi třetinou obyvatelstva. V obecních volbách z počátku dubna v Dolním Rakousku, kde byli a zůstali vedoucí stranou lidovci, získala SPÖ přírůstek 1,4 procenta hlasů, ÖVP 0,7 procenta a Zelení 0,4 procenta, zatímco Haiderova FPÖ zaznamenala ztrátu 0,3 procenta.

Za nové Rakousko

Pod heslem „Za Rakousko sociální, moderní a otevřené světu“ se koncem dubna sešel na okraji Vídně 36. sjezd Rakouské sociálně demokratické strany. Podle očekávání zvolil nové vedení v čele s Alfredem Gusenbauerem. Tíživé bylo zjištění, že strana má 351 milionů šilinků dluhů, což souvisí i s tím, že počet členů poklesl na 380 tisíc, což je něco přes polovinu stavu ve zlatých dobách Bruna Kreiského. Sjezd odmítl „národní semknutí“ a lidové hlasování na protievropské platformě. Jeho účastníci prohlásili: „My jsme ti opravdoví Evropané.“ Celkově převládal duch činnostnosti.

V Rakousku se tak vytváří nová strategická situace: Zatímco donedávna měly SPÖ i ÖVP panický strach z předčasných voleb, bojí se jich dnes již jen vládní ÖVP a do určité míry i FPÖ. Zatímco si dříve Haider pohrával hrozbou dalších voleb a svými vystoupeními ochromoval své odpůrce jako had králiky, je dnes vůči němu SPÖ vedená Alfredem Gusenbauerem přinejmenším v postavení jezevce: je opět schopna boje.

1) Format – 10/2000, s. 10.

2) Profil – 10/2000, s. 159.

3) Die Presse, 28. 4. 2000, s. 10.

4) Die Presse, 16. 3. 2000, s. 6.

5) Profil – 11/2000, s. 22.

6) E.Panzenböck: Ein deutscher Traum, Wien 1995.

7) Rolf Bauer: Österreich, München 1994, s. 409.

8) Die Presse, 12. 4. 2000, s. 8.

9) Die Presse, 12. 4. 2000, s. 8.

10) Die Presse, 13. 4. 2000, s. 9.

11) Freitag aktuell, Das Wochenmagazin der SPÖ, 5. 11. 1998.

12) Die Presse, 9. 6. 1998, s. 10.

Za trvale neutrální stát se považuje takový, který se na základě vícestranné mezinárodní smlouvy nebo jednostranným prohlášením, jež uznaly jiné státy, zřekl práva účasti na jakémkoli budoucím mezinárodním konfliktu (válce).¹⁾

Trvale neutrální stát je oprávněn udržovat armádu a stavět vojenská opevnění, ovšem pouze k obranným účelům. Má nejen právo, nýbrž i povinnost bránit svou neutralitu vojenskou mocí, jestliže by byl napaden vojensky jiným státem.

Naopak takový stát není oprávněn uzavírat spojenecké smlouvy s jinými státy, které by ho zavazovaly vystoupit v jejich zájmu iniciativně s ozbrojenou silou. Podobně nesmí uzavírat politické smlouvy, jež by ho poutaly k jinému státu natolik, že by mohl být vtažen do cizího vojenského konfliktu. Všeobecně je trvale neutrální stát povinen jednat ve své zahraniční politice tak, aby nebyl vtažen do válečného konfliktu mezi jinými státy.

V případě Rakouska došlo k jeho trvalé neutralitě následujícím způsobem. V dubnu 1955 bylo v Moskvě vedeno jednání mezi sovětskou a rakouskou delegací (v souvislosti s urychleným uzavřením Rakouské státní smlouvy), jež skončilo přijetím memoranda. Podle něho se rakouská strana zavázala, že v duchu prohlášení, jež Rakousko učinilo na konferenci v Berlíně v roce 1954, se nepřipojí k vojenským blokům, nepřipustí na svém území budování válečných základů a učiní prohlášení ve formě, jež uloží Rakousku mezinárodní závazek zachovávat takovou neutralitu jako Švýcarsko.²⁾

Dále se zavázala, že rakouská vláda v souladu s ustanoveními spolkové ústavy předloží parlamentu takovéto prohlášení, aby o něm přijal usnesení, hned po ratifikaci Rakouské státní smlouvy. Rovněž slíbila, že podnikne všechny příslušné kroky, aby se této deklaraci, potvrzené rakouským parlamentem, dostalo mezinárodního uznání.

Zákon o neutralitě byl přijat 26. října 1955 a vstoupil v platnost 5. listopadu téhož roku. V něm Rakousko v zájmu udržení své nezávislosti prohlašuje dobrovolně svou neutralitu. Prohlašuje, že ji bude zachovávat a hájit všemi prostředky, jež má k dispozici. K zajištění tohoto cíle Rakousko nikdy v budoucnu nepřistoupí k žádnému vojenskému spolčení a nepřipustí na svém území zřizování vojenských základů cizích států.³⁾

Velmoci i další státy vzaly rakouské prohlášení o trvalé neutralitě na vědomí, výslovně nebo mlčky, negarantovaly ji

Rakouská neutralita: trvalá, nebo dočasná?

MIROSLAV POTOČNÝ

však (jako tomu je v případě trvalé neutrality Švýcarska). Například Sovětský svaz v nótě z 6. prosince 1955 oznámil rakouské straně, že jeho vláda vzala na vědomí spolkový ústavní zákon a uznává trvalou neutralitu Rakouska v té formě, jak je definována v tomto zákoně.⁴⁾

Není pochyb o tom, že rakouská neutralita sehrála v období studené války, kdy proti sobě stály dvě vojenské skupiny států začleněné do Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy, pozitivní úlohu. Situace se však počala měnit se vstupem Rakouska do OSN, do Evropské unie a s rakouskými úvahami o případném vstupu do NATO.⁵⁾

Rozhodujícím momentem se však stal současný proces doplňování EU o nový politický a vojenský rozměr, totiž Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku, na základě usnesení Evropské rady ve

dnech 10. a 11. prosince 1999 v Helsinkách.⁶⁾

Podle něho byl schválen zásadní společný evropský cíl, jímž jsou rychle rozmístitelné vojenské kapacity, schopné vojensky řešit krize, jež mohou vzniknout v Evropě. Za tímto účelem se členské státy, tedy i Rakousko, dohodly, že budou do roku 2003 schopny rychle rozmístit a pak udržovat vojenské síly do úrovně sboru, což představuje patnáct brigád nebo 50 až 60 tisíc vojáků.

Počítá se s vytvořením nových stálých politických vojenských orgánů, jako jsou Stálý politický a bezpečnostní výbor, Vojenský výbor, Vojenský štáb a sekretariát s generálním tajemníkem.

Za takovéto časově blízké situace, kdy se předpokládá účast všech členských států, tedy i Rakouska, a jejich příspěví, podle možností, k dosažení tohoto cíle, se nutně stává rakouská neutralita nadále neudržitelnou. V důsledku toho lze počítat s tím, že Rakousko buď jednostranně zruší svou trvalou neutralitu, nebo se jí

jako plnoprávný člen EU přestane dovolávat, a ta pak zanikne v důsledku neuznání (desuetudo).

Ze všech těchto důvodů zní odpověď na otázku položenou v nadpise článku podle mého názoru takto: rakouská neutralita je vlastně již dnes jen dočasná a její úplný konec lze se vši pravděpodobností očekávat již v průběhu tohoto desetiletí.

¹⁾ Viz Potočný, Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část, 2. doplněné vydání, Nakladatelství Beck, Praha 1999, str. 203 a 204.

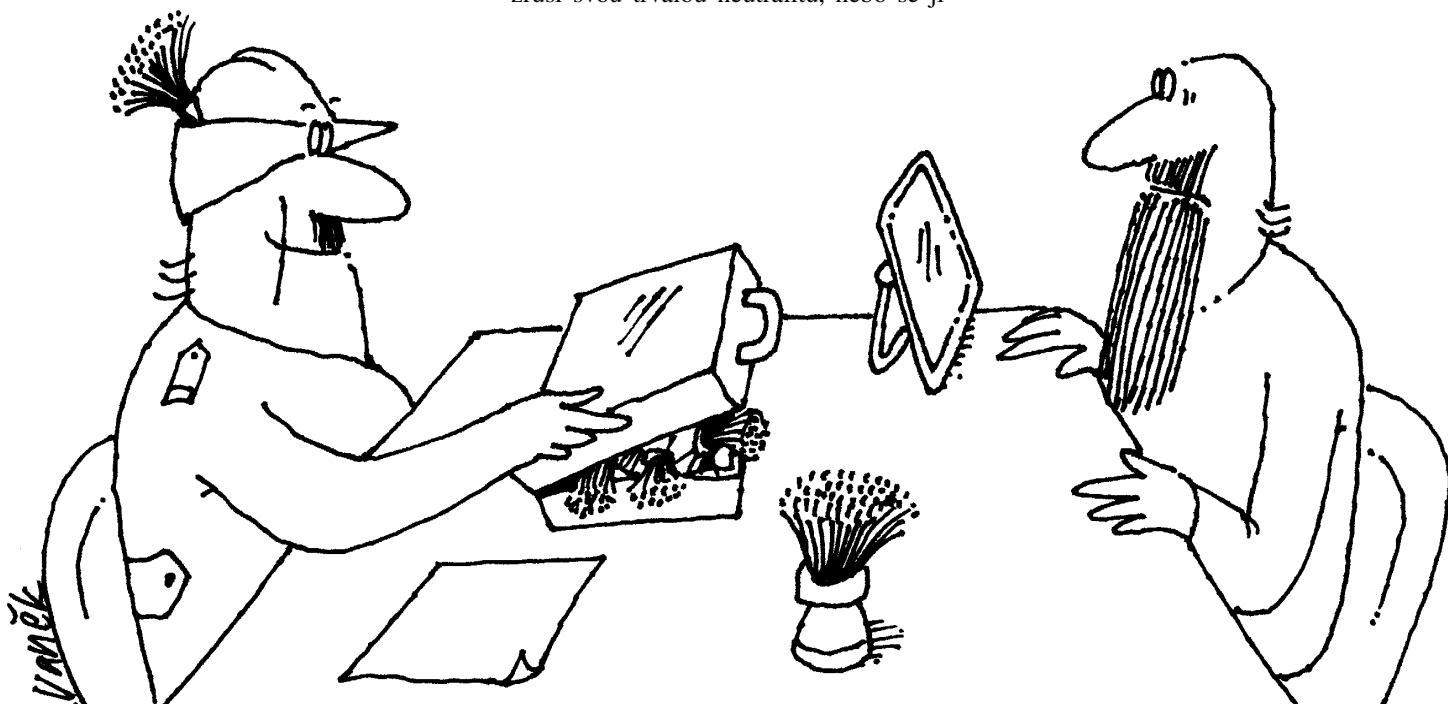
²⁾ Viz Memorandum o výsledcích jednání mezi vládní delegací Sovětského svazu a vládní delegací Rakouské republiky z 15. dubna 1955, Outrata a kol., Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, sv. 1, Praha 1963, str. 297.

³⁾ Tamtéž, str. 326.

⁴⁾ Tamtéž, str. 327.

⁵⁾ K permanentní diskusi o rakouské neutralitě viz Reiterer, Wittich, Smysl neutrality v dnešní Evropě, Příklad Rakouska, Sborník z konference, Právnická fakulta UK, Katedra mezinárodního práva, Ediční středisko PF UK Praha, 1998, str. 60 a n.

⁶⁾ Dokumenty Evropské unie, Pravidelná příloha Mezinárodní politiky, 2000, čís. 1, str. 13 n.

Současná evropská krajní pravice

PETR FIALA, MIROSLAV MAREŠ

Na krajně pravicové strany a problematiku pravicového extremismu se znovu a s dosud nebývalou intenzitou obrátila pozornost médií v souvislosti s úspěchy pravicových politických subjektů, které se vymykaly tradičnímu typu pravicové nebo středopravé politické strany. Zvláště volební výsledky a vládní účast rakouské FPÖ v čele s Jörgem Haiderem a následné události rozpoutaly novou vlnu di skusí o fenoménu, který je velmi nepřesně souhrnně označován jako krajní pravice či pravicový extremismus.

Tyto pojmy jsou však zpravidla užívány účelově politicky a pod nálepkou pravicového extremismu bývají podle potřeby řazeny jak skutečně extrémistické, pro demokracii a právní stát nebezpečné politické subjekty, tak i politické strany, které nijak nevybočují z demokratického politického rámce, ale vyznačují se třeba jen snahou vystoupit – nastolením nových témat – z převládajícího politického diskursu jednotlivých zemí.

Politologie je přinejmenším od poloviny osmdesátých let postavena před výzvu objasnit příčiny a možné důsledky rostoucí síly nového typu krajně pravicových stran v několika zemích západní Evropy. Tyto strany výrazným způsobem – přinejmenším dočasně či potenciálně – narušily strukturu některých tradičních stranicko-politických systémů a ustálené mechanismy jejich fungování. O něco dříve, než přišla „vlna úspěchů“ nové krajní pravice, se na „opačném konci“ stranicko-politického spektra začal prosazovat i další proud, představující novum v rámci evropského stranického prostředí (ve smyslu něm. „Parteienlandschaft“¹), a sice „zelené“ politické strany.

Zatímco převládající mediální i odborné normativní hodnocení „nástupu“ zelených vyznělo v podstatě příznivě (což jim v průběhu několika let umožnilo získat v mnoha zemích koaliční potenciál), krajně pravicové volební zisky byly převážně hodnoceny jako mimořádně nebezpečné. Vrcholem negativistického přístupu se stala reakce vlád čtrnácti států Evropské unie vůči Rakousku (spočívající ve zmrazení diplomatických styků) poté, co zde počátkem roku 2000 vstoupila do vládní koalice s křesťanskodemokratickou Rakouskou lidovou stranou (Österreichische Volkspartei – ÖVP) Svobodomyšlná strana Rakouska (Freiheitliche Partei Österreichs – FPÖ), která je označována za typického reprezentanta „nové evropské ultrapravice“, byť toto chápání Haiderovy strany neodpovídá skutečnosti a je spíše výrazem neznalosti nebo – což je pravděpodobnější – určitých politických postojů, jejichž cílem je více prosazování vlastních zájmů než starost o demokracii.

Při zkoumání současné evropské krajní pravice je tedy pro politickou vědu problé-

mem již vymezení předmětu výzkumu a „optimální“ pojmenování zkoumaného jevu, stejně jako zachování nutnosti udržet si odstup od převládajícího mediálního a politického hodnocení nejrůznějších stran a stranických uskupení, které se v té či oné zemi z nejrůznějších důvodů mohou části veřejnosti nebo politické reprezentaci jevit jako extrémistické. Stejně tak je nezbytné nepodlehout občas sugerované představě, že se v případě „krajní pravice“ jedná o soudržné celoevropské hnutí. Mezi stranami označovanými za krajně pravicové jsou značné rozdíly, a přestože se hovoří o „evropském trendu“, není zemí, kde by se prosadila nová krajně pravicová strana v západoevropském kontextu, relativně mnoho, na rozdíl od mnohem širšího počtu států s relevantními zelenými stranami (a to i za předpokladu, že budeme zohledňovat strany, které v systému existovaly již delší dobu a v posledním období nabyly na významu). Například ve Španělsku, Portugalsku, Velké Británii či Irsku jsou podobně orientované strany marginální.²

Kdo patří do „nové“ krajní pravice?

Zřejmě nejčastěji bývá nová vlna krajní pravice spojována s francouzskou Národní frontou (Front National – FN) a jejím předsedou Jean-Marie Le Penem. Dalšími „zástupci“ jsou němečtí Republikáni (Die Republikaner), avšak řazení dalších stran do sledovaného proudu již není zcela jednoznačné. Německá lidová unie (Deutsche Volkunion – DVU) představuje specifickou stranu, která v sobě zahrnuje tradiční extrémistické až neonacistické prvky spojené s neopopulistickou propagandou. Italská Národní aliance (Alleanza Nazionale – AN) sice vznikla v procesu vytváření nového italského stranicko-politického systému z neofašistického Italského sociálního hnutí (Movimento Sociale Italiano – MSI), avšak velmi intenzivně se pokoušela profilovat jako „normální“ demokratická pravice, což bylo částečně legitimizováno i jejím vstupem do vládní koalice s Berlusconiho Vzhůru Itálie (Forza Italia – FI) v roce 1994. Další často zmiňované strany v souvislosti s novou pravicí, například Vlámky blok

(Vlaams Blok – VB) či severoitalská Liga severu (Lega Nord – NN) již představují svým národnostním a regionálním zaměřením odlišný typ.³) Skandinávské protestní strany – norská Fremskrittspartiet či dánská Dansk Folkeparti vycházejí z odlišných historicko-ideových východisek než například Le Pen. Vnímání rakouské FPÖ či Švýcarské lidové strany (Sveizerische Volkspartei – SVP) jako těch, které sdílejí společnou stranickou rodinu s FN či s německými Republikány, je více než sporné.

Obtížnost vymezení toho, jaké strany chceme zkoumat v rámci pojmu krajní pravice (s ohledem na vyvození smysluplných závěrů), se problematizuje i případným rozšířením pozornosti na nacionalistické a sociálně-populistické strany ve východní Evropě, jako jsou například Liberálně demokratická strana Ruska (Liberalno-děmokratičeskaja Partija Rossiji – LDPR), Slovenská národní strana (SNS) či Srbská radikální strana (Srpska Radikalna Stranka – SRS), nebo příčiny jejich úspěchu jsou jiné než u západoevropských politických subjektů. Strany ve střední a východní Evropě řazené do krajně pravicového tábora jsou navíc v mnoha případech velmi obtížně srovnatelné i mezi sebou⁴) (nalezneme zde nacionalistické strany v zemích, které po pádu komunismu „dofešovaly“ národnostní otázku, i sociálně-populistické strany využívající nespokojenosti s průběhem společensko-ekonomické transformace). Sporné se může jevit i spojování evropské nové pravice s „Novou pravicí“ („New Right“) v USA, která představuje odlišný typ politiky, či s některými stranami z mimoevropských demokracií.⁵)

Pravicové extrémistické, radikální či populistické?

Odlišnost stran, které jsou řazeny do jedné „krajně pravicové“ skupiny, se projevila i v problémech s nalezením „optimálního“ souhrnného označení. Přestože mediálně jsou běžně popisovány jako „extremistické“, řada politologů v souvislosti s výzkumem „nových“ krajně pravicových stran musela konstatovat, že tento termín není vyhovující. Za *extremistické* jsou totiž pokládány především postoje, které vybočují z ústavně-právně konformního rámce a směřují k odstranění demokratického a pluralitního systému, což je například pro SVP i FPÖ naprosto nepřijatelná charakteristika. Němečtí politologové Norbert Lepszy a Hans-Joachim Veen definují pravicové extrémistické strany a organizace jako takové, jejichž politika a ideologie obsahuje odmítnutí podstatných principů a pravidel demokratického státu. K tomu náleží odmítnutí fundamentální rovnosti všech lidí, odmítnutí lidských a přirozených práv, princi-

pu demokracie a nepoužití násilí, opozičních a menšinových práv, dále negace pluralismu a stranické konkurence; k těmto prvkům se pak přidávají znaky rasismu, extrémního nacionalismu a vůdcovského principu.

U řady nových pravicových stran však nelze podobné postoje nalézt. Proto začaly být používány i pojmy jako radikalismus a populismus. *Pravicový radikalismus* podle Lepszyho a Veena znamená pozice a cíle, které nejsou jednoznačně zaměřeny na odstranění hlavních principů svobodného demokratického zřízení, politicky se však pohybují na okraji ústavního rámce. Z toho vyplývá, že radikálně pravicová pozice je abstraktně definovatelná, ale vždy se nachází v konkrétním socio-politickém rámci. Celkově vzato zahrnuje pravicový radikalismus konglomerát nacionalistických, tradičně konzervativních, autoritářských a reakčních, někdy i liberálních a plebiscitárních pozic. Radikálně pravicové pozice jsou v první řadě anti-pozicemi proti moderně, proti individuálním hodnotám, jako je svoboda a sebeurčení, proti pluralismu mínění a způsobu života, proti etablovaným stranám a demokracii. Charakteristické jsou „anti-postoje“ vůči všemu cizímu a odzuzujícímu, stejně jako výrazné nepřátelství vůči přistěhovalcům, antievropské, antizápadní postoje a odmítání supranacionálních spojení. Obě poslední kritéria však nejsou nutně radikálně pravicové, nýbrž lze je podobně nalézt i u radikální levice.

Na rozdíl od pravicového extremismu a radikalismu označuje *populismus* především metody a způsoby k oslovení lidí a k získání veřejné podpory a politické moci. Předsudky a nálady obyvatelstva jsou demagogicky prezentovány a užívány proti „vládnoucí třídě“ argumentací podle vzoru: „My tady dole – oni tam nahoře“. Ke komplexním problémům jsou nabízena zdánlivě jednoduchá řešení, jako je návrat ke starému typu národního státu. K pravicovému populismu patří všude na světě přesvědčení, že s vyřešením otázky přistěhovalců a azytlantů mohou být odstraněny všechny podstatné problémy naší doby, od hospodářské po sociální politiku, od ochrany životního prostředí po dopravní politiku a vnitřní bezpečnost. Populismus žije z obrazů nepřítelů s funkcemi „obětních beránek“, jimiž jsou cizinci, menšiny, „establishment“ nebo kapitalisté. Populismus není podle toho politicky určitelný a je politickoideologicky obtížně zařaditelný. Může působit pravicově i levicově.⁶⁾

Označení „pravicově populistické“ pro popisované strany v poslední době v odborných textech převládalo, přestože ani ono není zcela výstižné. V kontextu srovnání výše uvedených stran lze sledovat, že se určité strany, respektive jejich představitelé, přiklonily řadou vyjádření i programovým směřováním spíše k tradicionalistickému a extremistickému pojetí krajní pravice, zatímco jiné se snaží o permanentní modernizaci programu a strategie. Určitou roli sehrál tento spor například při rozdělení francouzské Front National při odchodu křídla Bruno Mégreta a založení Národního hnutí (Mouvement National – MN). Zajímavou skutečností však je, že strany, které se staly prvotní příčinou teorií o vzniku „nového proudu“ postupně ztrácejí na významu. To se týká

především německých Republikánů (kteří po úspěších na konci osmdesátých let, včetně zisku mandátů v Evropském parlamentu, v devadesátých letech pouze „živoří“ obhajováním své účasti v bádensko-würtemberském zemském sněmu), ale v posledních letech i francouzské Front National. FN mimo jiné i díky výše zmíněnému rozkolu například v roce 1999 v posledních volbách do Evropského parlamentu získala pouze 5,7 procenta hlasů. Jean-Marie Le Pen se ve druhé polovině devadesátých let pokusil vytvořit zastřešující organizaci evropské krajní pravice (Euro-Nat), v níž chtěl hrát vůdčí roli. Avšak jeho diskreditace mnoha rasistickými a antisemitskými výroky a celkový politický styl a ideologie FN ukázaly nejen limity spolupráce, ale i ideové rozpory mezi stranami, které jsou občas zvnějšku vnímány jako „jednotný celek“.

Euro-Nat a rozpory v evropské krajní pravici

Základy pro vytvoření Euro-Natu byly položeny na kongresu francouzské Národní fronty v březnu 1997, na nějž byli pozváni zástupci některých podobně orientovaných stran ze západní, a především východní Evropy. „Západoevropany“ reprezentovali zejména představitelé belgického Vlámského bloku (přičemž je pozoruhodné, že z některých kruhů této strany otevřeně zaznívají územní nároky vůči Francii; jedná se o připojení francouzských Flander ke „germánsko-vlámskému“ velkostátu). Účast na Euro-Nat odmítli němečtí Republikáni i italská Národní aliance. Z Itálie se zúčastnila pouze malá strana „MSI – Flamma Tricolorade“, která nesouhlasí s přeměnou někdejšího MSI v roce 1994. Rovněž další západoevropské strany, označované za extremistické, s Le Penem nespolupracovaly, neboť se snaží stát se přijatelnými koaličními partnery pro konzervativní a další pravicové strany ve svých zemích.

Větší úspěch zaznamenal Le Pen s oslovením nacionalistických a extremistických stran ze střední a východní Evropy. Bývalý plukovník Securitate Corneliu Vadim Tudor zastupoval Stranu velkého Rumunska, české republikány místopředseda SPR-RSČ Jan Vik, ze Slovenské národní strany přijel na kongres FN Ján Slota, zúčastnil se i István Csurka ze Strany maďarské spravedlnosti a života (MIEP). Delegation Srbské radikální strany Vojislava Šešelje nedostala vstupní víza, zatímco Chorvatská strana práva v čele se svým předsedou se na kongresu prezentovala.⁷⁾

Le Pen následně ještě v roce 1997 podnikl několik cest do východní Evropy – k MIEP, „Romani Mare“, Srbské radikální straně i turecké islámské Straně blahobytu Necmettina Erbakana.⁸⁾ K Le Penově projektu se začala příznivěji stavět i Německá lidová unie (Deutsche Volkunion – DVU). V roce 1998 Národní fronta finančně podpořila s cílem získat „nového spojence“ i švédskou stranu Sverigedemokraterna (Švédští demokraté).⁹⁾

V roce 1999 aktivity související s Euro-Natem pokračovaly. Podle informací českých Republikánů projevil zájem podílet se na jeho vytváření strany ze čtrnácti zemí: Francie (FN), Itálie (Forza Nuova), Španělska (De-

mocracia Nacional), Řecka (Front Hellénique), České republiky (SPR-RSČ), Slovenska (SNS), Rumunska (PRM), Belgie (Vlámský blok), Portugalska (Aliança Nacional), Švédska (Sverigedemokraterna), Finska (IKL), Německa (DVU), Maďarska (MIEP) a Ukrajiny (SNPU). Zároveň byl z mládežnických organizací těchto stran (včetně české Republikánské mládeže) vytvořen Euro-Nat mládeže. Posláním Euro-Natu je sdružovat všechny národní a vlastenecké politické strany a hnutí v Evropě. Euro-Nat, jehož krédem je Evropa národních států, má být podle vlastního programu alternativou současné globalizaci starého kontinentu. Euro-Nat odmítá Evropskou unii a NATO, jakož i všechny současné pokusy přeměnit Evropu na beztvary jednotný celek s jednou vládou a parlamentem.¹⁰⁾ Nakolik ovšem může fungovat spolupráce například maďarských a rumunských či slovenských nacionalistů, zůstává otázkou.

FPÖ účast na Euro-natu odmítla a od Front National se distancovala. Le Pen se o Haiderově úspěchu ve volbách v roce 1999 vyjádřil následovně: „Pokud tento úspěch budeme hodnotit z čistě procentuálního hlediska a počtu hlasů, pak Haider nepochybně uspěl, je však třeba vědět proč. A také co se bude s tímto úspěchem dít dále. Jakkoliv sám vítám Haiderův volební úspěch, za nějž vděčí své osobnosti, dynamice a dovednosti, nezapomeňme zároveň na finanční pomoc, kterou dostává od Kronen-Zeitung, významných rakouských novin, což je velmi důležité. Jeho úspěch je rovněž podmíněn hraniční situací Rakouska, které je vystaveno silnému imigračnímu tlaku. Proto mě těší důvěra rakouských voličů pravicovému a vlasteneckému hnutí. Naopak Haiderovy činy a snaha odpojit se od nás, stejně tak jeho odpor k francouzské snaze o Evropu národů, v nás vyvolávají jistý pocit nedůvěry. Zdá se, že Haider přijal podmínky vedoucí k jeho úspěchu, to znamená, že musel souhlasit s omezením své svobody. Soudím proto, že to je muž pod kontrolou, bohužel pod kontrolou svých protivníků.“¹¹⁾ Poslanci Svobodomyslných se rovněž nezapojili do činnosti „technické frakce“ krajní pravice v Evropském parlamentu a zůstávají nezařazení. I s německou extrémní pravici se dostal Haider do sporu pro odmítnutí „německého nacionalismu“. Neúspěch znamenala německá strana Bund Freier Bürger pod vedením Manfreda Brunnera, kterou v roce 1994 spoluzakládalo mimo jiné i několik bývalých členů „národně“ orientovaného křídla FDP. Měla to být do jisté míry německá obdoba FPÖ a Haider jí několikrát vyjádřil svou podporu.

Přestože po vstupu FPÖ do vlády a následném uvalení sankcí začali představitelé ultrapravice z mnoha zemí vyjadřovat Haiderovi svou podporu (často však spíše pro „domácí efekt“), a to včetně militantních pravicových extremistů, neodpovídaly tyto „demonstrace solidarity“ vždy jejich předchozím postojům. Ani z těchto gest nelze vyvozovat příslušnost FPÖ k tomuto politickému tábora. Srovnáme-li ostatně výše uvedené charakteristiky pravicového radikalismu či populismu s politickou realitou rakouských Svobodomyslných, zjistíme, že se překrývají jen ve velmi málo bodech. Navíc

VZTAHY A PROBLÉMY

byl politický úspěch liberálně-nacionální FPÖ založen především na roli „nositele změny“ ve specifických podmínkách rakouského stranického korporatistického státu a souvisí s transformačními procesy, jimiž rakouský politický systém již několik let prochází.¹²⁾

Příčiny úspěchů krajní pravice

Příčiny úspěchů krajně pravicových stran v Evropě je nutno hledat ve specifických poměrech jednotlivých stranicko-politických systémů a v „přítomnosti témat“, jimiž se mohly tyto strany vymezit. Hans Georg Betz určil základní oblasti, ve kterých se pravicově populistické strany profilují:

- a) imigrace a nenávisť k cizincům,
- b) „občanská demokracie“ (ve smyslu obrany „malého člověka“ proti „zkorumpovanému“ státnímu aparátu),
- c) neoliberalismus (kdy je kladen důraz na nízké daně a nezasahování státu do ekonomiky, s výjimkou protekcionismu národní ekonomiky, tzv. ekonomického nacionalismu; na rozdíl od dřívějších neofašistických a pravicově extremistických stran, které hledaly ekonomickou „třetí cestu“),
- d) obrana tradičních hodnot, které stavějí do protikladu vůči levicově-liberálnímu hodnotovému komplexu.¹³⁾

Betz však upozorňuje i na skutečnost, že programové požadavky těchto stran se často nekryjí se zájmy jejich „typických“ voličů, například přes deklarovaný neoliberalismus řada voličů požaduje státní zásahy do ekonomiky.

Podstatným faktorem ovlivňujícím úspěch krajní pravice je i podoba stranicko-politického systému v konkrétní zemi. Jak upozorňují někteří autoři, došlo k částečnému „odideologizování“ tradičních stran politického spektra, jehož důsledkem bylo přesunutí veškerého boje o voliče do politického středu. Mimo tento střed se otevřel prostor pro strany, které dokázaly využít nejen témat, jež byla „uvolněna“, ale i odporu částí voličů proti tradičním stranám. Jak uvádí Ferdinand Müller-Rommel, „voličské potenciály, mobilizované na jedné straně Zelenými a na druhé pravicovými populisty, jsou sice zásadně odlišné, mají však dva důležité společné znaky: zaprvé jsou oba voličské potenciály odcizeny od etablovaných stran, které ve svých politických preferencích oslovují v první řadě socio-ekonomické otázky politického středu; zadruhé lze voličstvo Zelených i pravicových populistů definovat prostřednictvím nyní relativně konsistentního hodnotového systému. Zelení mobilizují s jejich libertárními hodnotovými strukturami formálně vysoce vzdělané voliče, kteří jsou zaměstnáni v terciárním sektoru a mají pouze málo přímého vztahu k výrobnímu sektoru. Pravicoví populisté naopak mobilizují voliče s autoritativními hodnotovými strukturami, s vysokým hodnocením konformity a kulturní homogenity, jakož i averzí vůči sociálnímu státu.“¹⁴⁾

Důležitým aspektem pro úspěch krajní pravice je i skutečnost, nakolik se demokratické politické strany (především z „občanského“ tábora) dokáží vyrovnat s požadavky a tématy, na nichž slaví svůj úspěch krajní pravice, nebo nakolik budou alespoň schopny vnútit novým krajně pravicovým stranám politickou odpovědnost za jejich rétoriku, a tím je kultu-

vat podle receptu, který úspěšně realizovala evropská sociální demokracie v případě hnutí zelených. Nebudou-li ovšem stávající demokratické subjekty stranicko-politického systému schopny řešit aktuální společensko-ekonomické problémy a výzvy¹⁵⁾, a jejich jedinou reakcí bude ostrakizace těch stran, jež přinášejí „nevhodnou formou nepohodlná témata“, otevře se prostor pro nové typy stran, popřípadě pro změnu programové orientace a strategie některých již etablovaných stranických uskupení.

¹⁾ Viz např. Jüttner, A., Liese, H.-J.: *Taschenbuch der Europäischen Parteien und Wahlen*. Günter Olzog Verlag, München 1977, 57–70.

²⁾ *Threat posed to democracy by extremist parties and movements in Europe*. Council of Europe, Parliamentary Assembly. Doc. 8607, 3. January 2000, verze on line (<http://stars.coe.fr/doc/doc00/edoc8607.htm>).

³⁾ Srov. Mareš, M.: *Nacionalistické strany ve Spolkové republice Německo*, in Dančák, B., Fiala, P. (eds.): *Nacionalistické politické strany v Evropě*. Masarykova univerzita, Brno 1999, s. 45–52; Strmiska, M.: *Nacionalistické strany a stranicko-politický systém v soudobém Španělsku*, in Dančák, B., Fiala, 1999, s. 11–24; Strmiska, M.: *Italské politické strany (1945–1994)*. Masarykova univerzita, Brno 1995.

⁴⁾ Blíže viz Ramet, S. P.: *The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989*. The Pennsylvania State University Press, University Park Pennsylvania 1999.

⁵⁾ Relativně přijatelné to však může být u australské One Nation či New Zealand First, méně např. u indické Bharatiya Janata Party. Blíže viz Betz, H. G., Immerfall, S.: *The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. Macmillan Press Ltd., London 1998.

⁶⁾ Lepszy, N., Veen, H. J.: *Rechtsradikale in der parlamentarischen Praxis: Die „Republikaner in kommunalen und Landesparlamenten sowie im Europaparlament*. Zeitschrift für Parlamentsfragen, 2/1994, s. 204–205.

⁷⁾ *Neue braune Internationale*: »Das Europa der Nationalisten«, Antifaschistische Nachrichten 8/1997, verze on-line (<http://www.infolinks.de/an/1997/08/005.htm>).

⁸⁾ *Le Pen und die Internationale der Nationalisten: jetzt in Rumänien*. Antifaschistische Nachrichten 24/1997, verze on-line (<http://www.infolinks.de/an/1997/24/020.htm>).

⁹⁾ *Le Pen mischt im schwedischen Wahlkampf mit*. Antifaschistische Nachrichten 18/1998, verze on-line (<http://www.infolinks.de/an/1998/18/033.htm>).

¹⁰⁾ *Co je to Euro-Nat?*, Republika 22/1999, s. 3.

¹¹⁾ *Evropa Bruselu je smrtí našich ústav*, Republika 43/1999, s. 2.

¹²⁾ Viz Fiala, P.: *Svobodomyšlná strana Rakouska (FPÖ)*, in Dančák, B., Fiala, P. (eds.): *Nacionalistické politické strany v Evropě*. Masarykova univerzita, Brno 1999, s. 53–68.

¹³⁾ Blíže viz Betz, H. G.: *Rechtspopulismus: Ein internationaler Trend?* Aus Politik und Zeitgeschichte 9–10/1998, s. 8–10.

¹⁴⁾ Müller-Rommel, F.: *Die Neuen von der Rändern her: Herausforderung der europäischen Parteiensysteme?* Zeitschrift für Parlamentsfragen 2/1999, s. 426.

¹⁵⁾ V tomto směru se stále důležitější cleavage stává postoj k evropské integraci. Srov. Hix, S.: *Dimensions and alignments in European Union politics: Cognitive constraints and partisan responses*. European Journal of Political Research N. 35, 1999, str. 69–106.

Václav Havel je proněmecký politik. Jako Němcům a Německu výrazně nakloněného státníka ho v první polovině května ocenily na jeho takřka triumfální návštěvě Berlína politické špičky Spolkové republiky. Toto ocenění bylo na místě – v moderních dějinách nestál v čele českého národa žádný politik, který by byl německému národu nakloněn tak hluboko jako Václav Havel.

V česko-německých vztazích, tak jako v jiných otázkách, nalézáme i zde zásadní paradox Havla jako vlivného evropského státníka, jemuž naslouchá velká část politických a intelektuálních elit západní hemisféry, avšak vnitropoliticky takřka osamoceno politika. O své pravdě Havel nejen vlastní národ často nedokáže přesvědčit, ale příliš se o to ani nesnaží.

V tomto konstatování lze najít odpověď na zdánlivě nepochopitelně vzrůstající Havlův vliv na mezinárodní dění a současné slábnutí prezidentovy pozice a významu doma, kde jeho v zahraničí široce prezentované názory nezbuzují větší zájem (o schopnosti výrazněji ovlivňovat politickou situaci v zemi nemluvě).

Tak jako v mnoha oblastech, ani ve svém vztahu k Německu nedokázal Havel pro široké publikum srozumitelnými a jasnými slovy vysvětlit svůj postoj k našemu největšímu sousedu, důvody své náklonnosti k Německu a zdroje důvěry v Němce jako národ. To je pro většinu českého obyvatelstva zásadní otázka, neboť Němci sudetští, rakouští nebo říšští měli po více než sto padesát posledních let výsadní postavení úhlavních nepřátel českého národa a byli chápáni – a jak ukázala druhá světová válka – oprávněně, jako hlavní hrozba české národní i státní existenci.

Havlova omluva byla šokem

Havlova první návštěva obou částí tehdy ještě rozděleného Německa na počátku ledna 1990, jen několik dní po zvolení československým prezidentem, a především v té době dokonce několikrát zopakovaná omluva sudetským Němcům za vyhánění v letech 1945–46, zastihla nepřipravenou většinu Čechů, sudetských Němců i německých politiků. Už sama cesta do Německa, a nikoli do Moskvy, jak se do té doby slušelo, byla něčím zcela novým. Spojení s omluvou pak udělalo z cesty vpravdě šokující záležitost.

Tomu odpovídaly i reakce – na české straně z velké části odmítavé a na straně sudetských Němců a německé vlády ticho. Jedinou opožděnou odpovědí bylo vystoupení tehdejšího německého prezidenta Richarda von Weizäckera, který se při své návštěvě Prahy, Havlem symbolicky navržené na 15. března, omluvil Čechům za

Havlovy dluhy ve vztazích s Němci

LUBOŠ PALATA

příkoří způsobená nacismem. To však bylo málo. Minimální odezva na Havlův historický krok na německé straně a jeho odmítnutí na straně české učinily z Havlova zlomového činu pouhé gesto.

Omluva sudetským Němcům i navrat demokratického Německa k roli přirozené střeoevropské mocnosti přitom nevybočovaly, ale naopak zapadaly do celého Havlova myšlenkového zahraničněpolitického konceptu, vznikajícího od jeho nástupu do čela československého disentu v polovině sedmdesátých let.

To však tehdy věděla a chápala jen hrstka nejbližších Havlových přátel, a přestože od té doby uplynulo deset let, situace v chápání prezidentových kroků vůči Německu se dodnes příliš nezměnila.

Dva roky víry v Německo

Důvěra a téměř víra v nové Německo se přes jednoznačné odmítnutí omluvy sudetským Němcům táhla československou zahraniční politikou po celé dva roky vlády Občanského fóra, kdy tvář diplomacie nového státu určoval tandem Havla a jeho tehdejšího ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera.

Praha tehdy naprosto bezpříkladně podpořila sjednocení Německa (i tento postoj má své kořeny hluboko v historii Charty 77) a doufala, že se podaří rychle dohodnout novou podobu základní mezistátní smlouvy. Ta měla nejen zlepšit postavení Československa vůči Německu, ale především jednoznačně zaplašit strach z „německého revanšismu“, mezi veřejností cíleně budovaný odcházejícím komunistickým režimem.

Československo v rámci této „víry v Německo“ neusilovalo v roce 1990 dokonce ani o účast na konferenci „2 plus 4“, na níž byly stanoveny velmocenské podmínky pro obnovení německé jednoty.

Polákům tehdejší tvrdší postoj přinesl okamžitě nedvojsmyslné uznání hranice na Odře a Nise a faktické zřeknutí se požadavků nové Spolkové republiky na majetkové odškodnění Němců odsunutých po válce z východního Pruska a dnešní západní části Polska.

Česká neúčast na jednání „2 plus 4“ zů-

stává dodnes jedním z klasických sporných témat při hodnocení prvních let československé zahraniční politiky, byť svůj díl pravdy má i Jiří Dienstbier, když tvrdí, že snahy Prahy hovořit do tohoto velmocenského jednání by byly odsouzeny k neúspěchu v podobě jednoznačného odmítnutí.

Pravdou však je, že jak Havel, tak i Dienstbier v té době spoléhali na úzké osobní vazby na své německé protějšky: prezidenta Weizäckera a šéfa německé diplomacie Hanse-Dietricha Genschera.

Ovšem k tomu, aby byly české snahy o rychlé nastolení bezproblémových vztahů k novému Německu úspěšné, scházela výraznější náklonnost a vstřícnost partnera nejdůležitějšího – německého kancléře Helmuta Kohla.

Většina pozorovatelů se shoduje na tom, že právě Kohlova role, který do značné míry z vlastních vnitrostranických důvodů bedlivě naslouchal hlasu sudetoněmeckého landsmanšaftu, sehrála svou neblahou úlohu při protahování jednání o mezistátní smlouvě. Politické vedení sudetských Němců zde pak působilo, nikoli naposledy pro následující léta, neblaze svými maximalistickými požadavky a neschopností vlastní historické reflexe.

Mezistátní dohoda i díky tomu nebyla po dvouletých jednáních onou z české strany kýženou a původně plánovanou tlustou čarou za problémy minulosti, ale jen jakýmsi mezikrokem. Je historickou skutečností, že ještě než stačila vstoupit v platnost, Československo se rozpadlo.

Na druhou stranu měla i nedokonalá mezistátní smlouva s Německem v okamžiku vzniku samostatné České republiky obrovskou hodnotu, která bezpečně odvrátila snahy některých extrémních sudetoněmeckých kruhů zneužít oslabení pozice Prahy k prosazení svých požadavků.

Význam česko-německé deklarace

S rozpadem společného státu odešli z vrcholné politiky dva doposud klíčové čeští hráči na diplomatickém poli – Jiří Dienstbier, který katastrofálním způsobem prohrál parlamentní volby, a Václav Havel, jenž jen několik týdnů poté neuspěl ve

svém osobním zápasu o udržení státu, jehož byl prezidentem.

Nová Česká republika sice Havla po několikaměsíční přestávce znovu postavila do svého čela, ale už na zcela jinou pozici. Prezidentský úřad sice zůstal prezidentským úřadem, ale z původního vlivu zbyla Havlovi jen malá část.

Mnoho měsíců také trvalo, než se Havel jako daleko více reprezentativní než výkonná hlava státu naučil spolupřít a posléze i spolupracovat s novým šéfem české diplomacie Josefem Zieleniecem.

Zieleniec postavil své chápání zahraniční politiky nového státu jako protipól působení svého předchůdce v Černínském paláci Jiřího Dienstbiera. Rozmáchlá a do jisté míry i velikosti Československa neodpovídající gesta nahradilo omezení aktivit české diplomacie na tři zásadní cíle: zakotvení Prahy v mezinárodním systému, rychlé a nekonfliktní vypořádání se Slovenskem a zvýšené úsilí o vstup země do NATO a Evropské unie.

Vztahy k sousedům, do jisté míry i k Německu, se v prvních letech existence českého státu dostaly v této souvislosti na vedlejší kolej.

Havel, který s touto koncepcí nesouhlasil, se jí v mezích svých možností snažil zvrátit. Poté, co Praha pod Zieleniecovým a Klausovým vedením fakticky zlikvidovala politickou dimenzi střeoevropské spolupráce, rozvinul Havel své prezidentské aktivity a uspořádal v dubnu 1994 okázalé setkání střeoevropských prezidentů v Litomyšli. Téměř bez povšimnutí zůstal zlomový okamžik, kdy se do těchto setkání zapojilo i Německo. Přitom to bylo první, historické předznamenání návratu německého zájmu o střední Evropu, návratu, od něhož si Havel právem mnoho sliboval, protože právě tento zájem měl hrát klíčovou roli v otázce dalšího rozšíření Evropské unie.

Mezitím dospěl Zieleniec, který stále více hledal v Havlovi oporu vůči nekompetentnímu a autoritářskému zasahování premiéra Václava Klause do tvorby zahraniční politiky, k myšlence česko-německé deklarace, která by potvrdila a prohloubila mezistátní smlouvu.

Havel i tady sehrál většinou pozitivní roli, byť prezidentovo vyjádření podrobností Kohlova utajovaného návrhu na odškodnění českých obětí českým novinářům další jednání o deklaraci na dlouhou dobu takřka zablokovalo. Ovšem i přes tento lapsus se Kohl s Havlem nadále ctily – když nic jiného, sdíleli společnou vizi Evropy jako co nejvíce federalizovaného útvaru a byli přesvědčeni o klíčové roli americké přítomnosti v Evropě.

Havel se za česko-německou deklaraci, kterou 21. ledna 1997 podepsali premiér Václav Klaus a kancléř Helmut Kohl, postavil plnou vahou své mezinárodně uznávané a v zahraničí vysoce ceněné osobnosti, i když v jeho osobním případě

VZTAHY A PROBLÉMY

predstavovala deklarace ústup z pozic vyjádřených jeho omluvou sudetským Němcům. Deklarace totiž přiznává lítost pouze nad excesy takzvaného divokého odsunu, nikoli nad samotným vyhnáním Němců z Čech a Moravy.

Významné však bylo, že se německý stát deklarací fakticky vzdal majetkových nároků vůči České republice, jakož i společný závazek, že „problémy minulosti“ nesmějí zatěžovat vztahy mezi Prahou a Bonnem.

Spolu se svým tehdejším německým protějškem Rudolfem Herzogem zahájil Havel sérii vystoupení k česko-německým vztahům na půdě Karlovy univerzity, která však kromě intelektuálních ekvilibristik a projevů dobré vůle mnoho nového nepřinesla.

Havel zde znovu zřetelně ukázal svou slabinu: neschopnost vyslovit stanovisko srozumitelné pro nejširší veřejnost.

V samém závěru jednání se k deklaraci přihlásil i premiér Václav Klaus, jehož dosavadní odpor k deklaraci i osobní nepřátelství s německým kancléřem Helmutem Kohlem se v té době už staly tématem mnoha vtípů kolujících mezi diplomaty.

Přijetí deklarace Klausem bylo po početný tábor voličů ODS jednoznačným signálem, Havel a Zieleniec zase naopak sehráli významnou úlohu při kultivaci rozporuplného postoje Zemanovy sociální demokracie, jež nakonec deklaraci v parlamentu podpořila.

Přes všechny své nedostatky splnila deklarace svou úlohu: tisíce českých obětí nacismu se dočkaly od Německa téměř padesát let po válce odškodnění, sudetští Němci sice deklaraci odmítli, ale přesto se velice intenzivně zapojili do česko-německé spolupráce, štědrě dotované Fondem budoucnosti. Jednoznačně největší prospěch však mají z nové formy spolupráce i z nemalých prostředků, poskytnutých převážně německou stranou, různé občanské a mládežnické skupiny.

Německo, spojenec v NATO

Po deklaraci se v česko-německých vztazích naplno objevuje nové akutní téma – vstup České republiky do NATO. Německo zde konečně částečně splácí svou hypotéku za výraznou podporu svému sjednocení ze strany Čechů, Maďarů a koneckonců i Poláků a vedle Spojených států se stává jedním z hlavních advokátů rozšíření Aliance na východ, a tedy i vstupu České republiky.

V podstatě současně se vstupem Prahy do Aliance došlo v březnu loňského roku v Bonnu k dalšímu symbolickému aktu: premiér Miloš Zeman pronesl slova o „vyhasnutí“ Benešových dekretů a německý kancléř Gerhard Schröder uvedl, že nehledě na individuální nároky sudetských Němců „Německo nemá vůči České republice žádné majetkové požadavky“. Levicová, z Bonnu do Berlína se stěhující ně-

mecká vláda, udělala tímto gestem jednoznačnou čáru za spornými otázkami minulosti a dala najevo, že se už problémem nehodlá dále zabývat.

Češi a Němci se českým vstupem do Aliance poprvé po mnoha desetiletích a objektivně vzato vlastně mnoha staletích stali v rámci NATO spojenci.

Havel tuto novou skutečnost podtrhl nejen svou podporou náletům Aliance proti Srbsku, ale i svou návštěvou Kosova, kam demonstrativně přilétl vrtulníkem bundeswehru právě do německého sektoru a celou dobu se pohyboval „pod ochranou německých zbraní“.

Symbolickým vyvrcholením desetiletí vlivu Václava Havla na česko-německé vztahy se stala jeho letošní květnová státní návštěva Berlína, první po deseti letech. I na ní je vidět, jak velkou změnou prošly vztahy mezi Čechy a Němci.

O Benešových dekrettech se už na vládní a prezidentské úrovni vůbec nemluvalo. I předsedkyně opoziční Křesťansko-demokratické unie Angela Merkelová potvrdila, že tento problém vidí jen na okraji vzájemných vztahů a jindy tak ostrý a tvrdý Edmuhd Stoiber pouze vyzval Čechy, aby se nad dekrety sami zamysleli a pokud možno se od nich ještě před vstupem do Evropské unie distancovali.

I Havel byl ale zcela jiný než v lednu 1990. Hájl Benešovy dekrety jako nezpochybnitelnou součást našeho právního řádu a k sudetským Němcům se vyjádřil smířlivěji jen jednou – na univerzitě v Řezně. Tam před sedmi stovkami studentů nedvojsmyslně prohlásil, že vyhnání Němců vždy odsuzoval.

Havel, jak je patrné už z neúplného zmapování uplynulých deseti let, proněmecký politikem jistě je. Tento postoj vychází nejen z jeho umírněně levicového přesvědčení blízkého sociálně-tržnímu uspořádání Německa, ale také z víry v poválečnou německou demokracii, německé evropanství a německými představiteli donedávna vehementně hájené euroatlantické partnerství se Spojenými státy.

Havel se svým pojetím lidských práv nemůže ani schvalovat vyhnání sudetských Němců, byť jako politik hájí praktickou nezrušitelnost, nikoli stálou platnost Benešových dekretů.

V Německu sklízel a stále sklízí za své postoje ovace, doma zůstává mnohdy nepochopen, a to i se svým vztahem k Německu a Němcům. Češi jako národ ještě stále ve své většině zůstávají k Němcům ostražití a vůči sudetským Němcům dokonce nepřátelsky naladěni.

Má-li být však Havlova mise v budování mostu mezi Čechy a Němci úspěšná, nesmí se omezit jen na působení na německou stranu.

Právě na domácím poli zůstává ještě v česko-německém vztahu Havlovi zdaleka největší díl práce.

Spojené státy americké hrají ve světě od skončení studené války nepřehlédnutelnou roli. Snaha o definování sjednocující se Evropy, řešení výbušné situace na Balkáně či zprostředkující role v blízkovýchodním mírovém procesu jsou jen nejaktuálnější příklady účasti současné supervelmoci na světovém politickém a mocenském dění. Paradigma amerických zájmů, stojící na hodnotách ekonomického liberalismu a politického idealismu, se však mnohdy dostává do konfliktu s realitou a vyvolává negativní reakce nejen u protivníků, ale i u spojenců na mezinárodní scéně.

Konkurenční vztahy Spojených států s dalšími zeměmi se v zásadě odvíjejí ve dvou rovinách: jde jednak o režim diplomatického soupeření, jednak o režim potenciální vojenské konfrontace. Konkurence v režimu diplomatického soupeření je charakteristická pro vztahy mezi Spojenými státy a Evropou. Nedávno se toto *klidné soupeření* projevilo například při krachu jednání Světové obchodní organizace (WTO) v Seattlu, či při vzniku Evropské bezpečnostní a obranné identity bez jasného definování rámce vztahů k NATO (potažmo USA). Konkurence v režimu potenciální vojenské konfrontace utváří vztahy mezi Spojenými státy a Ruskem, či mezi Spojenými státy a Čínou. V rámci těchto vztahů hrají důležitou roli přezívající resentimenty z doby studené války (nukleární odstrašování).

Novým, a pro následující výklad podstatným, fenoménem *neklidného soupeření* jsou tzv. *darebné národy* (rogue nations), mezi něž jsou počítány především Severní Korea, Irák a Írán.

Kvůli šíření zbraní hromadného ničení existuje nebezpečí, že ve chvíli, kdy tyto státy získají přístup k takovému vojenskému potenciálu, budou schopny částečně negovat americký vliv v oblastech svého zájmu. Hrozbou použití taktických balistických raket mohou tyto státy podstatně omezit aktivitu amerických jednotek dislokovaných v oblastech konfliktu, hrozbou použití strategických zbraní hromadného ničení mohou dokonce významně omezit aktivní působení americké zahraniční politiky. Ohrožení amerických vojáků, zakoušené nedávno ve válce v Perském zálivu tváří v tvář iráckým raketám SCUD, stejně jako přímé ohrožení amerického kontinentu, jež se podle amerických strategů stane skutečností v nejbližších několika letech, těžko rezonuje s americkou představou nesmrtelných a neohrožených národních ideálů.

Odповědí amerického ministerstva obra-

Obranná dilemata Spojených států

Projekt systému protiraketové obrany

RADOMÍR KARLÍK

ny na toto vzrůstající nebezpečí je aktuální koncepce systému protiraketové obrany (BMD – Ballistic Missile Defense). Ta sestává jednak z projektu dislokovaného systému protiraketové obrany (TMD – Theater Missile Defense) působícího v místě konfliktu, jednak z projektu národní protiraketové obrany (NMD – National Missile Defense), jež má za cíl chránit území Spojených států.

Dislokovaná protiraketová obrana (TMD)

Úkolem systému dislokované protiraketové obrany je zneškodnit odpálené balistické střely protivníka v rámci bojiště. Systém nižší linie má za úkol chránit vojenské jednotky před útokem balistických střel kratšího a středního doletu. Úkolem systému vyšší linie je zneškodnit balistické střely delšího doletu a poskytnout ochranný deštník vojenským jednotkám rozptýleným na větším operačním území či ohroženým osídleným oblastem.

Systém dislokované protiraketové obrany vyšší linie (THAAD – Theater High Altitude Area Defense) je tak sofistikovanější a vedle vlastních odpalovacích jednotek a zneškodňujících střel spoléhá na komunikační a řídicí zařízení a jejich bezchybnou spolupráci při identifikaci a následném zneškodnění odpálené nepřátelské rakety.

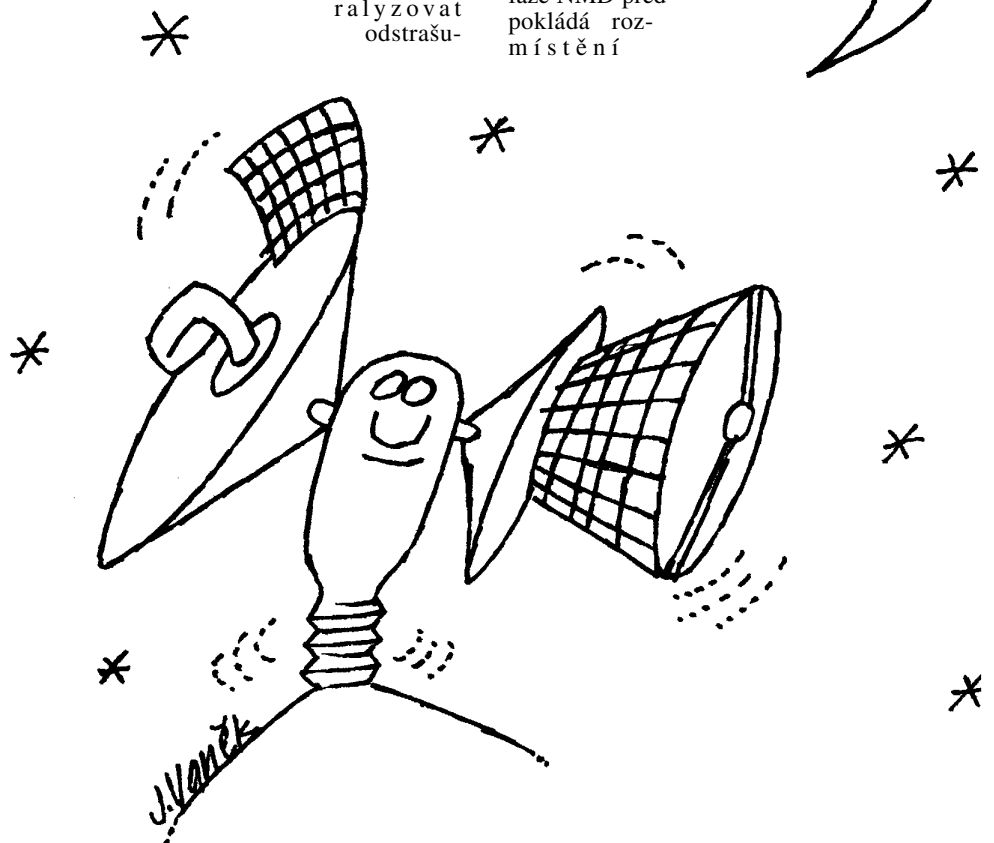
Operační scénář systému THAAD má několik fází. Odpálené nepřátelské balistické střely jsou zachyceny a identifikovány systémovými radary včasněho varování. Ty následně předávají informace do řídicího centra, jež aktivuje odpalovací zařízení a zneškodňující střelu. Další funkcí systémových radarů je navedení zneškodňující střely do bezprostřední blízkosti nepřátelské rakety. Konečnou fází je oddělení projektilu od nosného zařízení a jeho samонаvedení na cíl. Je pozoruhodné, že projektil systému THAAD ničí své cíle pouze vlastní kinetickou energií. Mechanické, tedy nikoli explozivní zničení nepřátelské střely atomizuje biologickou, chemickou či jadernou hlavici, a tak zabraňuje možnému zamoření bráněného území.

Americké ministerstvo obrany počítá s rozmisťováním systémů THAAD do konfliktních oblastí počínaje rokem 2007. Diplomatičká podpora projektu je v plném proudu, jak tomu ostatně nasvědčuje cesta

amerického ministra obrany W. Cohena po spřátelených arabských státech Blízkého východu uskutečněná počátkem dubna tohoto roku, při níž jim byla nabídnuta účast na projektu pod hlavičkou CDI (Cooperative Defense Initiative).

Podmínky rozmístění systému THAAD jsou v rámci rusko-amerických vztahů zaštitěny Společným prohlášením z března 1997 (Helsinky), realizace projektu by tedy neměla vyvolávat hlubší rozepře mezi bývalými protivníky z období studené války. Prohlášení prezidentů B. Jelcina a B. Clintona vymezuje projekt systému dislokované protiraketové obrany v rámci vztahů kodifikovaných smlouvou ABM z roku 1972. Prezidenti se zavázali, že vývoj a rozmístění systémů neporuší základní účel smlouvy ABM, jímž je zachování režimu vzájemného odstrašování. Vývoj a rozmístění systémů jednou stranou

tedy nesmí paralyzovat odstrašování

jičí funkci strategických jaderných zbraní druhé strany.

Systém národní protiraketové obrany (NMD)

V posledních několika měsících se však pozornost médií a odborné veřejnosti zaměřuje na ambicióznější část koncepce systému protiraketové obrany, jíž je vybudování obranného deštníku nad územím Spojených států. Projekt NMD kopíruje po technické i operační stránce projekt THAAD, avšak na rozdíl od teritoriálně omezeného dislokovaného systému nemá dosud zaštitění v rusko-americké smlouvě a je ruskou stranou vnímán jako zásadní porušení smlouvy ABM.

Původní program vývoje a rozmístění NMD, představený bývalým americkým ministrem obrany W. Perrym jako tzv. program „tři plus tři“, počítal s tříletým obdobím testování spolupráce systémových jednotek, na jehož konci dojde ke zhodnocení jak technické způsobilosti systému, tak nezbytnosti jeho aktivace vzhledem k aktuálnímu stavu ohrožení. V následném tříletém období pak mělo dojít k vlastnímu rozmístění systému a k jeho konečné aktivaci v roce 2003. Řada technických problémů si vynutila přesunutí termínu aktivace na rok 2005 i přesto, že stále rostoucí nebezpečí ohrožení území Spojených států zbraněmi hromadného ničení činí projekt NMD vysoce aktuálním. Plán první fáze NMD předpokládá rozmístění

VZTAHY A PROBLÉMY

dvaceti zneškodňujících raket na území Aljašky do roku 2005; jejich počet má být zvýšen na sto do roku 2007. Rozhodnutí o rozmístění systému NMD má padnout na podzim tohoto roku a je na americkém prezidentu B. Clintonovi, jak zhodnotí technickou způsobilost projektu a současný stav vnějšího ohrožení.

Neúspěch posledního testu v polovině ledna tohoto roku, kdy v závěrečné fázi selhalo samonavedení projektilu zneškodňující střely na cíl, a následné přeložení dalšího testu z dubna na červen hovoří v neprospekch zahájení procesu rozmístění.

Rok 1998 přitom přinesl znatelný nárůst hrozby užití zbraní hromadného ničení proti území Spojených států a tato skutečnost může umlčet kritiku NMD, vedenou argumentem technické nezpůsobilosti. V květnu provedly Indie a Pákistán jaderné testy, a tím povýšily vzájemné soupeření na nebezpečnější úroveň, ale i odstartovaly proces nuklearizace jihoasijského regionu. V červenci provedl Írán test rakety Shahab-3, a demonstroval tak svou schopnost vojensky kontrolovat oblast Blízkého východu. Srpnový pokus Severní Koreje vyslat na oběžnou dráhu satelit pomocí nosné rakety Taepo-dong 1 naznačil, že tato země učinila významný krok ve vývoji raketových systémů a může v brzké době disponovat technologiemi pro výrobu mezikontinentálních balistických střel. V prosinci pak irácký prezident Sádám Husajn odmítl spolupracovat s inspektory OSN dohlížejícími nad vojenským programem země, čímž zvýšil podezření, že pracuje na vývoji zbraní hromadného ničení.

Zpráva komise vedené bývalým ministrem obrany Donaldem Rumsfeldem reagovala na tyto skutečnosti závěrem, že kvůli nekontrolovatelnému šíření technologií pro výrobu zbraní hromadného ničení budou v nejbližších letech *darebné národy* disponovat strategickými zbraněmi hromadného ničení, a budou tudíž schopny vyvíjet politický tlak, či přímo vojensky zaútočit na území Spojených států¹⁾.

Bill Clinton však letos v létě nebude řešit pouze dilema, zda odložit rozmístění systému NMD s ohledem na technickou nezpůsobilost nebo zda rozmístění schválit tvář v tvář rostoucímu nebezpečí ze strany *darebných národů*. Významnou roli v prezidentském rozhodování bude hrát stav rusko-amerických rozhovorů o revizi smlouvy ABM, která výslovně zakazuje rozmístování národních obranných systémů.

Výhrady Ruska i světa

Smlouva ABM institucionalizovala studenovělečný režim velmocenského odstrašování založeného na principu vzájemně zaručeného zničení (MAD – Mutual Assured Destruction). Režim vzájemně zaručeného zničení představuje stav, kdy „protivníci mají schopnost přežít první úder tak, že mohou odpovědět odvetným zničujícím druhým úderem“²⁾; rizika odvety tedy podstatně převyšují možné zisky prvního úderu.

I nedokonalý systém národní protiraketové obrany rozmístěný jednou ze stran by podstatně narušil rovnováhu MAD. Strana, která by rozmístila protiraketový systém, může uvažovat v tom smyslu, že pro ni bude výhodnější provést první úder a následně využít obranných schopností protiraketového systému při odražení protiútoků oslabeného protivníka. Stejně tak může druhá strana vidět větší výhodu v provedení prvního úderu než v čekání na situaci, kdy bude muset proti nepřátelské straně kryté obranným deštíčkem vést protiútok v oslabení. ³⁾ Jestliže v režimu MAD byly možné zisky prvního úderu zanedbatelné, v situaci jednostranného rozmístění NMD by se podstatně zvýšily.

Podpísem smlouvy bránící rozmístění systému národní protiraketové obrany se si ce obě velmoci vystavily nebezpečí vzájemné likvidace v případě jaderného konfliktu, tento stav však držel jaderné arzenály na uzdě a bylo jej proto nutné chápat jako základní kámen bezpečnostní rovnováhy v období studené války.

Současný kategoricky odmítavý postoj Ruska k americkému projektu NMD je zcela pochopitelný v kontextu přetrvávajících studenovělečných resentimentů. Neobstojí zde ani argument Washingtonu, že systém bude schopen odvrátit pouze omezený útok strategických zbraní (hrozbu *darebných národů*) a nebude tedy paralyzovat odstrašující funkci ruského jaderného arzenálu. V širším kontextu odzbrojovacích smluv START se americký projekt může skutečně jevit jako promyšlená strategická ofenziva usilující o narušení efektivity ruských jaderných sil.

Také evropské státy se stavějí k americkému projektu rezervovaně. A jelikož národní protiraketový systém spoléhá na aktivní spolupráci systémů včasného varování umístěných na území Velké Británie a Grónska, získání podpory ze strany Evropy bude další výzvou pro amerického prezidenta Clintona; výzvou o to složitější za situace, kdy se tradiční spojenec Spojených států v otázkách bezpečnosti, Velká Británie, staví do role nezaujatého prostředníka mezi americkými a ruskými zájmy.

Do řad kritiků NMD patří i Organizace spojených národů, jejíž generální tajemník Kofi Annan na nedávné konferenci k Dohodě o nešíření jaderných zbraní prohlásil, že zamýšlený systém národní protiraketové obrany může vést k novým závodům ve zbrojení, a zásadně tak narušit světovou bezpečnost.

Přetrvává mnoho neznámých

Možným východiskem ze současného stavu se jeví být aktivní americká diplomacie, která by usilovala o rozptýlení přežívající studenovělečné mentality a dokázala úspěšněji „prodat“ svou definici hrozby. Taková diplomatická ofenziva by měla být podpořena zapojením Ruska do širšího obranného projektu, který by byl založen na sdíleném systému včasného varování a aktivní schopnosti odvrátit nově definovanou

hrozbu. Úspěch však závisí na její věrohodnosti a možnostech rusko-americké obranné spolupráce. Samotný pojem *darebných národů*, jež podle definice představují vznikající strategickou hrozbu, je ale spíše zástěrkou pro vojenskopolitické ambice slábnoucí supervelmoci než adekvátním ospravedlněním bezprecedentního projektu. A je jí o to více za situace, kdy dochází k uvolnění režimů v těchto státech. Příkladem takového uvolnění mohou být reformní snahy iránského prezidenta Chatámího či plánovaný korejský summit.

Strůjci ambiciózní americké zahraniční politiky jsou si vědomi, že suverenita, s jakou se nyní jejich supervelmoc prosazuje ve světě, bude v budoucnu čelit rostoucímu sebevědomí jiných mocenských center. Projekt NMD je krokem k udržení statutu supervelmoci tvář v tvář nepřejícímu klimatu mezinárodních vztahů. A jako takový přirozeně nemůže dojít pochození u konkurenčních aktérů světové politiky.

Kritický přístup k projektu je však vlastní i stranám americké domácí scény. Rozhodnutí o rozmístění systému je navíc načasováno do období, v němž vrcholí předvolební prezidentská kampaň, a dá se očekávat, že se stane kontroverzním tématem. Projekt je ostatně již nyní výrazně politizován.

Demokraté včetně prezidentského kandidáta Al Gora a dosluhujícího prezidenta Clintona jsou ochotni zohlednit ruské zájmy a realizovat projekt NMD v rámci bilaterální dohody o revizi smlouvy ABM. Taková rusko-americká dohoda by schválila rozmístění omezeného systému národní protiraketové obrany a zároveň podpořila výrazné snížení jaderných arzenálů v rámci připravované smlouvy START III. Naproti tomu republikáni v čele s prezidentským kandidátem G. Bushem jr. nejsou ochotni k zásadním ústupkům Rusku a zvažují rozšířit systém NMD o vzdušné a námořní jednotky, přičemž dávají přednost vyvážení se ze smlouvy ABM před její revizí. Situaci dále komplikuje silná armádní lobby podporující o nejrozsáhlejší projekt, jehož cena pro období do roku 2015 je nyní odhadována na 60 miliard dolarů.

Realizace amerického projektu protiraketové obrany může významně změnit klima světové bezpečnostní politiky. Pokud však nový stav nebude jištěn stabilními mezinárodními smlouvami a velkorysostí ostatních aktérů velmocenské politiky, jeho důsledky nemusí být vždy prospěšné americkým zájmům. ○

¹⁾ It's the world, stupid. The Economist; February 19, 2000; str. 46.

²⁾ Krejčí, Oskar. Mezinárodní politika. Victoria Publishing, Praha 1997, str. 470.

³⁾ Sidney D. Drell, Philip J. Farley, David Holloway. Preserving the ABM Treaty. International Security 9, (podzim 1984), str. 21.

zdroj informací na [www : http://fullcoverage.yahoo.com/fc/US/Missile-Defense-System/](http://www.fullcoverage.yahoo.com/fc/US/Missile-Defense-System/)

Fenomén Haider očima českých politiků

Nedávné vnitropolitické změny v Rakousku se dotýkají České republiky z mnoha důvodů: obě země jsou blízkými sousedy, srovnatelnými velikostí i mezinárodněpolitickým a s dlouhou společnou historií. Díky svému relativně čerstvému členství v Evropské unii má Rakousko též dvojí vliv na perspektivu českého vstupu: svým aktivním působením v ní i prostřednictvím zkušeností, jejichž zbytek Unie s touto první ryze středoevropskou členskou zemí nabude. Požádali jsme zástupce čtyř českých politických stran o názor na nejnovější vývoj v Rakousku a na jeho širší implikace. Tito lidé, třebaže ze svých pozic významně ovlivňují zahraničněpolitické linie svých stran, zde nevyjadřují stanoviska stranická, nýbrž svá osobní.

Rakouská politika v modrém oparu

VLADIMÍR MÜLLER

Pro znalce poměrů začal být Jörg Haider zajímavým již v první polovině 80. let. Zvláště poté, co se ujal vedení strany Svobodných v roce 1986, se ukázalo, že se svými důsledky nejedná pouze o nezodpovědného, výřečného a sebestředného politika, ale že jeho politika je schopna zaplnit jedním každou skulinu poměrně dobře fungujícího mechanismu rakouské státnosti po druhé světové válce. Pro znalce poměrů začal být Jörg Haider zajímavým již v první polovině 80. let. Zvláště poté, co se ujal vedení strany Svobodných v roce 1986, se ukázalo, že se svými důsledky nejedná pouze o nezodpovědného, výřečného a sebestředného politika, ale že jeho politika je schopna zaplnit jedním každou skulinu poměrně dobře fungujícího mechanismu rakouské státnosti po druhé světové válce.

Tento fenomén byl vnímán s plnou vážností na mezinárodní úrovni v polovině devadesátých let. Zablokování vyjednávacího prostoru tradičně spolupracujících demokratických stran mezi říjnem 1999 a lednem roku 2000 a následné vytvoření vlády, která je zjevně nepřijatelná pro státy Evropské unie a většinu evropských států, vyžadují stanovisko vycházející ze skutečných souvislostí.

Fenomén Haider v kontextu politického provozu

Haiderův styl lze charakterizovat jako v podstatě bezobsažnou politiku, která jednotlivými závažnými tématy společenského života pouze manipuluje. Tato manipulace má ovšem známé praktické dopady. Není proto jen nevinnou hrou jedné extravagantní osoby. Dalším charakteristickým rysem je jistá míra hysteričnosti, díky níž je možné na

sebe upoutávat pozornost. Někdy více, někdy méně latentní xenofobie a prezentovaný rasismus je nutné chápat v ryze instrumentální poloze. Panu Haiderovi tyto věci nejsou možná cizí, daleko větší hodnotu však pro něj má míra vlivu, již je takto schopen dosáhnout. Fenomén Haider je rovněž typický téměř absolutní mírou manipulování svou vlastní stranou a zůstává otázkou, jak je možné, že s sebou nechá vláčet takové množství lidí. Ti, kteří neodpadli a nepodřídli se svého času na založení Liberálního fóra nebo se nestáhli do kroužku nejvěrnějších soukmenovců a autentických držitelů své národně socialistické minulosti, možná cítí šanci osedlat si s Jörgem Haiderem tolik cenné instituce rakouské státnosti. Budou-li toho schopni, ukáže test jejich účasti na výkonné moci. Jisté vady na kráse se ukazují již nyní a lze předpokládat, že s prvními praktickými důsledky jejich politiky budou tyto vady nabývat větších rozměrů.

Jörg Haider hraje na strunu pocitů a obav z globalizujícího se světa, kdy jsou relativizovány staré jistoty. Tyto pocity a obavy lze samozřejmě umocňovat, lze jich však instrumentálně užívat jen v roli opozičního politika. Jeho příznivci si budou zanedlouho žádat srozumitelnou formulaci řešení. S ohledem na skutečnost, že se tento politik pohybuje v reálném světě, nebude moci potřebovat těchto řešení odbýt jednoduchými slogany, jak to činil během své dosavadní zářné politické kariéry. Haider oslovuje veřejný prostor, který postrádá prostředky přičetné diskuse nad závažnými politickými tématy. Oslovuje tzv. *ikonografickou veřejnost*, kde obrazy nahrazují reálné aktéry a jejich výpovědi. Všechny demokratické síly v Rakousku mo-

hou zvolit v podstatě jeden způsob reakce. Odpovídat klidně, věcně a formulovat explicitně humanitní hodnoty. Toto všechno je nutné činit pro řadového občana přehledně. Každý z politických hodnotových proudů a směrů tak může konat svým vlastním politickým stylem a v rámci svých možností. Evidentní skutečnost, že takovou reakci není jednoduché uskutečnit a že díky této potřeby získal Jörg Haider nebyvalou možnost prosadit vlastní osobu, ukazuje mimo jiné na to, že nelze popisovaný fenomén odbýt poukazem na to, že se jedná o vnitřní rakouskou záležitost. Každému politickému směru by v tuto chvíli mělo jít o poctivé pojmenování fenoménu Haider. Je to podmínka nutná, nikoliv však dostačující, k dalšímu udržování politicky přijatelného prostředí v Evropě.

Svébytný charakter druhé republiky

Rakousko je ústavním demokratickým státem. Rakouská ústava nespécifikuje, čím je demokracie v Rakousku garantována především. V roce 1975 byl přijat parlamentem zákon o politických stranách, který jako by v tomto smyslu ústavu doplnil, když definoval existenci a pluralitu politických stran jako zásadní součást demokratického řádu v této zemi. Zdá se, že tento zákon reflektoval politickou realitu, jak se v Rakousku vyvíjela od roku 1955, kdy se politické strany staly nosnými prvky politické moci. Rakouští občané si velmi cení institucí státu, jako je parlament a vláda, a mají zároveň tradičně jistý odstup od politických stran. V této skutečnosti je zakódován jeden z paradoxů druhé republiky. Je náhlední, že v mnohém souvisí i s fenoménem Haider.

Jako všude ve světě, je i v Rakousku od osmdesátých let zřetelná tendence k poklesu účasti ve volbách a samozřejmě nejsilnější se tato tendence projevuje ve volbách do Evropského parlamentu. Jedním z jejích důsledků je oslabení legitimacy zastupitelské demokracie a explicitní nebo latentní tlak na posílení demokracie přímé. Rakušané, podobně jako Němci, pociťují určitý časový

deficit (*Verspätung*) vzniku jejich standardního demokratického národního státu. Tento časový posun je pociťován o to více jako problematický. Je tomu tak i proto, že tento národní stát byl ustaven cizími mocnostmi, a to jak v roce 1919, tak v roce 1955. Tento stát proti vůli nebo stát, jež nikdo nechtěl, je pro Rakušany přijatelný jen jako neutrální entita, ve které žije svébytný rakouský národ, nezávislý a odlišný od Němců. Rakušané se tímto způsobem distancovali od politiky NSDAP a celé nacistické minulosti. Dnes se v Rakousku otevřeně hovoří o tom, že díky tomuto pohodlnému vypořádání se s těžkým dědictvím nacionálního socialismu došlo k tomu, že bývalí aktivní nacisté mohli být relevantním faktorem pro všechny politické strany.

Jak známo, druhá republika je rovněž typická tzv. proporčním systémem (*Das Proporzsystem*), který byl vždy jedním ze zaručených terčů Jörga Haidera. Tento systém spočívá v naprosté převaze tzv. konsenzuální demokracie a někdy vedl k nezdůvodněnému obsazování klíčových míst podle stranického klíče nebo podle příslušnosti k jednotlivým zájmovým svazům (odborní, hospodářská komora atp.). V průběhu let devadesátých však *Proporzsystem* značně erodoval. Oslabuje se tzv. táborová mentalita, politická inklinace se již nedědí z generace na generaci a existuje zde větší flexibilita. Ne nepodstatným důvodem je i změna objektivních podmínek, kdy proces privatizace výrobních prostředků v osmdesátých a devadesátých letech do značné míry oslabil vliv státu na hospodářství, a tím i možnosti *Proporzsystemu* získávat schopné aktéry a jejich loajalitu.

Tak jako všude ve světě, získala velký vliv na politický život v Rakousku v devadesátých letech masová média. Někteří dokonce hovoří o tom, že média jsou nejzásadnějším činitelem k utváření volebních preferencí. Politika reaguje personalizací a akcentem na vnímání, kdy technika přenosu a prezentace získává primát nad obsahem sdělení. Rakousko se od ostatního světa vyznačuje tím, že zde probíhá velmi pokročilá koncentrace médií do rukou omezeného okruhu vlastníků. U tiskovin se masivně prosazuje zahraniční kapitál. Koncentraci masmédií lze uvést např. na pozici *Kronen-Zeitung* se třemi miliony čtenářů.

Obraz hejtmana z Korutan

Vzestup strany Svobodných, k němuž došlo v letech 1986 až 1999, je jednoznačně spojen s osobou Jörga Haidera. Bylo by však nerealistické předpokládat, že k této pozici dospěl Haider sám. I když pro mnohé své příznivce vyznačuje téměř zázračné charisma, je jeho úspěch založen na zračnějiších příčinách. Ty spočívají především v efektivně prezentovaném kultu osobnosti a vhodné zvoleném marketingu. Gernot Rumpold, Haiderův marketinkový strateg, dobře ví, které segmenty populace zvolit jako cílovou skupinu a jaké emoční akcenty nasadit, aby bylo možné dostat se těmto cílovým skupinám tak říkajíc pod kůži.

Kult Haiderovy osobnosti a informační marketink, který jej doprovází, je typický směsicí agresivních a zároveň pro příjemce důvěrných hesel. Schopnost kombinovat poměr těchto dvou pólů, tj. tvrdosti a zároveň jisté intimity, činí z volebních kampaní Svobodných v jistém slova smyslu geniální počín. Kritériím oportunistu je podřízeno vše. Taktickým měřítkem úspěchu tohoto marketinku je mediální přítomnost vyjádřená kvantitativně. Jinými slovy, čím více je Jörg Haider na obrazovce, tím je úspěšnější.

Jörg Haider však nevystupuje pouze jako televizní hvězda. Doposud si dovedl najít vždy dost času na to, aby objel své příznivce a osobně jim potřásl rukou v místech, kde se běžně scházejí. Jeho osobní setkání s Rakušany však není autentické, obvykle mu předchází informační i taktická příprava. Haiderovi lidé zjistí na místě, co chtějí občané slyšet, a toto je posléze po dokonalé přípravě občanům prezentováno samotným Haiderem.

Jeho oportunismus jde ruku v ruce s narcisismem. Haider je opravdu velmi zaměstnan sám se sebou, jeho lidé však dokáží navodit takovou atmosféru, že je to některými Rakušany vnímáno jako přednost.

Jörg Haider má více podob. Je sportovcem, který zvládne běžet maratón v New Yorku, zdolat Mont Blanc a provozovat dlouhé túry po důvěrně známých Alpách. Jeho fyzická síla a zdraví tak působí v kontrastu se zkaženým politickým systémem. Má i svůj obraz jánošíkovský. Takový Haider se staví do role toho, kdo bohatým bere a chudým dává. To, že pije víno a káže vodu, si začínají uvědomovat jeho voliči dnes, kdy ministr financí ze strany Svobodných postupně ukrazuje výhody, které sociální rozměr života Rakušanů činily velmi na úrovni. Haider jako kamarád dělníků, když neváhá s nimi usednout za stůl v jejich oblíbeném lokálu. Rovněž je vzorným synem svých rodičů, nostalgicky spjatých s válečným Rakouskem. Měl by být obrazně řečeno i synem rakouského národa.

Proměny Svobodných

Předchůdkyní strany Svobodných byl od roku 1949 Svaz nezávislých. Tato strana od počátku vystupovala jako opozice proti proporčnímu systému velkých stran, shlukovali se v ní bývalí nacisté, přirozeně velmi nespokojení s novými poměry, a byla vždy jakýmsi zázemím německy a nacionálně smýšlejícím Rakušanům. Představovala tak vždy tzv. třetí tábor (vedle tábora sociálních demokratů a tábora lidovců). Rokem 1955, tj. vznikem nezávislého Rakouska, působí tato strana jako strana Svobodných. Její politika byla vždycky nesena antikomunistickými a německy nacionálními motivy. V šedesátých letech se snažili představitelé této strany vylepšit *image* a učinit jí koalici-schopnou. Od té doby neplatili Svobodní za explicitně nebezpečné a stali se dokonce akceptovatelnými ve slušné společnosti, tj. byli na čas *salonfähig*.

Situace se radikálně změnila sjezdem

strany v Innsbrucku v roce 1986, kdy se vedení ujal právě Jörg Haider. Haider přivedl stranu ke skutečně hmatatelným úspěchům. Během krátké doby byl schopen zvýšit preference na dvojnásobek a v roce 1995 až k číslu 22 procent. Jak známo, na podzim 1999 získali Svobodní 23,5 procenta a stali se posléze vládní stranou.

Svobodní tradičně napadali jak vládnoucí politické strany a zájmové svazy, tak politické instituce, jimiž představitelé těchto subjektů hýbali. Haider a jeho lidé se cítili jako štika v rybníku plném kaprů. Problém nastává ve chvíli, kdy se štika sama stane kaprem, nemůže plavat tak rychle a její dosavadní oportunismus se může velmi rychle stát neúspěšným. Dalším faktem je, že lze velmi těžko měnit instituce, v jejichž čele stojí Haiderovi lidé. Nejen že by došlo k obraznému vypuštění rybníka, ale není to ani možné proto, že tyto instituce mají v očích rakouské veřejnosti vyšší renomé než politické strany samotné.

Výzvy pro Rakousko

Z pohledu sociální demokracie v celé Evropě představuje politika současné rakouské vlády několik rizik. Tato politika může porušit bezpříkladný sociální smír, který této zemi spolugarantoval fungující hospodářství. Dále přispívá k tomu, že se oslabuje demokratické prostředí, neboť kritici vlády jsou nepatřičně denunciováni a nevybíravě tlačeni do pozadí. V neposlední řadě může dojít k dlouhodobějšímu poškození mezinárodní prestiže země. To, že existuje tlak na kriticky smýšlející veřejnost, dokládá i skutečnost, že lidé kolem Haidera nemají právě vřelý vztah k umělcům. Každý, kdo by se snažil zdůvodnit jisté pochopení pro nynější vládu Wolfganga Schüssela, se tak buď mylí, anebo to nečiní v dobré víře. Jakýkoliv předpoklad, že se Haider může změnit, je totiž pouhou iluzí.

Náprava vnitropolitických poměrů v Rakousku záleží především na Rakušanech samotných. Závisí na tom, do jaké míry bude soudobá opozice schopna čelit výše nastíněným negativním tendencím. Nedávný sjezd rakouských sociálních demokratů, vítězů podzimních voleb, a volba Alfreda Gusenbauera, politika schopného překonat vše, co se v rakouské politice přežilo, do čela této strany, naznačily, že rakouští sociální demokraté disponují nutnou politickou vůlí formulovat strategii, garantující objektivní a kritickou diskusi v Rakousku. Vyhodnocování národně socialistické minulosti (*Vergangenheitsbearbeiten*), které probíhá již několik let, je jednou z podmínek.

Rakušanům však pomáhá i kritická pozornost mezinárodního společenství. Čeští sociální demokraté patří k těm, kdo kritiku Haidera a velmi riskantních kroků Schlüsselova kabinetu nezaměňují s paušálním odsouzením Rakušanů jako takových. Jejich postoj vychází i z vědomí, že výše nastíněná nebezpečí a rizika nejsou platná jen pro Rakousko.

Rakouská změna a její rizika

CYRIL SVOBODA

Výsledky loňských rakouských voleb byla převážně hodnoceny jako porážka sociálních demokratů, kteří stáli v čele rakouské vlády posledních třicet let a nyní vyšli se ztrátou pěti procent a šesti mandátů.

Lidová strana, která byla sociálním demokratům vládním partnerem, obhájila své mandáty. Stejný počet mandátů, tj. 52 z celkových 183, získala také opoziční FPÖ, která dostala minimální náskok 415 hlasů.

FPÖ, která zatím měla politickou odpovědnost na regionální úrovni, nyní reprezentuje více než 1,2 milionu voličů.

Voliči chtěli změnu

Výsledek voleb opravňuje k úvaze, že voliči, kteří měli možnost vidět vzájemné rozdělování moci mezi dvěma nejsilnějšími stranami, jež formou Velké koalice po dobu třinácti let vládly v Rakousku, dali právě tím, jak hlasovali, jasně najevo, že si žádají změnu. Výsledek hlasování byl silným impulsem ke změně. Dosavadní politika sociálních a křesťanských demokratů se vydala natolik, že působila zastarale a bez vnitřní i vnější dynamiky zajišťující rozvoj. To právě přineslo touhu po změně, kterou voliči vyjádřili hlasováním.

SPÖ, která získala většinu hlasů, se po volbách velmi rozhodně odmítla podílet na rozhovorech s FPÖ.

Již v době předvolební ÖVP jasně deklarovala, že přejde do opozice, bude-li její volební výsledek znamenat třetí místo v pořadí. Na tomto stanovisku si trvala i po volbách, ačkoli získala stejný počet mandátů jako FPÖ, kterou podpořil minimálně větší počet voličů (415).

V takové situaci vzniklo nebezpečí, že v případě pokračující izolace FPÖ ze strany SPÖ se v Rakousku nepodaří sestavit vládu. Veřejnost situaci vnímala velmi ostře a všeobecná diskuse veřejnosti ovlivnila atmosféru vedených jednání. Rakouský prezident v této fázi velmi apeloval na historicky danou odpovědnost ÖVP.

Na nátlak veřejnosti a komise, která vládu sestavovala, se ve finální fázi ÖVP rozhodla vstoupit do jednání o vytvoření nové koaliční vlády s SPÖ.

Tímto ÖVP vytvořila podmínky pro reformování partnerských vztahů těchto dvou největších vládnoucích stran na nové bázi. Cíle tohoto nového partnerství byly následující:

- zdravý, udržitelný rozvoj Rakouska do budoucna,
- kompletní integrace na všech úrovních,
- dokončení udržitelné konsolidace státního rozpočtu přiměřenými strukturálními změnami a uskutečnění nutných reformních kroků směrem k plnění maastrihtských kritérií.

Po několik týdnů ÖVP bojovala s SPÖ o uskutečnění těchto reforem a o dosažení kompromisu, který je nutný k novému startu dřívější koalice.

Po dosažení všeobecné dohody se situace obrátila faktem, že reformní balík nakonec neschválily socialistické obchodní unie, ačkoli se jejich představitelé účastnili jako rovnocenní partneři všech negociačních jednání. SPÖ neschválila také s návrhem ÖVP umístit do funkce ministra financí nezávislého odborníka. V časných ranních hodinách 21. ledna 2000 SPÖ tyto negociační rozhovory ukončila. Předseda ÖVP Wolfgang Schüssel vyjádřil svou lítost nad negativním rozhodnutím SPÖ a nad nemožností společně realizovat již schválené negociační dohody.

Když federální prezident pověřil předsedu SPÖ zformováním menšinového vládního kabinetu, SPÖ otevřeně hledala podporu pro tento svůj kabinet jak u FPÖ, tak i u ÖVP. Také uvnitř SPÖ se objevovaly hlasy přimlouvající se za spolupráci s FPÖ. Sám předseda SPÖ Viktor Klima nežádal FPÖ pouze o podporu menšinového kabinetu SPÖ v parlamentu, ale také nabídl FPÖ případnou formální vládní účast.

Tento menšinový vládní kabinet bez parlamentní většiny by byl neschopen prosadit strukturální reformy a modernizaci země, a proto by nemohl očekávat všeobshující podporu ani ze strany FPÖ, ani z ÖVP.

Černo-modrá koalice

Možný neúspěch menšinové vlády by mohl vést k novým volbám, které by pravděpodobně jen zvýšily skrytou možnost protestů proti Velké koalici v Rakousku. Výsledky výzkumu veřejného mínění vypovídaly o možnosti mnohem většího počtu hlasů pro FPÖ v případě opakování voleb. Ve chvíli, kdy bylo jasné, že by menšinová vláda vedená SPÖ nezískala trvalou většinu v parlamentu, předseda ÖVP Wolfgang Schüssel se se souhlasem své strany a po oznámení prezidentovi rozhodl začít rozhovory s FPÖ. K tomuto kroku jej vedl zájem udržet stabilitu země a její evropské vazby. ÖVP se v této chvíli odpovědně rozhodla k převzetí role vládního partnera, který bude ručit za vedení země, za stabilitu, za úplné zakotvení rakouské integrace do hodnot západoevropské společnosti na všech úrovních.

Dne 2. února schválilo předsednictvo ÖVP téměř jednomyslně (jeden hlas proti) program nové rakouské vlády složené z ÖVP a rakouské Strany svobodných (FPÖ).

Následující den podepsali předsedové

těchto stran Wolfgang Schüssel a Jörg Haider za přítomnosti prezidenta Rakouské republiky Thomase Klestila společné vládní programové prohlášení. Zároveň byl prezidentovi předán jmenný seznam členů nové vlády. Na tomto seznamu jméno předsedy strany FPÖ Jörga Haidera nebylo.

V dokumentech nové rakouské vlády, tj. v Preambuli ke koaliční dohodě ÖVP a FPÖ, Vládním prohlášení a Vládním programu jsou obsaženy texty, jež se týkají buď procesu rozšíření Evropské unie, nebo samotné České republiky a které by mohly mít negativní vliv na zájmy naší země.

Jedná se o tu část Vládního prohlášení, kde je zmiňováno zavedení přechodných období po vstupu ČR do EU na oblastí zemědělství, životní prostředí a trh práce. Vládní program v kapitole Silná demokracie obsahuje mediálně již mnohokrát zveřejněné prohlášení o hledání náprav křivd odsunutého německy mluvícího obyvatelstva do Rakouska. K tomuto bodu vydala své vysvětlující stanovisko rakouská ministryně zahraničních věcí B. Ferrero – Waldnerová, ve kterém potvrzuje, že rakouská vláda nebude ani nadále otázkou Benešových dekretů podmiňovat rozšíření EU, resp. vstup ČR do Unie, a dále objasňuje, že objektivní řešení, na jedné straně pro nuceně nasazené a na druhé straně pro jiné okruhy osob, bude hledáno na sobě zcela nezávisle.

Dne 18. února se uskutečnila návštěva vrcholných představitelů strany KDU-ČSL v Rakousku, kde proběhlo jednání s cílem ujasnit si otázky, které pro nás, představitele křesťanských demokratů České republiky, nová situace nastolila. Naše cesta byla užitečná a správná. Především jsme jasně sdělili, že nepřichází v úvahu zrušení Benešových dekretů, které jsou nedílnou součástí našeho právního řádu. Vyjádřili jsme své pevné názory a postoje, které se týkají směřování naší republiky do Evropské unie a také další spolupráce v rámci Evropské lidové strany.

Nebezpečí populismu

Z vývoje v Rakousku, podle mého názoru, vyplývá poučení pro Českou republiku. Především je zřetelné, kam vede vývoj, dojde-li k rozdělení moci ve státu mezi dvě politické strany. V Rakousku to provedli na-prosto dokonale až do takových detailů, kdy předseda malého fotbalového klubu byl z jedné strany a místopředseda ze strany druhé. Není proto divu, že volič se chce rozhodnout správně a chce změnu. To je vítaná příležitost pro populisticky orientované politické strany.

Dále je z rakouského příkladu zřetelné, jak nebezpečná je populistická politika. Politická reprezentace není způsobila mít vizi a tuto vizi nabízet a prosazovat ve společnosti. Na místo toho politici typu Jörga Haidera jen pozorně sledují, jaké je většinové mínění, a pouze odpovídají na „většinové

mínění“, ať je jakékoliv. Dnes je proti Unii, zítra může být proti něčemu jinému. I naše politická scéna je nakažena virem populismu.

Konečně vzhledem k uzavřené koalici mezi ÖVP a FPÖ je Evropa nucena zamyslet se, do jaké míry je zakotvena hodnota a do jaké míry převažuje pragmatický

zájem vytváření jenom zóny volného obchodu. Evropa jasně deklarovala, že hodnoty jako právní stát, respektování práv menšin, fungující demokratické instituce jsou jejími hodnotami. Je jen dobře, že je Evropa připravena tyto hodnoty chránit. Z tohoto důvodu lze chápat obavu jednotlivých členských států Evropské unie,

i když Rakousko neporušilo žádný závazek člena Unie. To bychom měli mít i my na paměti před naším vstupem do Evropské unie, že i nám budou kladeny otázky, jak vážně bereme základní principy a hodnoty, na nichž jsou Evropská společenství založena.

○

Haider a Evropa

MICHAL LOBKWICZ

Téma „Haider“ má dva hlavní aspekty: vnitropolitický – tedy fenomén Haider v Rakousku, příčiny a možné následky Haiderova nástupu k moci – a zahraničněpolitický – tj. reakce jiných zemí, a především zemí EU na tento fenomén. První aspekt je podstatný i tím, že je možným modelem pro vývoj v jiných evropských zemích. Druhý aspekt je neopominutelný zejména proto, že se v dějinách evropské integrace jedná o originální situaci, která vypovídá o kvalitativním posunu pojetí a smyslu integračního procesu.

Fakt, že strana, jejíž lídr má tak silný sklon ke krajně kontroverzním výrokům, ke xenofobii, k populistickým útokům na přistěhovalce, ke strašení z příliš rychlého otevření se „rizikovým“ východním sousedům, získala zhruba třicet procent hlasů voličů v demokratické a prosperující zemi, je samozřejmě velkou výzvou k zamyšlení. Ale hned připomeňme, že k oněm třiceti procentům se schylovalo již drahnou dobou: Haider není z ničeho nic se vynořivší fantóm; je to již dlouhou dobu známý rakouský politik, který za poslední desetiletí postupně, ale s železnou pravidelností zvyšuje svou oblibu u rakouského voličstva. Tváří v tvář tomuto fenoménu nevystačíme s černobílými výkřiky o návratu fašismu, s jednoduchými paralelami mezi Haiderem a Hitlerem. Haiderův úspěch není výsledkem jakéhosi komplotu zatvrzelých nostalgických Hitlerových pohrobků, ale symptomem řady dlouho neřešených problémů rakouské demokracie.

Tíha nacistického dědictví

Začneme právě otázkou spojitosti mezi fenoménem Haider a nacismem, respektive nacistickou minulostí Rakouska. Vůdce FPÖ neváhá dávat na odív své sympatie s národně-socialistickým režimem, bezostyšně se vtírá do přízné těch Rakušanů, kteří na dobu mezi anšlusem a koncem 2. světové války vzpomínají s nostalgií. Znamená to však, že je přesvědčeným neonacistou? Mnohem pravděpodobnější se zdá, že je populistou, který se snaží lovit hlasy všude tam, kde se dá. Nostalgie po nacistickém režimu je tématem, které – po zásluze – nej-

více šokuje, a proto na sebe strhává největší pozornost, ale ve skutečnosti není klíčovým tématem Haiderovy rétoriky. Haider zde především obratně loví v kalných vodách ne zcela čistého svědomí rakouských demokratů: nedůsledná denacifikace po roce 1945, pohodlná tabuizace tématu nacistické minulosti, jednoduchý zástěrkový antifašismus... to vše vytváří živnou půdu pro Haiderovy provokace, které mají určitý ohlas jak u starší generace, která těžko přiznává, že „vše bylo špatné“, tak u mladé generace, která cítí, že s minulostí „něco není v pořádku“ a že oficiální rétorika režimních stran cosi zastírá.

Strach z přistěhovalců

Využívání strachu domácí populace z vlny přistěhovalců, obav o rozmělnění národní identity v přívalu nových kulturních vlivů, jež s sebou přinášejí, pocit ohrožení pracovních míst pro domácí obyvatelstvo ze strany chudých nových příchozích – to vše bohužel zdaleka není Haiderovým výsadním tématem. Nejenže všechny krajně pravicové strany v Evropě stavějí svou politickou rétoriku právě na těchto tématech, ale čím dál častěji tato témata nalézáme i u představitelů demokratické pravice, respektive u jejího „tvrdého“ křídla (bavorská CSU, Národní aliance a část Berlusconiho hnutí v Itálii, Ch. Pasqua a jeho odštěpenci z francouzského RPR apod.), a dokonce i někteří nepochybní demokraté se neubrání určitým „úletům“ (např. J. Chirac). Boj proti předsudkům v této oblasti je politicky nevděčným tématem a většina demokratů se mu vyhýbá. Klasická pravice, jež se cítí ohrožena extremisty, většinou sází na metodu „vykrádání“ programu právě v této problematice: přitrvování boje proti ilegálnímu přistěhovactví a omezování legálního přistěhovalectví je prakticky všeobecným trendem v západní Evropě posledního desetiletí. Tento často populistický a alibistický přístup se však může krutě vymstít: přebírá program krajní pravice znamená jej *de facto* legitimizovat a s ním i celou krajní pravici. Demokratická pravice se pak dostává do pozice toho, kdo přistupuje ke „správným“ řešením pod tlakem, se

zpožděním a bez skutečné vůle a schopnosti je uplatnit. Především dělá zásadní chybu, že přijímá falešný pohled extremistů na problémy společnosti, jež označuje přistěhovalectví za zásadní problém, což je tvrzení, které jen stěží obstojí tváří v tvář faktům. Případ rakouských lidovců je právě dobrým příkladem, jak snaha přebrat téma konkurentovi za účelem jeho oslabení může mít opačné důsledky.

Součástí Haiderova strašení z přistěhovalců je i odmítání brzkého rozšíření Evropské unie na východ, což je z českého pohledu obzvláště špatná zpráva. I zde Haider obratně zachází s obecně rozšířenými obavami, jimž demokratická politická reprezentace neumí či nechce čelit.

Korupce a zablokovaná demokracie

Bezesporně právě zde je třeba hledat základní klíč k Haiderově úspěchu. Téměř třicetiprocentní voličskou podporu nepřináší její primitivní výpady proti přistěhovalcům či pochybné bonmoty o nacistické politice zaměstnanosti. Přinejmenším značná část Haiderových voličů volila FPÖ ne kvůli krajně pravicovému nádechu jejího programu, ale jemu navzdory: volili jedinou existující alternativu vůči rakouské formě „partitokracie“, jakkoli tato alternativa působí v některých svých aspektech odpudivě. Prvotním neštěstím dnešního Rakouska není Haider – ten je jen jeho důsledkem; je to neexistence nepochybnitelně demokratické alternativy k nenahraditelné vládě lidovců a socialistů, k parcelaci státu těmito dvěma stranami a z toho plynoucím klientelismu a korupci. Spíše než ohlžení za Německem 30. let je na místě vzpomínka na pád tzv. První republiky v Itálii na počátku 90. let a na jeho okolnosti.

Najdeme zde i další shodné rysy: protest proti neschopnosti reformovat neudržitelný a stále nákladnější sociální stát, proti stále rostoucí daňové zátěži. Pohledme na sociální složení členů a voličů FPÖ: podstatnou část tvoří mladí lidé, spíše vzdělaní, často podnikatelé – tedy profil voliče, který tvoří jádro členů a voličů třeba právě hnutí Vpřed Itálie či francouzské Madelinovy Liberální demokracie. Protesty proti přebujelému a stále „dražšímu“ státu, který je navíc plně ovládan dvěma stranami – to je pravá živná půda pro legitimní nespokojenost občanů. Bohužel tuto nespokojenost, ignorovanou lidovci i sociálními demokraty, nedokázal zúročit nikdo jiný než právě Haider.

Druhé nejlepší řešení

Údiv nad Haiderovým úspěchem, který předvádějí někteří (i čeští) politici, tedy není na místě, stejně jako pohodlné vysvětlování fenoménu Haider návratem nacismu. Haiderova síla spočívá v tom, že kritizuje i řadu věcí, které většině Rakušanů vadí, ale před kterými demokraté strkali hlavu do písku – a snaží se ji tam strkat dál. Právě fakt, že v Haiderově programu jsou i zcela legitimní teze, otvírá možnost pro „kultivaci“ haiderovců ve vládě; v koaličním kompromisu mohou prosazovat tyto aspekty svého programu a přitom obětovat to méně přijatelné. S trochou optimismu lze doufat, že právě toto se lidovcům při sepisování koaliční dohody povedlo. Ideální východisko z povolební situace by bývalo spočívalo v nové koaliční vládě lidovců a sociálních demokratů, která by přišla s programem zaručujícím, že tato vláda bude poslední a definitivně skončuje s dvoupartajním systémem parcelace státu: odvážná reforma institucí, reforma sociálního státu, depolitizace státní správy, boj proti korupci – s takovýmto programem by demokraté mohli udělat pro potlačení fenoménu Haider mnohonásobně více než hysterickým křikem o návratu nacistů. Bohužel toho nebyli schopni; vláda lidovců s Haiderem pak zůstává jako riskantní *second best*. Právě pro rizikovost tohoto kroku měla být jakákoli zahraniční reakce vedena především maximální pozorností, obezřetností a jednoznačným určením přijatelných mezí. Naproti tomu ale nuancované posouzení rakouské politické reality, vedoucí k závěru, že se jedná – jakkoli je to tristní – o řešení typu *second best*, mělo vést k určité zdrženlivosti a k vyvarování se jakékoli hysterie.

Někteří čeští politici byli silně podrážděni reakcí Evropské unie, respektive čtrnácti členských států na vstup Haiderových Svobodných do nové rakouské vlády. Diskusi na toto téma je třeba vést kolem dvou základních otázek: otázky legitimacy (měla Unie a její členské státy právo vyjadřovat se k rakouským událostem tak, jak to dělaly?) a otázky účelnosti (byla evropská reakce vhodným příspěvkem k dlouhodobému řešení problému Haider?).

Otázka legitimacy reakce Eu

Především odlišme Evropskou unii jako takovou a členské státy. Za reprezentanta Unie jako takové můžeme považovat Evropskou komisi, jejíž postoj byl zdrženlivý a blížil se výše nastíněnému optimálnímu postoji: Komise nevyhlásila sankce, nepoužila ostrých slov, ale jasně zvedla varovný prst a dostala tak své povinnosti být „strážkyní smluv“. Její stanovisko lze stručně shrnout takto: pozor, přistoupením k Unii se Rakousko smluvně zavázalo respektovat určité hodnoty, jež by mohly být ohroženy nástupem FPÖ k moci; pokud tato nová vláda skutečně bude tyto hodnoty pošlapávat, Komise bude muset iniciovat rozhodné kroky, které postihnou Rakousko za toto porušování smluv. Kritikové „vmě-

šování se“ do vnitřních záležitostí státu ze strany Unie by si měli více všimnout tohoto postoje Komise a jeho naprosté legitimacy!

U členských států je věc samozřejmě problematičtější, neboť reakce byla vesměs tvrdší a emocionálnější, doprovázená okamžitými sankcemi. Právě tento postup je trnem v oku některých zastánců dogmatu státní suverenity. Státní suverenita je jistě hodnota, kterou je třeba chránit, ale jako pozitivní princip, nikoli jako alibi pro cokoli špatného. Nikoli náhodou titíž politikové protestovali ve jménu obrany státní suverenity proti zásahu NATO v Jugoslávii; v jejich pojetí je totiž suverenita hradbou, v jejímž stínu si místní vládce může dělat cokoli a nikdo mu do toho zvnějšku nemá co mluvit. V rakouském případě nikdo rakouskou suverenitu neporušoval, neboť suverenitu neporušují slova, výtky a kritiky. Je svatým právem každého státu dávat veřejně najevo, co si myslí o situaci u svého souseda, a to tím spíše, že se jedná o velice blízkého partnera, s nímž společně vykonává sdílenou suverenitu v podstatných oblastech. Je rovněž svatým právem kteréhokoli politika odmítnout setkání s jiným politikem. A konečně bod, jenž kritikům reakcí zemí Unie viditelně vadí nejvíce: ano, nátlak čtrnácti států je nátlakem na rakouské voliče, ale nebrání jim v tom, aby volili Haidera (Unie samozřejmě nemůže zrušit Haiderovu stranu či anulovat výsledky rakouských voleb), pouze jim sděluje, že nelze mít zároveň Haidera ve vládě a normální styky se zbytkem Unie – je na svobodné vůli voličů, aby rozhodli, co je jim dražší.

Reakce zemí Unie na vstup FPÖ do vlády má svůj velký symbolický význam: je to jasně politický postoj, je to výrazné připomenutí skutečnosti, že Evropská unie je společenstvím hodnot, nikoli jen společným trhem. Lze cynicky analyzovat tuto reakci s ohledem na fakt, že drtivá většina zemí Unie má dnes levicovou vládu, ale bylo by škoda, kdyby demokratická pravice reagovala jinak. Lze kritizovat – oprávněně – neustále přetrvávající asymetrii hodnocení pravicového a levicového extremismu. Ale oprávněná kritika, že Evropská unie nedostatečně postihuje třeba Castrův režim, nesmí sloužit jako alibi ke shovívavosti s extrémní pravicí. Mnohé Haiderovy výroky jsou neslučitelné s demokratickými hodnotami, jako je tolerance, demokratická Evropa proto nemůže mlčet k tomu, že jeho strana vstupuje do vlády.

Problémem ale je, že existují dva Haiderové: Haider nepřijatelný a v demokracii nepatřičný a Haider hlásající legitimní nespokojenost rakouských občanů. Alternativa, kterou země Unie stavějí před rakouské voliče – dobré vztahy s námi, nebo Haider ve vládě – je zcela v pořádku v případě Haidera-extremisty. Nebere však v potaz Haidera-reformátora, a rakouské voliče tak zbavuje jediné existující alternativy, jediné naděje, že marasmus rakouské politiky bude překonán, a staví je tím před těžko řešitelné dilema.

Medvědí služba Rakousku

Právě o tuto nuanci zakopává postoj zemí Unie vůči nové rakouské vládě. Diabolizací haiderovců a z toho plynoucí skandalizací 27 procent rakouských voličů jen posilují Haidera v jeho nekompromisních a ubliževných postojích a srocují zneuznané Rakušany kolem něho. Rakouské demokracii tak evropský postoj nepomůže, naopak: Haidera spíše posílí a rakouské sociální demokracie utvrdí v přesvědčení, že oni za nic nemohou, že jsou svatými bojovníky proti hydře fašismu, a že proto mají dostat od voličů mandát, aniž by se museli snažit dokazovat cokoli jiného. Izolování lidovců, kteří by měli být sebevědomými a spolehlivými „krotiteli“ vládně nezkušených Svobodných, jsou celoevropskou ostrakizací jen dohnání k ještě těsnějšímu spojení s FPÖ.

Postoj zemí Unie je tedy legitimní, ale značně neobratný. Právě postoj Komise měl být vzorem pro jednotlivé členské státy: vyvarovat se zbytečné hysterie a siláckých gest, ale dát jasně najevo své znepokojení a zavázat se, že faktické pošlapávání demokratických hodnot bude znamenat ostré sankce. Takový postoj by mohl FPÖ motivovat ke „způsobnému chování“ (nezapomeňme, že i z pohledu Unie má program FPÖ svá pozitiva – jedná se především o rezignaci na rakouskou neutralitu, a tím významný krok k odblokování strastiplné cesty k jednotné evropské obraně); výsledek je však nulový, pokud je Svobodným dáváno zřetelně najevo, že at udělají cokoli, budou kritizováni jako odporní fašisté.

Neobratnost zemí Unie tkví i v užití neuskutečnitelných hrozeb, jež pak vedou ke komickým situacím a k podlamování důvěryhodnosti Unie jako celku: diplomatický bojkot Rakouska ze strany čtrnácti zemí Unie je nemyslitelný, pokud by nedošlo přímo k vyloučení Rakouska z Unie, a nic na tom nemění fakt, že jednomu ministru na zasedání Rady nikdo nepodá ruku či že se odstoupí od zvyklosti „rodinných fotografií“ na evropských summitech.

Scénáře dalšího vývoje

Jaké jsou možné scénáře dalšího vývoje? Jsou zde dvě možnosti negativního vývoje a jedna optimistická varianta. První negativní scénář lze charakterizovat jako návrat ke starým pořádkům. Lidová strana nevydrží tlak proti koalici s FPÖ nebo v rámci této koalice dojde k zásadnímu konfliktu a rozkolu. Vznikne staronová rudočerná koalice. Skalní optimista by zde mohl vidět šanci pro naplnění výše nastíněného optimálního řešení – poučení demokraté by přistoupili k zásadním reformám, a vzali tak Svobodným pozitivní část jejich programu. Mnohem pravděpodobnější však je, že by se rakouská politika stala opět místem věčné vlády velké koalice s řadou negativních průvodních jevů, což by znamenalo jen další nárůst oblíbenosti FPÖ a dlouhodobě ještě hůře řešitelnou situaci.

Druhý negativní scénář – a bezpochyby

nejhorší ze všech – je ten, který načrtávájí všichni militantní bojovníci proti nové rakouské vládě: jednoduše řečeno, tento scénář lze popsat jako variantu „Německo 1933“, tedy ovládnutí koaliční vlády extremisty a následná likvidace demokratického uspořádání; verze 2000 by zřejmě – vzhledem ke kontextu doby – byla mírnější, místo likvidace demokracie bychom byli svědky soustavného porušování demokratických norem. Tento scénář je třeba mít na paměti a obezřetně sledovat, zda nedochází k jeho realizaci. Naproti tomu je však třeba nepropadat panice: ani začínající vládní praxe, ani Haiderovo vládnutí v Korutanech nepokazují na přílišnou pravděpodobnost podobného vývoje.

Optimistickou variantu lze zkratkovitě popsat jako italský scénář: Haider by nastoupil podobnou cestu jako Finiho Národní aliance v Itálii, kterou navzdory její velice pochybné minulosti přijímá prakticky celá italská politická scéna jako legitimní součást demokratické části politického spektra (ostré reakce prezidenta Ciampiho či premiéra D'Alemy na nedávné výroky

kancléře Schrödera, zpochybňující demokratičnost Národní aliance, jsou toho výmluvným dokladem). Tedy vývoj od nedemokratické a nekultivované protirežimní opozice k pravcově konzervativní síle, pevné součásti režimu, který by mohl vytvořit podmínky pro politickou alternaci mezi bloky FPÖ/ÖVP a SPÖ/Zelení.

Bylo by chybou dnes považovat kterýkoli z načrtnutých – či jakýkoli jiný – scénář dalšího vývoje za pravděpodobnější. Přehnaný pesimismus či optimismus by mohly vést k zaslepenosti nad určitými tendencemi rakouského vývoje, ať už by byly pozitivní, či negativní. Na druhou stranu je však třeba jasně definovat, který z nich je nejlepší pro rakouskou a evropskou demokracii, a následně dělat vše pro to, aby se vývoj v Rakousku ubíral podle tohoto scénáře. V praxi to znamená méně teatralnosti a více hlubší a poučené pozornosti. Klíčovým aktérem přitom zůstávají rakouští lidovci a sociální demokraté: ti první nesmějí být zaháněni do kouta, kde zůstanou sami se Svobodnými proti celému světu, ale musí pocítit podporu ve snaze Svobodné zkulturnovat a spolu s nimi

provést reformy, jež Rakousko potřebuje. Ti druzí se musí vymanit z role mučednických bojovníků proti fašismu bez bázně a hany, přijmout svůj díl odpovědnosti za současnou situaci a hrát roli bedlivé a odpovědné opozice, která kritizuje a odhaluje skutečně špatné či nebezpečné praktiky modročerné vlády, ale neutápí vše v obecném antifašistickém odsudku.

Reakce Evropské unie na vstup FPÖ do rakouské vlády byla pozitivním signálem, že Unie je a chce být něčím více, než hospodářskou a měnovou unií a že zůstává věrna ambicím svých „otců zakladatelů“. Zároveň však poukázala na stále přetrvávající dětské nemoci Unie v její politické dimenzi: nekonceptnost, povrchnost, chaotičnost, nedůvěryhodnost. Vstup FPÖ do rakouské vlády nebyl jednorázovou krizí; byl to začátek dlouhodobého procesu, jehož výsledek nikdo nezná. Rakousko i Evropská unie mají před sebou ještě mnoho příležitostí, jak dokázat zralost své demokracie a schopnost odkázat extremismus na okraj politické scény.

HAIDER: Příčina, nebo důsledek?

JAN ZAHRADIL

V době definitivního sestavení rakouské vládní koalice lidovců a Svobodných a řadu týdnů poté jsme si mohli přečíst desítky nejruznějších analýz na téma Haider. V poslední době, zdá se, tato causa trochu vyvanula. Zapřičinil to zřejmě odchod jejího hlavního protagonisty na jakousi dlouhodobější, byť dočasnou „politickou dovolenou“, alespoň oficiálně vzato. Jinak samozřejmě zůstává dál zemským hejtmánem i viditelnou a slyšitelnou postavou nejen na rakouské, ale paradoxně především na evropské politické scéně – tedy právě té, která se ho snaží nevidět a neslyšet. Nicméně zmíněný časový odstup může napomoci k střízlivé reflexi celého „případu“.

Je skutečně Haider, jeho strana a její účast v rakouské vládě takovým rizikem pro Evropu, jak bylo a je líčeno? Nebo je spíše rizikem pro sousedy, jako je Česká republika? Představuje snad nějaký nový, obecný a sílící trend v evropské politice?

Haider není překvapením

Pro alespoň částečně zkušeného pozorovatele rakouské politické scény nemohl být vstup Svobodných do vlády tak velkým překvapením. Ostatně, tato strana byla v minulosti již ve vládách zastoupena, to ovšem ještě v „předhaiderovské“ době. Tentokrát však šlo o to, že jak rakouští sociální demo-

kraté, tak lidovci si již před loňskými parlamentními volbami uvědomovali – z mnoha důvodů – další neudržitelnost své dlouholeté koncepce velké koalice a více či méně byli připraveni na to, že velká koalice po volbách skončí. Jeden z dobře informovaných lidoveckých politiků mi loni v létě řekl doslova toto: „Jediná otázka v souvislosti s rakouskými volbami, která stojí za odpověď, je, zda vytvoříme vládu s Haiderem my, nebo sociální demokraté.“ Ani vedoucí představitelé členských zemí Evropské unie tedy nemohli předstírat, že se dostavil blesk z čistého nebe. Pokud se pohybovali na reálné politické půdě, museli s variantou vládní koalice lidovců se Svobodnými počítat jako s jedním z možných vyústění rakouských voleb a být na ni připraveni. Reakci států Evropské unie proto těžko můžeme považovat za nekoordinovaný výstřel od boku. Je to především výpověď o samotné Unii, a to výpověď nepřilíš povzbuzující. To, co se odehrálo, je vlastně de facto nepřímý náběh k uplatňování článku 7 Amsterodamské smlouvy, který umožňuje dočasnou „suspenzi“ členského státu EU za porušování článku 6 téže smlouvy, tedy za konání směřující proti zásadám demokracie, svobody, právního státu a lidských práv. Nic ani vzdáleně takového se přitom v Rakousku neodehrálo a neodehrává. Cokoliv si kdo může myslet o Svo-

bodných jako o straně a o Haiderovi jako politikovi (což budeme rozebírat dále), je jeho strana součástí rakouského politického spektra. Vstup Svobodných do vlády na základě výsledků demokratických voleb je proto zcela legitimní. Pokus o totální blokování jedné země a o kolektivní ztrestání všech jejích občanů za účast jedné, byť „podezřelé“ politické strany ve vládě je bezprecedentní. Důsledně vzato je tento postup v rozporu s celou řadou principů samotné Unie, včetně známého principu subsidiarity nebo závazného principu vzájemného respektu k národní identitě všech členských států a je nepřímým ovlivňováním vnitropolitické situace v jedné členské zemi a velmi brutálním pokusem o zásah do jejich demokratických procedur. Není divu, že se Rakousko chce proti tomuto bezprecedentnímu postupu bránit i soudní cestou.

Rozdílný metr Unie

Zmíněný postup také odhaluje pokryteckou, ideologicky podbarvenou asymetrii mnoha evropských politiků ve vztahu k silám, které by mohly být považovány za extrémní. Považuje-li někdo Haidera za pravcového extremistu, má na tento názor jistě právo. Připustíme-li však jeho oprávněnost, musíme zároveň za extrémní považovat také opačnou část politického spektra, tedy například všechny nereformované západoevropské komunistické strany. Jejich zástupci dnes sedí třeba ve vládách Itálie a Francie, tyto země se však nikdy nikdo nepokusil z tohoto důvodu ostrakizovat stejně jako Rakousko. Nelze se zbavit dojmu, že dnešní vládní západoevropská elita sociálně demokratické „třetí cesty“, zpravidla s bouřlivou levicovou minulostí, ráda využije příležitosti

ti, jak exemplárně „zatnout tipec“ veřejně puncovanému pravicovému extremistovi. Zdánlivě to nic nestojí, voličům se to jistě bude líbit a osmašedesátníci blaženě zavzdychají při vzpomínce na svá mladá léta. Je jen příznačné, že nelevicové evropské strany, sdružené např. v EDU (Evropská demokratická unie), včetně české ODS, byly v honu na Haidera daleko méně horlivé a nezřídka dávaly najevo spíše svou nelibost nad tímto obojetným přístupem.

Skutečnost, proč se v evropském ani světovém měřítku nikdy nepodařilo tak hluboce symbolicky zúčtovat s levicovou, tedy komunistickou totalitou, jako se to povedlo v případě německého fašismu, vůbec stojí za hlubší analýzu, která ovšem přesahuje rámec tohoto článku. Jisté to souvisí s příčinami a důsledky pádu celého komunistického impéria a s celým poválečným vývojem v Evropě. Asi však není daleko od pravdy tvrzení, že k důslednému zúčtování s komunistickým společenským a politickým systémem prostě z mnoha důvodů chyběla politická vůle, a to rozhodně více u soudobého západoevropského politického establishmentu než u reformních sil v postkomunistických zemích.

Ideologické sympatie či antipatie však bezesporu nejsou jediným motivem tvrdých opatření vůči Rakousku. Evropské politické elity měly po delší době možnost využít známého tzv. „syndromu barbara“, tedy strachu z vnitřního či vnějšího nepřítele, který v evropských dějinách zpravidla vedl k posílení myšlenky sjednocení. Jak se praví v závěru jedné moderní řecké básně: „Co se teď s námi stane bez barbarů? Vždyť ti lidé byli jistým řešením.“ Potřebujeme-li se znovu ujistit v časech hospodářského zastoávání Evropy za Amerikou, v časech stále vlažnějších úvah o rozšíření na východ atd. o samotné myšlenky evropské integrace, je barbar v symbolické podobě Haidera vítaným nástrojem k obnovené sebeidentifikaci. Konečně ti z řad zmíněných evropských politických elit, kteří patří mezi zastánce prohloubené unifikace a evropského „super státu“, jistě uvítali tuto záminku k vypuštění první vlašťovky zvěstující, že by v budoucnu bylo možno v různých případech z evropské, nadnárodní úrovně volat k pořádku jednotlivé národní členské státy. A posledním, utilitaristickým důvodem mohlo být alibi v podobě Haidera pro některé evropské politiky, kteří tak rádi, byť dočasně, odvedli pozornost od vlastních vnitropolitických problémů.

V každém případě postupem vůči Rakousku vstoupila Evropská unie na velmi tenký led a teprve čas ukáže, zda se pod ní neprolomí. Nikdo dnes neví, zda Unie neporušila své vlastní zásady. Různé politické síly v mnoha členských zemích mohou dnes být právem znejistěny. Kdo bude další na řadě? Až vstoupí do italské vlády Berlusconi, Fini nebo Bossi, provede Unie s Itálií totéž co s Rakouskem? Kde budou její hranice výkladu přijatelnosti či nepřijatelnosti toho či onoho? Nebude se tato stigmatizace

odvíjet od míry veřejně projevovaného „proevropského“ nadšení, nebo naopak „antievropské“ kritiky? Kdo o tom bude rozhodovat? Kdo k tomu má vlastně větší legitimitu a silnější mandát? Je evropská politická reprezentace se svým de facto nepřímým, odvozeným mandátem nadřazena národním politickým reprezentacím, které mají mandát přímý, odvozený od voličů? Rakouské volby 1999 mohou být osudovým momentem pro další vývoj evropské integrace. Dnešní asociované země by měly zbystřit pozornost tváří v tvář tomuto modelovému příkladu. Dělicí čára půjde – jako vždy – mezi dvěma představami: Evropská unie jako převážně nadnárodní entita, nebo jako především svazek patnácti suverénních států?

Příčiny Haiderova úspěchu

Ale zpět k Haiderovi. Jeho vzestup má jisté své specifické vnitropolitické kořeny v poválečné rakouské historii, které ovšem nyní nejsou tak důležité. O Haiderovi samotném bylo mnohokrát napsáno, že je obratným demagogem a populistou, který dokáže přesně vycítil náladu svého voličstva a vyjít mu vstříc. Zjevně je také mistrem „public relations“, který svůj veřejný obraz dokáže přizpůsobit právě oslovovanému segmentu populace. Pro venkovské konzervativce může být tradicionalistickým zastáncem rodinných hodnot. Pro generaci dvacetiletých může být divokým skokanem „bungee jumping“, nebo nebojácným horolezcem. Pro rakouské „yuppies“ může být liberálním zastáncem snižování daňové zátěže a rozvoje nové ekonomiky. A pro dělnickou třídu může být socialistickým protekcionistou chránícím domácí výrobu i pracovní trh před přílivem levného dovozu či pracovních sil ze zahraničí. Nicméně pokud bychom považovali Haidera pouze za úspěšného mluvku, nestálo by za to se jím příliš zabývat. Mnohem důležitější je analyzovat, zda, popřípadě v čem je skutečně nebezpečný a jaké jsou ty z příčin jeho úspěchu, které mají obecnější charakter.

Rakouská kampaň za vstup země do EU bezesporu vytvořila přehnaná očekávání, na čemž se podepsali rukou nerozdílnou lidovci i sociální demokraté. Deziluze či kocovina Rakušanů, která se nutně dostavila, dodala „zadarmo“ střívelo Haiderovi, takže z „Evropana“, jímž byl v 80. letech, se stal „antievropan“ let 90. To bezprostředně souvisí s ekonomickým a sociálním systémem mnoha evropských zemí, včetně Rakouska. Ten byl po dlouhou dobu založen na poměrně velké míře redistribuce a veřejných výdajů, sociální ochrany a ochrany domácího trhu a na podporách domácí produkce. Dnes proto čelí problémům – a také očekávaným změnám, které vyžaduje opojující se světová ekonomika. Pro obyvatelé zemí, které sousedí s bývalými socialistickými státy se dnes – více než kdy předtím – začalo toto ohrožení jejich dlouholetých jistot koncentrovat do souvislosti s pádem železné opony a s případ-

ným rozšiřováním Evropské unie dále na Východ. Obávají se konkurence levnější a relativně výkonné pracovní síly, levnějších dovozů srovnatelně kvalitního zboží ze střední Evropy. Do toho se mísí strach z masivní migrace z Balkánu, východní Evropy nebo mimoevropských zemí a z průvodních jevů, jako je organizovaný zločin. I tady Haider neomylně vyhmátl a vulgárně verbalizoval jádro problému do svých známých xenofobních výroků či požadavků na odložení rozšíření EU o patnáct až dvacet let a dlouhých přechodných období pro volný pohyb osob.

I politický vývoj v zemích Unie nahrál Haiderovi. Konvergující systém vzájemně zaměnitelných politických stran, přetahujících se o středového voliče, a tudíž úzkostlivě se vyhýbajících jakékoliv ostřejší ideologické debatě, voliče unavil. Evropská levice sice byla nucena vzdát se celé řady svých etatických představ a akceptovat řadu principů liberální ekonomiky, na druhou stranu to kompenzovala stále extenzivnějším a kolektivnějším pojetím lidských práv, sociálních práv, ekologických práv atd. Evropská pravice jí v tom bohužel mnohdy sekundovala. Známý německý filosof Sloterdijk loni konstatoval, že v Německu už existují jenom sociálnědemokratické strany, lišící se pouze rozdílným adjektivem v názvu. V této atmosféře je strana typu „enfant terrible“ a s politicky nekorektním slovníkem samozřejmě vítaným a přitažlivým oživením scény.

O Haiderovi se také – oprávněně – říká, že je produktem regionalizace Evropy. Regionalizace, založená mimo jiné na myšlenkách komunitarismu, je konceptem těch politických sil, které se domnívají, že klasický národní stát se přežil a že je odsouzen k rozpuštění do dvou rovin: směrem nahoru (to je nadnárodní úroveň evropská) a směrem dolů (to je podnárodní úroveň regionů). Automaticky se předpokládá, že regionalizace je čímsi kladným, čímsi „pokrokovým“, co decentralizuje státní moc, sestupuje až k občanovi a řeší jeho problémy na příslušné „subsidiární“ úrovni. Tato představa však může být fatálně mylná. V úspěšných evropských regionech se může vyvinout určitý blahobytný šovinismus, vyznačující se nechtutí dělit se se slabšími o své vymoženosti. Takové tendence, pokud se zkombinují s obavami těch, kteří na modernizaci ztrácejí, mohou mít nedozírné následky. Vzniklé negativní pocity se mohou ventilovat agresivitou proti všemu a všem, co je „cizí“, a region pak může sloužit jako ochrana před všemi vlivy moderní společnosti, přístěhovalectvím atd. Mnohá regionální hnutí jsou skutečně spíše provincionalistická a atimodernistická nežli anticentralistická a míří proti moderní společnosti jako takové. Tyto prvky lze u Haidera také vysledovat.

Bylo by jistě přehnaným zjednodušením tvrdit, že Haidera pomohli vyrobít především ti, kdo ho dnes kritizují. Faktem ovšem je, že soudobý evropský vývoj mu k úspěchu značně napomohl. Pokud by ev-

ropská ekonomika byla flexibilní a netrpěla úzkostí při pohledu za svá vlastní humna i při představách nezbytných reforem, pokud by se evropská politická debata odehrávala na plnokrevné, tradiční pravo-levé ideologické ose, a ne ve znamení postmoderního pseudopolitického diskursu, pokud by evropská integrace byla více určována přirozenými společenskými pohyby a méně inženýrskými projekty politických elit – pak by se operační prostor pro Haidera a jeho rétoriku značně zúžil. Nejsem si ovšem jist, zda je podobná sebereflexe na základě „lekce Haider“ jak na úrovni Unie, tak na úrovni členských států vůbec reálná. Zatím se spíše zdá, že Haider má budoucí cestu k úspěchu otevřenu – včetně možnosti zasédnout jednou v kancléřském křesle.

Haiderova nebezpečí

V čem je ovšem Haider skutečně – a mimořádně – nebezpečný, jsou jeho pokusy o plíživou relativizaci příčin a výsledků 2. světové války. Jeho úvahy o odkodňování rakouských sudetských Němců a zrušení poválečných dekretů prezidenta Beneše – to všechno znamená de facto pokus o revizi poválečného uspořádání Evropy, z něhož mimo jiné vyrůstá i samotná Evropská unie. Je ovšem zarážející, že právě tyto Haiderovy výroky jsou jeho evropskými kritiky nejméně často zmiňovány. Právě proto je třeba zdůraznit, že tato část Haiderových výroků často zaznívá v různých obdobích i od jiných evropských politiků, zpravidla z kruhů křesťanských demokratů. Tito politici přítom na rozdíl od Haidera nejsou označováni za žádné antievropany. Právě naopak – například zrušení dekretů prezidenta Beneše požadují ve jménu takzvaného evropanství a evropských hodnot. Nedbají na bilaterální česko-německá nebo česko-rakouská smluvně zakotvená ujednání (česko-německá deklarace z roku 1997, česko-rakouská smlouva z roku 1974), která tyto záležitosti řeší. Obrazně lze říci, že dvoustranné problémy, vyprovozené dveřmi, se snaží vhadzovat zpět do místnosti multilaterálním „evropským“ oknem, např. za použití Evropského parlamentu.

Klasickým příkladem je loňská rezoluce Evropského parlamentu, která explicitně žádá Českou republiku o zrušení Benešových dekretů. Tato rezoluce vznikla na půdě poslanecké frakce Evropské lidové strany bez sebemenší konzultace s českou reprezentací. Při její přípravě byl opomínut dokonce i parlamentní výbor přidružený České republice s Evropským parlamentem. Jedním z duchovních otců zmíněné rezoluce byl poslanec Bernd Posselt, významný člen bavorské CSU a Evropské lidové strany. Nedávno byl také zvolen předsedou Sudetoněmeckého krajanského sdružení za odstoupivšího Franze Neubauera. Rád a často se nechává slyšet, že s Benešovými dekrety se Česká republika do Unie nedostane, naposledy v Praze na přednášce 18. dubna 2000.

Podobným výroky, ani podobným po-

stavám však ta část naší mediální a intelektuální sféry, která se na Haiderovi „vyřádila“, věnuje téměř žádnou pozornost. Často je tomu právě naopak; mnozí naši žurnalistující politologové nebo politizující žurnalisté (např. v Lidových novinách nebo v revue Střední Evropa) sice kritizují Haidera, zároveň však jedním hlasem podporují Posselta a jeho názory s dlouhodobou vytrvalostí, snaživě opakují a zdůrazňují jejich oprávněnost. Nelze se zbavit dojmu, že, pokud jde o Haidera, nevadí jim příliš obsah jeho rétoriky, ale spíše její forma. Obávají se totiž, že Haiderova neomalenost může zhatit jejich trpělivé a nenápadné kutání, obracející minulost naruby a vyvozující z ní takové důsledky pro přítomnost i budoucnost, které jsou pro Českou republiku a její národní zájmy nepřijatelné.

Chybný pospoj Prahy

Česká zahraniční politika zatím reaguje právě opačně, než by měla. Zřejmě se domnívá, že slepým a devotním kopírováním postupů Evropské unie a okázalým přihlašováním se k druhému pilíři EU si udělá dobré jméno u těch, kdo budou o našem vstupu rozhodovat. To je velmi naivní představa, která mimo jiné ukazuje mylný odhad situace uvnitř EU, včetně faktorů, které budou rozhodovat o jejím budoucím rozšíření (či nerozšíření). Ve skutečnosti bychom právě dnes měli s Rakouskem jednat, a ne je tzv. „izolovat“. Jednak bychom tím – stejně jako Maďarsko, které to pochopilo první – dokázali, že vůbec máme a chceme mít nějakou vlastní zahraniční politiku a že si prostě nemůžeme dovolit ignorovat jednu ze sousedních zemí. Rakousko je a bude naším nejjednodušším sousedem, bude se např. snažit rozšíření Evropské unie buď odložit nebo je realizovat v neplnohodnotné formě (bez volného pohybu osob nebo zařazení do zemědělské politiky), bude neustále otvírat např. otázku jaderné energetiky atd. Proto je nyní náš vstřícný přístup velmi důležitý. Především bychom však měli využít relativní – a jistě dočasné – slabosti rakouské vlády k tomu, abychom od ní získali jasné závazky, že otázky související s poválečným uspořádáním Evropy jsou mezi námi jednou provždy bilaterálně uzavřeny, a vyřešit tak jeden potenciální problém. Tento závazek by byl o to cennější, že vedle Svobodných i lidovci, druhá součást rakouské vlády, opakovaně chtěli tyto otázky otevírat. Komparativní výhoda je na naší straně. Rakousku za současné situace nezbyvá než ukazovat co nejvládnější tvář. Pokud současná vláda a naše diplomacie tuto příležitost promeškají, zachovají se podobně nezodpovědně a diletantsky jako bývalé československé vlády, jež na začátku 90. let promeškaly jedinečnou šanci německého sjednocování k definitivnímu smetení tzv. sudetoněmecké otázky pod stůl.

Egypt je země s omezenou demokracií, která se dnes snaží liberalizovat své hospodářství. Má však více obyvatel, než je schopna uživit, a demografický nárůst pokračuje. Egypt se spoléhá na vlastní zdroje, především na ropu, příjmy ze Suezského průplavu a z turistiky. Otevírá se světu, vyváží pracovní sílu, ale to nestačí. Potřebuje cizí investice a neobejde se bez subvencí, které dostává zejména od Spojených států. Proto je důležité, aby zůstal regionální velmocí a zárukou stability na Blízkém východe.

Stará země

Egypt je mimořádná země, země s výjimečnou minulostí, která dala světu jednu z nejvyspělejších civilizací. Leží v srdci arabského světa, spojuje Asii s Afrikou a díky Suezskému průplavu také Středozezemí a Rudé moře. Tvoří jeden celek a osou země je Nil, kolem něhož stále žije přes 95 procent obyvatel. Již od dob faraonů je Egypt stabilní zemí. Odjakživa bylo zemědělství základem egyptského hospodářství, ale vždy bylo závislé na dokonalém systému zavlažování, který mohla zajistit jen mocná ústřední vláda. Pro svou činnost měla dobré podmínky – díky oboustranné splavnosti Nilu i příznivému terénu mohli státní úředníci kontrolovat celou zemi. Egypt vždy byl a stále je pod kontrolou mocné ústřední vlády. Počet obyvatel starého Egypta se pohyboval mezi šesti a osmi miliony, zatímco podle posledních oficiálních čísel z ledna roku 1999 žije dnes v Egypte na 64 milionu lidí, číslo údajně podhodnocené, neboť každý rok by mělo přibýt na 800 tisíc nových obyvatel. V Káhiře dnes žije 16 až 18 milionu lidí.

Ohlédneme-li se do minulosti, lze konstatovat, že po tisícíchletí Egypt ovládali, nebo v něm vládli cizinci – Asyřané, Peršané, Řekové, Římané, Arabové, osmanská říše, Francouzi, Britové. Když po zdařilém puči v r. 1952 převzali kontrolu nad zemí tzv. svobodní důstojníci, mohl jejich vůdce Gamál Abdal Násir právem konstatovat, že poprvé od faraonských dob vládnu Egyptu opět Egyptané. Po Násirově politice panarabismu a spojení se SSSR přišel Sadat, který jak politicky, tak ekonomicky znovu orientoval Egypt na Západ a uzavřel separátní mír s Izraelem.

Egypt pod Mubarakem

Po Sadatově smrti stál nový egyptský prezident Husní Mubarak před těžkými úkoly. Musel ve své zemi nastolit základní společenskou a ekonomickou rovnováhu a obnovit politickou prestiž Egypta v očích arabského světa, aniž by se přitom vzdal mírové smlouvy s Izraelem. Po uzavření se-

Problémy současného Egypta

PAVLA JAZAIRIOVÁ

parátního míru se sídlo Arabské ligy přestěhovalo z Káhiry do Tunisu, proti Egyptu stála hlavně Sýrie a Libye. Ke smíření a k obnově členství Egypta v Lize arabských států došlo až roku 1989.

Válka v Zálivu, v níž se Mubarak okamžitě postavil na stranu spojenců, přinesla zemi okamžitě dva zisky. Egyptané nastoupili na místa Palestinců, kteří museli ze zemi Zálivu odejít. Dále byl Egypt odměněn zvýšenou americkou přízní, zejména finančními subwencemi, a získal roli zprostředkovatele v blízkovýchodním mírovém procesu. Ten dnes vážne, ale pokud Izrael uzavře mír se Sýrií, může Egypt ztratit své vudčí postavení a také část zahraničních investic. Vkládá proto naděje do vzniku středomořské zóny volného obchodu a zapojuje se do regionální spolupráce. Usiluje o silnější pozici v rámci Organizace africké jednoty, snaží se napomáhat urovnání afrických sporů. Je členem Organizace afrických států COMESA, která chce vytvořit bezcelní zónu v rámci všech zemí sdružení.

Hospodářství

Pod vedením Mezinárodního měnového fondu se Mubarak Egypt odhodlal k určitému počtu strukturálních změn týkajících se liberalizace ekonomiky, privatizace velkých podniků a podpory volného podnikání. Zvýhodnil úvěry v egyptské měně, a tak přesvědčil Egyptany pracující v zahraničí, aby své úspory převedli domů. Rychlé tempo reform se nyní zpomaluje. V zemi vznikla třída velmi bohatých lidí, kteří však neinvestují, kde je třeba. Využívají svobod, jež jim poskytují nové zákony, benevolence bankéřů, vysokých úředníků a zaběhnutého systému známostí. Investují do neproduktivních sektorů, např. do nemovitostí, levně od státu vykupují půdu, kterou obratem prodávají za desetinásobek ceny.

Roste vnitřní zadlužení Egypta, na něž nestačí ani úspory v soukromém sektoru. Privatizace nejsou tak úspěšné, jak se původně očekávalo, bohaté z nich jen malá skupina lidí blízkých moci. Státní monopoly se mění na monopoly soukromé, nebo smíšené, ale nehybnost starého systému setrvává. Stagnuje průmysl i vývoz, narůstá obchodní deficit, egyptská libra slabne. Petiprocentní ekonomický nárůst nestačí k vyrovnání stále se zvětšujících rozdílů mezi bohatými a chudými. Chudí nemají možnost se bránit, nenacházejí oporu v politických stranách ani v odborech. Roste nezaměstnanost i negramotnost, snižuje se životní úroveň. Kromě tradičních zdrojů příjmu hledá Egypt další, není však potravinově soběstačný, závisí na dovozu a na za-

hraniční pomoci. Proto zdůrazňuje význam své stability, upozorňuje na nebezpečí, které hrozí v případě, kdyby přestal být v oblasti zárukou klidu.

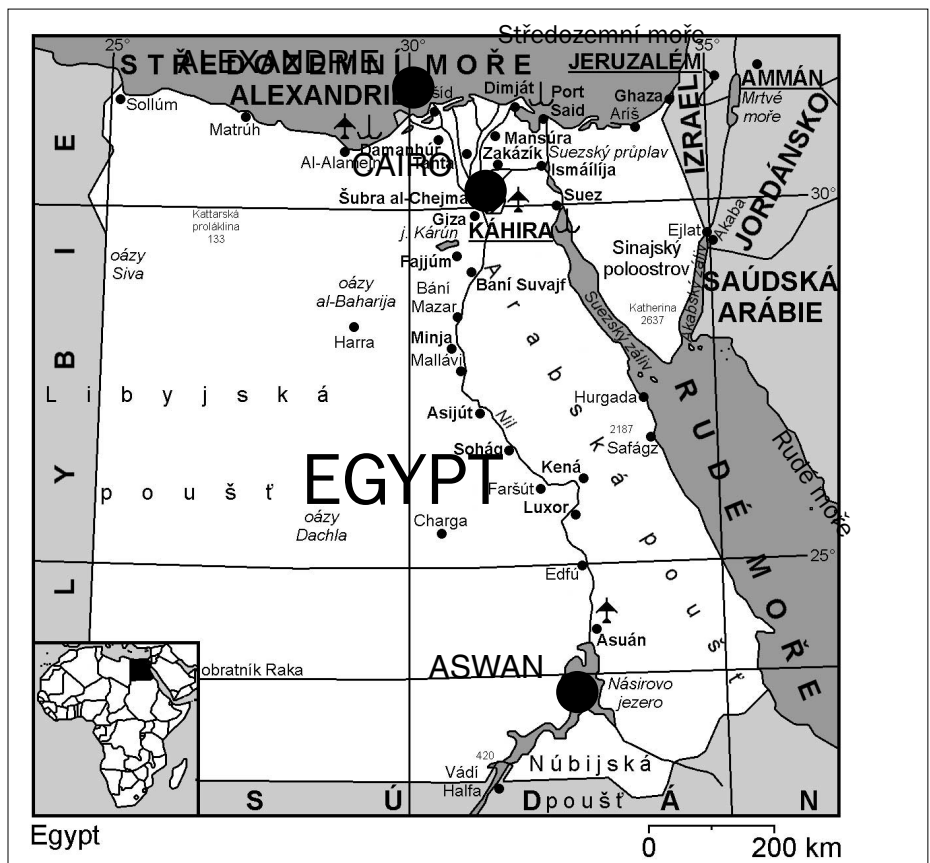
Islámští fundamentalisté

Nejtěžší boje svedl Mubarak s islámskými fundamentalisty, kteří jeho režim poškodili hlavně útoky na zahraniční turisty. Islámští fundamentalisté ovlivňovali egyptskou politiku dlouho předtím, než se politicky zorganizovali (r. 1928). Jednotlivé skupiny se různí tím, jak islám interpretují a jak své myšlenky prosazují. Politický islám se na egyptskou scénu vrátil ještě před zavražděním Sadata. Porážku v šestidenní válce s Izraelem (r. 1967) islámisté interpretovali jako neúspěch Násirovy politiky i modelu rozvoje. Pro Sadata byli zpočátku protiváhou marxistických skupin, vzdorujících jeho autoritě. Zdůrazňoval, že islám je zdrojem legitimacy, a islámské právo se stalo hlavním pramenem egyptského zákonodárství. Některé skupiny islámistu se však nadále stavěly proti vládě, již obviňovaly z bezvěrství. Rostoucí spotřebitelská horeč-

ka, společenské nerovnosti, dovoz luxusního západního zboží a hodnot umocňovaly jejich radikalismus. Tito fundamentalisté pronikli až do armády, což nakonec stálo prezidenta Sadata život.

Politický islám sílí v období politického prázdna a hospodářských krizí, kdy se společnost neumí přizpůsobit navrhovaným modelům rozvoje. Pak nastává hledání identity, jež obvykle táhne k islámu. V Egyptě se dnes neklade otázka, zda je islám v rozporu s pokrokem, ale naopak zda nejlepší cestou k pokroku není právě náboženství. Jde o pokrok, který odpovídá povaze národa a se kterým se mohou ztotožnit jak obyčejní lidé, tak inteligence. Islám zajímá také mnoho mladých lidí, kteří nenacházejí své místo ve společnosti a nedovedou spojit hodnoty, ve kterých vyrůstali, s realitou. Láká je islámský model společnosti založený na skromnosti, na tvrdé práci a sebeduvěře, na budování základních průmyslových odvětví, na rozvoji primárních technologií. V době chaosu, který s sebou nese globalizace, islám jasně formuluje názory, pravidla a dává jistotu. Jeho nositelé též odmítají normalizaci vztahu s Izraelem a rostoucí amerikanizaci Egypta.

Islámisté se však nemohou zúčastnit veřejného politického života, jejich moc je tedy negativní. Pokud jde o teroristické militantní skupiny, viditelně nenacházejí mezi Egypťany, vesměs hluboce zbožnými, dostatečnou odezvu.

Ghana a svět

VLADIMÍR KLÍMA

Současná ghanská diplomacie je hrdá na to, že z jejich řad vzešel generální tajemník OSN. Ghana se podílí i na činnosti Organizace africké jednoty (OAJ) a ECOWAS – Economic Community of West African States – Hospodářské společenství západoafrických států. Vztahy s frankofonními sousedy neměla nikdy jednoduché. Někdejší předseda PNDC si v osmdesátých letech dobře rozuměl s radikálním burkinským vůdcem Thomasem Sankarou. Ten však byl roku 1987 svržen a zabit. S Pobřežím slonoviny byly vztahy jen občasně narušeny incidenty mezi sportovními fanoušky nebo mezi rybáři lovícími v moři. Po převratu na Pobřeží slonoviny o vánocích 1999, kdy byl sesazen prezident Henri Konan Bedié, velmi záleží na vládnoucích vojácích. Další z ghanských sousedů – Togo – podezírá Ghanu z podpory eweské opozice, jež se staví proti prezidentu Eyadémovi a straně Sdružení tožského lidu (RPT). Gilchrist Olympio, syn zavražděného prvního tožského prezidenta S. Olympia, sídlí v Akkře. Jeho stoupenci tvrdí, že by byl již dávno prezidentem v Lomé, kdyby volební výsledky z roku 1998 nebyly tožskou vládou zfalšovány.

Hlubší integraci členských zemí ECOWAS brzdí řada bariér. Měnově jsou sjednoceny frankofonní státy, jejichž frank se rovná francouzskému centimu. Zachovávají si orientaci na Francii, do které anglofonní či lusofonní země nezapadají. Ghana se orientuje na Commonwealth. Za Abachova vojenského režimu v Nigérii (1993–1998) prodělala těžká léta, zejména poté, co bylo členství Nigérie v Commonwealthu pozastaveno pro porušování lidských práv. Ghana závisí na dodávkách nigerijské ropy a snažila se udržet s Abachovým režimem korektní vztahy. Mír a stabilitu v západoafrickém regionu ohrožovaly vleklé boje v Libérii a v Siere Leone. Nigérie se podílela nepoměrně více než jiné země ECOWAS na mezinárodních pořádkových silách. Neklid byl výzvou i pro ghanskou diplomacii, která s napětím sledovala, jak se uvnitř ECOWAS různí postoje.

Ghana byla obviněna kvůli přistání letadla z porušení protilibyjských sankcí, jež byly později zrušeny. S muslimskou pětinou obyvatelstva dbá Ghana na udržování dobrých styků s arabským severem kontinentu a v rozporech na Středním východě podporuje zásadně Palestince. V konfliktech v jiných subregionech Ghana respektuje nynější vlády, ale pohlíží kriticky na poměry v Eritreji, Súdánu a Somálsku. Nikdy neschvalovala vměšování do vnitřních afrických záležitostí, ale v posledních letech má obavu, že vyspělá země nebudou věnovat Africe náležitou pozornost a budou ji marginalizovat. Z tohoto hlediska sleduje i soupeření francouzsko-americké, které naznačuje, že geopolitické zájmové sféry přetrvávají dodnes. Styky s Británií a s Commonwealthem jsou dobré, i když v Ghaně občasně proskočí zmínka o některém

intrikánovi, který kdesi v Británii kuje pikle proti ghanskému režimu.

Po pádu apartheidu stoupá intenzita kontaktů s JAR. Na ghanském trhu je stále více jihoafrického zboží. Ghana vyjadřuje sympatie vůči bývalým „frontovým“ státům v Africe a neschvaluje chování Ugandy a Rwandy v nedávné krizi ve střední Africe. Ghanské styky s Austrálií, Novým Zélandem a Jižní Amerikou jsou málo rozvinuté. V Akkře má ambasádu jen Brazílie. V principu se však Ghana přidržuje orientace na hnutí nezúčastněných zemí. Ghanská Vize 2020, která jí má povznést na úroveň zemí se středním příjmem, je patrně inspirována příkladem „tygřích“ ekonomik východní a jihovýchodní Asie. Do ghanského hospodářství prokazatelně proniká Malajsie a Jižní Korea. KILDR uzavřela v Akkře velvyslanectví a Pákistán vysoký komisariát. Tradiční styky udržuje Ghana s Indií, Íránem a ČLR, z níž proudí množství levného zboží. Kvůli postoji ČLR Ghana neuvažuje o diplomatických vztazích s Tchajvanem.

V postsovětském prostoru zaznamenává Ghana pokles styků s Ruskem, řešícím aktuální vnitřní problémy. Jiná postsovětská země nemá v Akkře ambasádu. Z bývalých jugoslávských svazových republik má stále zastoupení jen bělehradský režim. V otázce Kosova prezident Rawlings odsoudil pak etnické čistky, tak bombardování NATO. Ghana se – podobně jako jiné africké státy – pozastavuje nad „dvojím metrem“ NATO, které v Africe nezasahuje. Američané však na Ghanu berou údajně zvláštní zřetel, jak naznačila Clintonova návštěva v Akkře v březnu 1998. Dolarový přítok je však slabší, než se původně očekávalo. Mezi Spojenými státy a Ghanou přetrvává neshoda ve vztahu ke Castrově Kubě. V ghansko-amerických vztazích se počítá s projevy solidarity ze strany černochů v USA.

Ghana neskrývá zájem o přímé investice, rozvojovou i humanitární pomoc. K významným dárcům počítá například Kanadu a některé členské země Evropské unie, zejména skandinávské. Z těch má v Akkře ambasádu Dánsko. Ve vztahu k západoevropským zemím s koloniální minulostí se občasně vyskytne výzva k vrácení uměleckých a historických cenností ukořistěných v období záboru a také k diskuzi o „reparacích“, jež by odškodnily Afriku za ztráty způsobené obchodem s otroky. Někdy se objevuje málo vhodná analogie s holocaustem a odškodněním totálně nasazených za druhé světové války.

Ghana si uvědomuje, že po likvidaci Rady vzájemné hospodářské pomoci a Varšavské smlouvy upoutává západní investory více střední a východní Evropa než Afrika. Klade si také otázku, kdy a jak bude možno aplikovat zkušenosti z evropského integračního procesu v západoafrickém regionu. Česko-ghanské vztahy jsou dlouhodobě dobré a jejich rozvoj závisí na úspěšné ekonomické reformě a restrukturalizaci v obou zemích. ○

Každý rok je v Peru, Bolívii a Kolumbii sklizeno kolem 350 tisíc tun listů keře Erythroxylon coca a z nich potom vyrobeno více než tisíc tun kokainu. Menší pěstitelské plochy koky existují i v Brazílii či Ekvádoru. Pěstitelé v zemích Latinské Ameriky se rovněž v poslední době přeorientovávají z koky na opiový mák. Mexiko dnes produkuje převážně pro trh v USA kolem třetí tun opia ročně. Makové plantáže jsou zakládány také v Kolumbii (20 tisíc ha) a Peru. Heroin rafinovaný v Kolumbii seprovozují na trh Spojených států. Drogy z Latinské Ameriky dnes putují na nelegální trhy desítek zemí světa. Obchodu s nimi se věnují početná a mocná překupnická seskupení.

Medellínský drogový kartel

Roku 1959 odhalili agenti amerického federálního úřadu vyšetřování FBI, že kolumbijské město Medellín se stalo pátým mezinárodním obchodem s drogami. Koncem 60. a počátkem 70. let zahájil kokain z latinsko-amerických producentských oblastí svou mohutnou invazi do celého světa.

Koncem 50. a počátkem 60. let se v Kolumbii prohloubila hospodářská krize. Chudnoucí zemědělci a podnikatelé hledali nové zdroje příjmů. Někteří Kolumbijci začali dovážet kokovou pastu přes město Leticie, jež leží hluboko v džungli na řece Amazonce na kolumbijských hranicích s Peru a Brazílií. Významné postavení si mezi nimi získal Evaristo Porras, člen vážené leticijské rodiny. Hvězda nového podnikání začala stoupat, když se Porras seznámil s medellínským gangsterem Pablem Escobarem Gaviriou.

Pablo Escobar je příkladem „chudého chlapce, který se vyvíhnu“. Narodil se ve vesnici Evigado, kterou v současné době už pohltila medellínská průmyslová aglomerace. Prožil mládí proletářského dítěte. Na rozdíl od řady jeho vrstevníků mu však rodiče umožnili absolvovat střední školu. Již v té době se začal stýkat s medellínským podsvětím, společně se svými přáteli kradl a znovu prodával náhrobní kameny z místních hřbitovů. Poprvé se střetl se spravedlností ve svých dvaceti letech, kdy byl obviněn z krádeží a přechovávání ukradených automobilů. Tato událost, kterou „Don Pablo“ později označil za „omyl mládí“, vytyčila jeho dlouhou a úspěšnou kariéru.

Na počátku sedmdesátých let se Pablo Escobar zúčastnil únosu významného medellínského průmyslníka. Získané výkupné předvádě investoval do obchodu s kokainem. Ve vzpomínkách, které sepsal a ilegálně vydal za pomoci svého zvláštního poradce pro veřejné záležitosti, k tomu poznamenává: „Byl jsem mladý a měl jsem velké ambice. Znal jsem jednoho Ricka z Medellín. Měl letadlo a chtěl nakupovat kokain. Tak jsem se s ním spojil a začvil jsem i své kamarády. Celá záležitost byla snadná, málo riskantní a především nebyl důvod, proč krást nebo zabíjet. Pro mě to nebyl zločin, protože jsem nepřestupoval Desatero přikázání.“

Escobar začal v bezpečných oblastech

Kolumbijské drogové kartely

MIROSLAV NOŽINA

pralesa zakládat laboratoře na výrobu kokainu. První pašeráckou trasu pro rozsáhlý export drog zorganizovala jiná osobnost kolumbijského podsvětí – Carlos Enrique Lehder Rivas. Ten zakoupil, pravděpodobně s pomocí svého „patrona“, pozemky na ostrově Norman Cay na Bahamském souostroví, ležícím asi 300 kilometrů od americké Floridy. Pod záštitou projektu turistického komplexu zde Lehder zrekonstruoval přístav a vybudoval přistávací plochu pro letadla. Norman Cay tak přímo před očima policie změnil ve frekventované překladiště drog směřujících do Spojených států. Vypravování a kontrole zásilek drog se věnovala Escobarova pravá ruka, „Mexičan“ Rodriguez Gacha, který se později stal i velitelem „vojenské složky“ celé skupiny. V průběhu 70. let kontrolovala obchod s kokainem na karibském pobřeží USA rodina Ochoa. Její představitel Jorge Ochoa Vasques „převzal“ kokainový obchod od kubánských emigrantů po krvavé válce v americkém Miami a měl zájem o pravidelné dodávky kokainu. Tak vznikl pověstný medellínský drogový kartel, v němž se Porras specializoval na získávání suroviny a primární zpracování kokainové pasty, Escobar na výrobu kokainu, Lehder na transport a Ochoa na distribuci. Koncem 80. let kartel kontroloval již 80 procent prodeje kokainu v USA.

Pablo Escobar postupně dokázal eliminovat vliv ostatních mafiánských bossů v Medellínu a za pomoci obrovských úplatků i zbraní upevnil svou moc jak ve světě drogového byznysu, tak v kolumbijských politických kruzích. Věnoval rovněž velké peněžní obnosy na charitativní účely. Financoval výstavbu a provoz nemocnic i dětských středisek, dětem příležitostně rozdával hračky. Pro mnoho Kolumbijců se proto stal jakýmsi Robinem Hoodem 20. století, který „bohatým bere a chudým dává“.

Roku 1982 liberální poslanec Rodrigo Lara Bonilla veřejně odhalil přítomnost „narkodolarů“ v kolumbijské předvolební kampani. Když se pak Bonilla stal ministrem spravedlnosti, zahájil proti obchodníkům s drogami nelítostný boj. V dubnu 1994 byl proto, pravděpodobně na Escobarův rozkaz, zavražděn. Atentát na Bonilla vyvolal veřejné pobouření. Escobarovo vydání stále naléhavěji požadovaly i Spojené státy. „Don Pablo“ proto odešel do ilegality. Prohlásil, že dává přednost hrobu v Kolumbii před samozabíjením v USA a z podzemí pak zahájil svou „válku“ proti vládě. Vraždy, únosy, bombové atentáty se staly běžnými nástroji Pabla Escobara a jeho stoupenců. Vlna teroru vyvrcholila v roce 1989, kdy mafie provedla na 260 atentátů. Jejimi oběťmi se mimo jiné stali kandidáti na úřad kolumbijského preziden-

ta Luis Carlos Galan, státní prokurátor Carlos Mauro Hoyos, šéfredaktor vlivného kolumbijského deníku *El Espectador* Guillermo Cano, ředitel protidrogového oddělení kolumbijské policie, 1300 policistů, řada soudců a předních politiků. Jen s velkými obtížemi se nakonec podařilo zahnat narkomafii do defenzivy. Ta po nástupu prezidenta Césara Gavirí do úřadu v srpnu 1990 vyhlásila jednostranné příměří s vládou. Escobar oficiálně kapituloval a dobrovolně se vydal do rukou kolumbijských úřadů. Jen několik hodin před jeho zatčením, které zprostředkoval katolický kněz Rafael Garcia Herrerros, kolumbijský parlament schválil zákon zakazující vydávání kolumbijských občanů k potrestání do zahraničí. A tak se nakonec mafiánský boss zcela podle svého přání ocitl v evigadském vězení, které mu poskytovalo daleko lepší možnosti pro udržování těsných kontaktů s rodinou i se spolupracovníky. I odtud však záhy uprchl. V prosinci 1993 ho v jeho tajném úkrytu vystopovala a zastřelila kolumbijská policie. Jeho pohřbu se zúčastnily tisíce truchlících obyvatel Medellínu.

Escobarův pobočník Gacha byl v tu dobu již také po smrti a Lehder a Ochoa za mřížemi. Vítězství nad narkomafií mělo ovšem jen krátké trvání. Mezeru na mezinárodní drogové scéně záhy plnil sice hůře organizovaný, o to však diskretnější kartel z kolumbijského města Cali a řada menších organizací z Kolumbie a dalších zemí Latinské Ameriky.

Drogový kartel z Cali

Oblast Cauca na jihovýchodě Kolumbie byla v minulosti známa především svým rozsáhlým pěstováním cukrové třtiny. I tento druh podnikání však zasáhla krize 60. let. Ve městě Cali, proslulém svým nočním životem, se záhy začaly formovat malé skupiny obchodníků s kokainem.

Na rozdíl od Medellínského kartelu nemá kartel z Cali tak pevnou strukturu. V podstatě se skládá ze stovek menších skupin. Nejedná se tedy o „kartelové“ seskupení v pravém smyslu slova. (Termín „kartel“ mimořádně nepochází z prostředí obchodníků s drogami: poprvé se objevil v memorandu americké DEA z července 1982, týkajícím se zadržení 600 kilogramů kokainu v americkém Clevelandu. Memorandum označuje za původce těchto drog „kartel obchodníků z Medellínu“.) Tyto skupiny udržují víceméně volné obchodní svazky s tím, že uznávají autoritu nejvýznamnějších drogových bossů. Mezi tyto bossy patří Gilberto Rodríguez Orejuela, jeho bratr Miguel a José Santacruz Londoño. Gilberto, přezdívaný Šachista, zahájil svou zločineckou dráhu v gangu

Los Chemas, jehož členy byli i Gilbertův bratr Miguel Angel a José Santacruz Londoño. Gang se zpočátku zabýval krádežemi aut, později se specializoval na únosy. Kapitál na obchod s kokainem získal z výkupného za dva švýcarské občany, diplomata Harmana Buffa a studenta Wernera Straesle, unesené v roce 1970. O pět let později byl Gilberto zatčen v Peru, když se odtud v malém letadle pokoušel propašovat 180 kilogramů kokainu. Z peruánského vězení se mu podařilo uprchnout a o něco později se objevil ve Spojených státech, kde zorganizoval kokainovou distribuční síť. Již v roce 1975 se řízení této sítě ujal Londoño.

Roku 1980 se Londoño musel urychleně vytrádit do Kolumbie. Gilberto se usídlil v New Yorku, kde se zabýval budováním systémů praní špinavých peněz. Miguel Angel zatím hájil Gilbertoovy zájmy v Kolumbii. Zisky z obchodu s drogami investoval do nákupu pozemků, bank a obchodních společností, hotelů, výstavby komunikací a podpory soukromých univerzit. Gilbertoovým jménem vybudoval pro Kolumbii síť lékáren, v nichž byly léky prodávány za velmi nízké ceny, a farmaceutických laboratoří, pracujících na základě licencí ze Spojených států. Z Gilberta se díky tomu stal téměř národní hrdina. Bratří Orejuellové přitom mohli nakupovat neomezené množství chemikálií včetně chemických látek nezbytných k výrobě kokainu.

Tvrdí se, že Londoño, přezdívaný pro svou hřmotnou postavu a slabost pro gastronomické požitky *Plustoch*, byl pravděpodobně nejdůležitějším z bossů kartelu z Cali (na tento titul si ovšem činí nároky ještě dalších šest caliských „narcos“). Jeho požívání se mu nakonec stalo osudnou: v červenci 1995 ho zatkli příslušníci speciálního komanda v jedné z luxusních restaurací v Bogotě.

Z původní velké sedmičky se již za mřížemi ocitl Gabrielo Orejuela a také jeho bratr Miguel. Do rukou policie se vydal Phanor Arizabalet Arzayuz, podezříváný z vraždy policejního důstojníka. Přes hlasné prohlášení o likvidaci kartelu z Cali však tato organizace úspěšně funguje dál.

V USA kartel z Cali vybudoval drogové distribuční síť v Chicagu, Houstonu, Las Vegas, Los Angeles, Miami, New Yorku a San Francisku. Je spojován i s uvedením cracku na neworskou drogovou scénu v roce 1984. Souběžně s tím kartel expandoval i do Evropy (především cestou přes Španělsko), kde získal jako dodavatel kokainu vedoucí postavení. Dnes kartel z Cali kontroluje tři čtvrtiny mezinárodního obchodu s kokainem. Podle odhadů americké DEA dosáhl v roce 1994 zisku sedmi miliard amerických dolarů, což je téměř třikrát více než průmyslový kolos typu General Motors „jen“ s 2,58 miliardy dolarů.

Celkové jmění kolumbijských obchodníků s drogami je odhadováno na 66 miliard dolarů. Nejmeně jedenáct rodin nebo osob shromáždilo majetek, jehož hodnota převyšuje tři miliardy dolarů. Bratři Orejuellovi, kteří jsou v současnosti uvězněni v kolumbijské Bogotě, mají jmění ve výši dvanáct

miliard dolarů.

Obchodníci s drogami dnes vlastní nebo kontrolují osm až jedenáct procent zemědělské půdy v Kolumbii i řadu zemědělských zpracovatelských podniků. Infiltovali do stavebního průmyslu, řetězu maloobchodů, rozhlasových stanic, obchodu s automobily, továren, bank i sportovních klubů. Silně ovlivňují politické dění v zemi. Současný kolumbijský prezident Ernesto Samper Pisano se po nástupu do funkce mimo jiné potýká s obviněním ze spolupráce z narkomafií. Politickou bombu, jejíž nárazová vlna dnes smetává v Kolumbii politické špičky, odjistil v lednu 1996 bývalý ministr obrany Fernando Botero. Oznámil tehdy, že prezident Ernesto Samper přijal od kartelu v Cali šest milionů dolarů na financování své volební kampaně. Své tvrzení doložil i fotografií Sampera v objetí s předními mafiány. Skandál, který vypukl, připravil o místo tři ministry a řadu dalších prominentních osobností včetně bývalého Samperova osobního strážce a „šedé eminence“ kolumbijské policie, plukovníka Germána Osoria. Ve vězení skončil i sám Botero.

Samper všechna obvinění vůči své osobě rezolutně popřel a přežil i hlasování parlamentu o důvěře. Za prezidenta se postavila jeho Liberální strana a rovněž řada opozičních poslanců hlasovala pro prezidenta, když zjistila, že hlasování proběhne v přímém přenosu pod dohledem televizních kamer. Jediným rušivým momentem ve vzácné shodě bylo prohlášení mladé teroristické skupiny Důstojnost pro Kolumbii, která bojuje za očistění země od obchodu s drogami. Ta pohrozila, že zlikviduje každého poslance, který bude hlasovat pro Samperovu nevinu. Obavy z překupníků drog však zřejmě převážily. Na celou záležitost razantně reagovaly Spojené státy, nejvíce zasažené dovozem drog z Kolumbie, které Samperově vládě zmrazily zahraniční pomoc.

I přes evidentní snahu parlamentu záležitost utulal, prokuratura v čele nesmiřitelným bojovníkem proti narkomafií generálním prokurátorem Alfonsem Valdiviesem stíná během šetření „Případu osmi tisíc“, nazvaného podle počtu spisů procesu, jednu hlavu politického prominenta za druhou. Je mezi nimi i rektor University de Santiago z kolumbijského Cali, profesor Maya Correa. Nedovedl totiž objasnit původ šeku v hodnotě zhruba deset tisíc dolarů, který v roce 1992 poukázal na volební kampaň jednoho z poslancekých kandidátů. Na akademického pracovníka to byla značně vysoká částka. Je pravděpodobné, že peníze Correovi poskytla narkomafie, jež má v kolumbijských univerzitních kruzích rozsáhlé kontakty. Doposud největší kolumbijský překupník zatčený v České republice pro pokus převézt téměř sto kilogramů kokainu, Alonso Delgado Martinez, byl svého času děkanem Ústřední univerzity v Bogotě.

Kolumbie se stala názorným příkladem země, kde obchod s drogami a na něj navazující organizovaný zločin pronikl hluboko do hospodářské struktury a řízení státu.

Summit Milénia OSN

MIROSLAV POTOČNÝ

Počátkem třetího tisíciletí prodělává celé lidstvo hluboké změny, jež je možné symbolicky nazvat jako „věk globalizace“. V jejím důsledku je svět propojenější než kdykoli předtím. Nejen státy jsou provázanější a na sobě závislejší, nýbrž i nevládní organizace, různé finanční korporace, národní i jiné skupiny osob, ba i všichni jednotlivci. Ti všichni spolu komunikují v rostoucí míře a rozšiřují stále intenzivněji vzájemné styky „nad státy“, přes jejich státní hranice a jsou společně provázáni ekonomikou, financemi, politikou jakož i internetovou sítí.

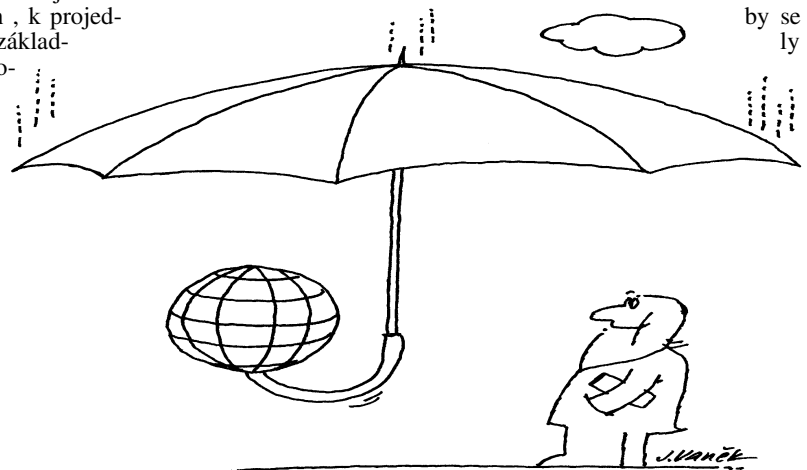
Globalizace s sebou nese pozitivní, žel však i negativní jevy. Dochází při ní sice k rychlejšímu hospodářskému růstu, k vyšší životní úrovni a k novým příležitostem. Tento prospěch z globalizace však není rovnoměrně rozložen. Je smutné, že polovina lidstva zatím z něj nemá žádné výhody. Globalizace na druhou stranu s sebou též nese zvýšenou zločinnost, terorismus národních i transnacionálních, zvětšující se obchod s drogami, nové nebezpečné nemoci a zbytečné hromadění tradičních i nových druhů zbraní. Není proto divu, že se lidé často cítí ohroženi i událostmi, k nimž dochází daleko od nich.

Hlavní výzvou naší doby je proto učinit z globalizace pozitivní jev. Právě proto rozhodlo Valné shromáždění OSN o svolání v září 2000, v sídle OSN, „Miléniového summitu“. Tato celosvětová konference má být dosud nejpůsobivější a nejrepresentativnější setkáním hlav států a vlád členských států OSN, kterých je již 188.

Účastníkům této vrcholné schůzky předložil v dubnu letošního roku generální tajemník Kofi Annan, k projednání základní do-

kument, „My lid Spojených národů: OSN v 21. století“, plný hlubokých myšlenek a námětů.¹⁾ V této zprávě generální tajemník navrhuje projednat řadu prioritních otázek a doporučuje několik okamžitých opatření, jež by mohla být přijata summitem. Aby se dosáhlo osvobození od nedostatku, vyzývá hlavy států a vlád všech zemí k přijetí rozvojového plánu. Ten by měl zahrnovat snížení – do roku 2015 – o polovinu podílu světové populace s příjmem menším než jeden americký dolar na den, což se momentálně týká 22 procent obyvatel zeměkoule. Dále snížení do roku 2015 o polovinu počtu lidí, kteří nemají přístup k nezávadné pitné vodě, což se momentálně týká dvaceti procent obyvatel. Dále snížit do roku 2005 rozdíl v úrovni a dostupnosti základního a středního vzdělání pro chlapce a dívky a do roku 2015 zajistit všem dětem základní vzdělání v plném rozsahu. Do roku 2015 zastavit šíření AIDS a nastartovat opačný trend. Dále podporovat pozvednutí chudinských čtvrtí velkoměst; jednat přitom podle plánu „Města bez slumů“, zahájeného Světovou bankou a OSN. Dále vyvíjet strategie ke snížení nezaměstnanosti mládeže. Dále odstraňovat případná omezení nebo finanční nedostupnost k internetu a zajistit, aby nikomu nebylo upíráno právo na využívání možností, jež s sebou přináší digitální revoluce. Dále rozvinout partnerství se soukromým sektorem na státní i mezinárodní úrovni. Posléze bojovat proti chudobě ve všech jejích projevech.

Hospodářsky vyspělé země by měly v souvislosti s bojem proti chudobě zajistit volný přístup na své trhy pro zboží vyrobené v chudých zemích. Dále by se měly od-

Pražský model OSN už popáté

JINDŘICH KOVÁŘ

hodlat k odpuštění dluhů těžce zadluženým chudým státům. Měly by být štedřejší při poskytování rozvojové pomoci zemím, které své prostředky prokazatelně používají na snižování chudoby. Měly by rovněž spolupracovat s farmaceutickým průmyslem na vývoji vakcín proti AIDS a zvýšit dostupnost těchto léků v rozvojových zemích. Konečně by měly plně podporovat Afričany v jejich snaze překonat problémy jejich kontinentu.

Hlavy států a vlád by měly přijmout bezpečnostní program a osvobodit tak lidstvo od strachu. Ten by měl posílit respektování mezinárodního práva a především dodržování dohodnutých opatření o kontrole zbrojení, mezinárodním humanitárním právu a lidských právech. Dále by měly zvýšit možnosti OSN organizovat mírové operace. Měly by se dohodnout na opatřeních, jež bysnižila nepříznivý dopad sankcí na nevinné části populace a současně by vytvářela účinný tlak na nedemokratické režimy. Měly by potlačit nezákonný obchod se zbraněmi. Konečně by měly zvážit možnost svolání velké mezinárodní konference, jež by jednala o způsobech rozpoznání a odstranění jaderné hrozby. K zajištění udržitelného rozvoje by měly hlavy států a vlád vypracovat komplexní ideologický program. Předně by měly vypracovat nové etické normy ochrany životního prostředí. Zejména by měly přijmout a ratifikovat Protokol z Kjóta, aby mohl vstoupit v platnost do roku 2002. Měly by splnit jeho cíle a pokročit na cestě ke snížení emisí skleníkových plynů. Dále by měly zvážit zavedení systému „zeleného účetnictví“ do státního plánování a integrovat otázky ochrany životního prostředí do běžné hospodářské politiky. Měly by se též aktivně účastnit zúčastnit

Miléniového hodnocení ekosystémů, jež bude součástí širších mezinárodních snah o zmapování stavu zdraví naší planety. Konečně by měly zajistit podmínky pro to, aby vedoucí představitelé celého světa mohli přijmout konkrétní a smysluplné kroky na Summitu Země v roce 2002.

K zajištění posílení Spojených národů formuloval Kofi Annan následující cíle: provést reformu Rady bezpečnosti tak, aby mohla vykonávat své úkoly efektivněji, a zároveň aby se zvýšila její legitimita v očích světové veřejnosti; učinit opatření, aby OSN měla k dispozici zdroje potřebné k výkonu svých mandátů; zabezpečit optimální využívání těchto zdrojů Sekretariátem OSN v zájmu všech členských států. Takové využívání by se zajistilo uplatňováním nejlepších metod řízení, využíváním všech dostupných technologií a zaměřováním se na úkoly, které odrážejí současné priority členských států; a posléze dát nevládním organizacím a dalším nestátním činitelům příležitost podílet se na práci světové organizace.

Akce studentů „hraní si na OSN“ se dočkala letos již páté reprízy. Bylo to opět na jaře, 5. dubna., kdy se konalo slavnostní zahájení tentokrát v Rothmayerově sále Pražského hradu, představujícím oficiální vstup do sálu Španělského. Pozdravné projevy přečetl za prezidenta republiky jeho kancléř Ivo Mathé a za ministra zahraničí jeho náměstek Martin Palouš, který pohovořil o OSN a její základní problematice. Hostem modelu a řečníkem na zahájení byl opět ředitel pražského Informačního centra OSN Andreas Nicklisch.

Další zasedání se opět konala (6.–9. 4.) v dejvickém hotelu Praha. Vzhledem k tomu, že cíli, strukturou a způsoby „hry na OSN“ jsem se zabýval už ve zprávě o loňském modelu (MP 9/1999) a blíže se s nimi lze seznámit též v letos publikované Závěrečné zprávě Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) za r. 1998/99, mohu se nyní více věnovat dalším věcem. Tedy především: pořadatel „modelu“ AMO sídlí v Praze 1, Truhlářská 12, má pracovní skupiny pro hlavní světové regiony, organizuje přednášky (např. v den zahájení „modelu“ na téma Mezinárodní společenství a Kosovo), spolupracuje s dalšími partnery, jako je zmíněné Infocentrum OSN, České sdružení pro Spojené národy, MZV ČR, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Sdružení Kontinenty a další. Tito pak pomáhají AMO při přípravě „modelu“ i při dalších akcích. Asociace a konkrétně „model“ se přirozeně neobejdou bez podpory finančně silnějších sponzorů.

Letošní „model“ měl poměrně větší tiskovou publicitu. Jeho redakce vydala sedm čísel „novin“ *Chronicle*, informujících o základních rysech průběhu „modelu“ a jeho agendě, ale též přinášejících diskuse k některým tématům, a dokonce test znalostí o OSN i o ČR. Z veřejných médií projevily zájem např. MF Dnes, Večerní Praha, spolupráce probíhala s ČTK a vstupy byly též v televizním zpravodajství.

Základem byla ovšem drobná a stálá práce „delegací“ na jednotlivých fórech. Nebylo snadné odpoutat se od své osoby a vžít se do role „delegáta“ prezentujícího stanoviska „své“ vlády, a to i přes veškerou přípravu před zasedáními a přes existenci štábu odborných poradců, který jim vyhledával potřebné podklady pro vystoupení. Všechno to zvládnout, „nevypadnout z role“, mluvit diplomaticky ap. kladlo nemalé nároky na studenty-delegáty. Zároveň ale též rozptylovalo pochybnosti týkající se zá-

jmu našich mladých lidí o politiku. Byl i o politiku mezinárodní, která má u nás přece jen vyšší punc než pŕtky vnitropolitické.

OSN na „modelu“ pochopitelně nemohlo být prezentováno v plném rozsahu. Zasedalo tedy pouze plénum Valného shromáždění, Hospodářská a sociální rada (ECOSOC), Třetí výbor Valného shromáždění, Rada bezpečnosti a Komise pro globální řízení. Valné shromáždění projednávalo otázku Čečenska, kurdských menšin, Súdánu a problematiku suverenity národních států ve vztahu ke globální záležitosti lidských práv. ECOSOC pak měla na programu následující body: duševní vlastnictví, transfery technologií, obchod se zbraněmi, obchodní embarga proti rozvojovým zemím a snížení jejich zahraničních dluhů. Třetí výbor projednal otázky výchovy a vzdělání k lidským právům, práva dítěte i původních obyvatel zejména rozvojových zemí. Rada bezpečnosti věnovala velkou pozornost tématu své vlastní reformy a pak Jihočínskému moři, kde křízící se nároky šesti států na tamější velmi frekventované vody a podmořské přírodní bohatství již dlouho živí mezinárodní napětí v celém regionu. Komise pro globální řízení diskutovala o geneticky modifikovaných organismech, znečišťování hydrosféry, radioaktivním odpadu a alternativních zdrojích energie. Uvedené orgány přijímaly rezoluce a další dokumenty.

Smyslem pořádání „modelu“ však nebylo jen poznat úlohu, možnosti i limity OSN, nýbrž podívat se na dnešní svět trochu jinýma očima, zamyslet se nad otázkou, zda je poctivé a vůbec možné nazývat lidské plemeno vyspělým a racionálním, jestliže většina jeho příslušníků žije v nedostatku – pro nás nepředstavitelném, ve strachu z neustále probíhajícího váleka a z ještě rozšířenějšího pronásledování z nejrůznějších důvodů. Šťastnější budoucnost pro všechny však stěžejně spočívá pouze v materiálním „pokroku“ a vymyšlení stále lepších aut, mobilních telefonů nebo jogurtů. Mohla by být však založena na respektu a toleranci k jiným národům, kulturám, náboženstvím a vůbec k odlišným názorům.

Tato slova L. Veselého by měla vést naši mládež a studenty k zamyšlení a dalšímu jednání. Ale jen je? Co my „dospěláci“, v té či oné míře zapojení do „decizní sféry“? Naše příklady by měly táhnout, platí-li stará moudrost, kterou tak rádi vyzdvihneme.

1) Internet, <http://www.un.org/millennium>

Dvě východiska pro soudobé Rusko

Alexandr Solženicyn, Rusko v troskách. Z ruského originálu Rossija v obvale, vydaného v nakladatelství Russkaja puť v roce 1998, přeložil Milan Dvořák. Společně vydala nakladatelství Rybka Publishers a Práh, Praha, 1999, 206 s., ISBN 80-86182-33-9, resp. 80-7252-020-2 (Práh).

Anatolij Sobčak, Byla jednou jedna komunistická strana V nakladatelství Fleyberk Publishing, Praha 1999, 160 s., ISBN 80-902790-07.

Nejnovější kniha Alexandra Solženicyna Rusko v troskách vyšla v ruštině začátkem léta 1998. Jedná se podle slov autora o jeho poslední příspěvek k politické diskusi o budoucnosti Ruska. Na rozdíl od milionových nákladů při vydání jeho dřívějších děl vyšla uvedená kniha i navzdory velké reklamě v ruštině v nákladu pět tisíc exemplářů.

A. Solženicyn si již zřejmě zvykl, že mu dnes nenaslouchá zdaleka tolik příznivců jako před léty. Zůstává však protagonistou jednoho z názorových proudů Ruska – staromilcem, jehož názory na uspořádání ruské společnosti jsou pro mnohého čtenáře výstřední, problematické či zpátečnické.

Vydavatelé českého vydání si byli vědomi, že po ostře vyhraněné kritice západních intelektuálů riskují rozpačité reakce nebo i neúspěch: „Nejste-li zrovna vášnivým milovníkem Ruska, jakým je náš autor, možná vás jeho text v některých místech pořádně dopálí. A jestliže k bezvýhradným příznivcům Ruska patříte, pak vás zase hluboce zarmoutí.“

Po přečtení knihy i recenzí na ni se do mysli vkrádá otázka, zda se nechce po autorovi o soudobém Rusku více, než je možné. Solženicyn jako nejproslulejší současný ruský spisovatel vstoupil do světa ostrou kritikou sovětského, stalinského Ruska. V tom byl odvážný kritik a překonal analýzy ruských poměrů mnohých autorit mezi „sovětology“. Pokud později přešel na pole prognóz o budoucím vývoji Ruska, neprokázal stejný talent jako v předchozí oblasti při líčení chmurného obrazu sovětské poválečné skutečnosti (např. r. 1990 „Jak si máme zařídit Rusko“).

Upřímně řečeno, kolik ctihodných autorů z řad sovětologů je ochotno se vrátit k revizi svých mylných předpovědí a proroctví vyslovených v minulosti? Vzpomeňme jen úvod vynikající práce Karla Durmana Útěk od praporů (str. 10): „Sovětologie byla po pádu impéria vystavena kritice především proto, že přes stamiliony dolarů vložených do výzkumu nedokázala tento vývoj předvídat.“ Rovněž Margaret Thatcherová se ve svých pamětech několikrát ostře vyslovuje na toto téma: „Snad jsme příliš mnoho naslouchali diplomatům a západním expertům a příliš málo emigrantům...“

Solženicyn si neklade za úkol provést všestrannou vědeckou analýzu a na jejím základě předložit fundovanou prognózu. Za čtyři roky projel 26 ruských oblastí, setkal se během návštěv v odlehlých okresních centrech se stovkami ruských občanů. Po těchto setkáních a čilé korespondenci s občany i veřejnými činiteli popisuje trápení soudobého Ruska. Dále využil některých ruských studií nám nepřístupných. A. Solženicyn zdůrazňuje, že Rusko je i ve svém zhroutení dosud živý a jednotný organismus. Ještě existuje mnoho střízlivých lidí se zdravým selským rozumem, zejména v širých venkovských provinciích, nikoli v pozápadničelých, morálně troskotajících velkoměstech. „Ne, Rusko nezahynulo! Ale jak ulehčit cestu ke znovuzrození! Všichni musíme myslet jen na to, jak se vyhrabat zpod trosk.“

„Rusko v troskách“ obsahuje 36 kapitol v pěti oddílech. Líčení situace začíná mezi 19. až 21. srpnem 1991, dobou, která se mohla podle autora stát v historii Ruska hvězdnou hodinou – dobou hromadného nadšení nejen veřejnosti i prostého lidu hlavního města. „Noví činitelé, neseni na vlně všelidové obliby, by nenarazili na žádný odpor, kdyby ...“ se zákazem KSSS umožnili rozvoj drobné výroby jako první krok k přirozené hospodářské reformě a vyhlásili reálná práva na samosprávu místo sovětu. Místo prvních kroků k demokracii zvolili vůdcové „demonťáž kancelářských místností v Kremlu a na Starém náměstí, aut a potom i soukromých bytů“. Vítězná a narychlo sjednocená klika vstoupila do dalšího osudového období historie

země s myšlenkou pouze na moc, která se jí jako truchlivý dárek skutálela do rukou ...“ „... zrodila se spousta, skoro davvy demokratů“. Přičemž v jejich řadách bylo možno rozeznat jen pět nebo šest lidí, kteří předtím bojovali proti komunistickému režimu. Co však Solženicyn především vytýká novým politikům je, že coby noví demokraté neprokázali vůbec soucit k lidem a péči o jejich potřeby.

Dále se zabývá mnohostranickostí a existencí dvojládí (prezident – Nejvyšší sovět) a snahou, aby nově zápolící strany nabízenými úplatky národním autonomiím získaly navrch. Toto závodění „o republiky“ skončilo krvavými dny října 1993. Nová ústava, která neprošla všelidovou diskusí, byla schválena v referendu, kterého se zúčastnilo 53 procent voličů a z těch hlasovalo pro ústavu 58 procent, tj. méně než 31 procent všech oprávněných voličů. Tím získal ruský prezident rozsáhlé pravomoci, rozsáhlejší než mnozí monarchové i nynější prezident.

V kapitole věnované reformám zdůrazňuje zejména myšlenku, že „na účet reformy jde i rozpad všech vazeb vnitrostátního systému, ... prostě rozpad (jakoby se neříkalo: nepářej, když neumíš šít)“ „... Reformátorské záměry ze vždy nepevných rukou Gorbačova vytrhly ruce jaksepatří pevně...“ „... fanaticky vláčené pouze vlastní ideou a neznající státnickou odpovědnost, chopí se skalpelu a mnohé řezy rozdrásají tělo Ruska“. Solženicyn si udržel v paměti zejména znehodnocení úspor milionů občanů a prospěch monopolitických magnátů „mladého ruského kapitálu“.

„Soukromé vlastnictví je spolehlivou a přirozenou podmínkou pro lidskou činnost. Vychovává aktivní, zainteresované pracovníky. Ale musí být bezpodmínečně doprovázeno co nejpřísnější zákonností, a zločinná je vláda, která nechá národní vlastnictví uchvátit a své občany předhodí dravcům, aniž přitom platí nějaký zákon.“ Konfrontuje tuto tezi s optimistickým ujištěním prezidenta Jelcina z 29. 12. 1991, tj. v předvečer spuštění „šokové terapie“: „Bude nám těžko, ale toto období nebude dlouhé. Jedná se o šest až osm měsíců.“ Nebo s Gajdarovou předpovědí, že ceny začnou klesat po zhruba třech měsících.

Dále následuje popis dvou etap privatizace: „Čubajsovské reformy se prováděly podle marxistického přístupu: když rozdáme výrobní prostředky do soukromých rukou, tak v tu ránu nastane kapitalismus a začne fungovat. Týž proces, pouze s opačným znamením.“ Prezident Jelcin dodatečně, 22. ledna 1996, přiznal, že se „provádělo všechno, co šlo, za libovolně stanovenou cenu a stát nedostal nic“. Nikdy si však nová moc „nekladla otázku, odkud vzali nedávný sovětský poddaní miliardy rublů a miliony dolarů“.

Kapitolu potom končí argumentací podpořenou osobními svědectvími, že „všechno, co bylo učiněno jakožto tržní reformy,

není v žádném případě důsledkem neuváženosti, nýbrž dobře promyšleného systému obohacování jednotlivců“.

Přirozeným důsledkem byla prázdná státní pokladna a neschopnost státu vyplácet mzdy a důchody. „Trpělivý lid hladověl a děti chřadly pro větší slávu „mladého kapitálu“. Ruský pracující byl odměněn pochvalou od nejvyšších vládců, že „nezklamal důvěru“ a že nedošlo k větším sociálním výbuchům.

Čtvrtá kapitola je věnována kritice internacionálního nadšení, které se od konce 80. let zmocnilo radikálních demokratů a liberální inteligence. Zmocnila se jich iluze o šťastnějším období lidstva naší planety, kdy všichni státníci přijmou všelidské hodnoty. Pevná, zásadová zahraniční politika Ruska se v tom světle jevila jako návrat k ruskému imperialismu. Zde se autor staví na odpor ústupkům SSSR (Ruské federace) vůči rozšiřování NATO na východ, kdy vzrůstá nebezpečí obklíčení Ruska. Na mušku si vzal zejména působení rozhlasové stanice „Svoboda“ a „Týden národů porobených Rusy“.

Přestože se výslovně hospodářskou politikou nezabývá, je ohromen skutečností, že „Západ potřebuje Rusko technologicky zaostalé“. K tomu přidává argument o rozprodávání národního bohatství Ruska, které není provázeno růstem příjmů, nýbrž růstem zahraničního zadlužení. Končí příslovým „vlastní bolest se cizím zdravím neléčí“.

Pátá kapitola je věnována vzniku Společenství nezávislých států v roce 1991. Solženicyn s jistotou nostalgii konstatuje, že za několik krátkých dnů pozbylo smyslu několik století ruské historie, a označuje to za sebevražedné chování ruského etnika. Hodnotí stav, kdy struktura soudobé civilizace přicházela z Ruska do většiny neruských oblastí, do zprůměrnění řady oblastí bylo vloženo mnoho ruských kvalifikovaných sil, poskytnuty dotace, úvěry i dodávky energetických surovin za ceny nižší než světové apod. Zde poprvé a poté ještě několikrát se opírá o dva rozdílné výrazy v ruské: „russkij“ = etnický Rus; „rossijanin“ = obyvatel Ruska.

V šesté kapitole „Nejisté Rusko a Východ“ kritizuje autor pokračování v politice starostlivého „staršího bratra“, a tím i oprávněnost věčného obviňování z ruského imperialismu vůči Zakavkazsku a Střední Asii. A klade si naopak otázku, jak dlouho „udržíme poloprázdnou Sibiř, kterou jsme navíc ponechali v zanedbanosti a hrozivě neobydlenosti“, když v severní Číně žije 300 milionů lidí a na celé Sibiři jen 8 milionů.

Poslední dvě kapitoly oddílu „Zóna moci“ věnuje parlamentarismu a kritice práce Státní dumy a jejich poslanců. Charakterizuje Dumu jako okrasný přívěsek na okraji reálné politiky, kdy je Duma psychicky stísněna dělostřeleckým rozdracením svých předchůdců. Naopak podporuje funkční a realitě odpovídající zákon o míst-

ní samosprávě, která by vytvořila nebezpečnou konkurenci Dumě a Radě federace. „Právě mezi mocí a lidem zeje propast, ale moc ji nechce spatřit a uvědomit si, že žádné pluky ani desítky tisíc tělesných strážců neudrží autoritu“. „... Vlivu na činnost (nebo nečinnost) svých úřadů jsou při současném ruském režimu zcela zbaveni“.

Je to „země, ve které se při nekonečné trpělivosti lidu vládne tak pohodlně, že které se tak pohodlně vyvázejí miliony a miliardy“. Nejen moc zákonodárná, výkonná, soudní, ale hlavně moc peněz jsou předmětem další kritiky.

Druhý oddíl „Odloučení“ je věnován rozpadu SSSR na jednotlivé suverénní státy. „Sovětské přátelství národů, na které jsme slyšeli tolik ód a národ, v jediném okamžiku vycenilo zuby zášti, která byla potlačována, ale, jak je vidět, nikdy neuhaslá“. Na příkladech autor dokládá pocit národní ublíženosti v minulosti a jeho reakci v současnosti. Odsuzuje vládu za nekoncepční imigrační politiku a malou pomoc Rusům vracějícím se ze zemí SNS.

Zvláštní pozornost je věnována Ukrajině a problému velké ruské menšiny na Ukrajině; kapitolu označuje symbolicky: „Slovanští tragédie“. Konstatuje, že je přesvědčený odpůrce „panslavismu“. „Pro Rusko to vždy byl úmysl nad jeho síly“. „Nemohu se však bez pronikavě bolestného zármutku dívat na umělý rozchod Slovanstva východního...“. Připomíná Parvusův plán z roku 1915 – využití ukrajinský nacionalismus k úspěšnému rozvrácení Ruska. Protiruské stanovisko Ukrajiny hodnotí jako „pravě to, co potřebují Spojené státy“. Samostatně obsáhlé stanovisko zaujímá k Čečensku. Svůj názor podkládá historickou zkušeností s Čečenci, kteří za občanské války podpořili bolševiky při masakrování kozáků a za odměnu získali vesnice pravobřežního Těreku. V r. 1929 byl Čečencům předán i Groznyj obydlý Rusy. V r. 1942, když se blížila německá vojska, povstali na jejich podporu a začlenili se do vojsk bojujících v německých uniformách. To rozhodlo o jejich pozdější deportaci Stalinem. Chruščov jako odškodnění přidělil Čečencům levý břeh Těreku. V Čečensku žilo podle sčítání v r. 1989: 700 tisíc Čečenců a 500 tisíc příslušníků ostatních národů, zvláště Rusů. Solženicyn kritizuje rozsáhlé olupování a zabíjení nečečenského obyvatelstva už od jara 1991. Ruská diplomatická nečinnost střídala ukvapené vojenské ofenzivy, avšak Moskva se nestarala o osud Rusů v Čečensku. Solženicyn nakonec trochu překvapivě navrhuje přiznat Čečensku úplnou nezávislost.

Podle autora je nekoncepčnost všech vládních garnitur zvláště viditelná v otázce ruské vesnice. Od stalinské kolektivizace, chruščovovského zcelování kolchozů až po brežněvovskou likvidaci „neperspektivních“ vesnic. Nová ruská vláda uspěchaně vyhlásila „okamžité vytvoření farmářství“

a výsledek byl skoro nulový. Následovala formální privatizace kolchozů a sovchozů (vytvoření akciových společností a družstev vlastníků). Výsledkem je obohacení funkcionářů a další pokles. „...lidé žijí ze záhumenků a z toho, co si přihradnou v kolchoze...“. A tak žije čtvrtina obyvatel země. „...S umírající vesnicí se nenávratně mění veškerý ruský lid.“

Zákon o vlastnictví půdy se může stát spíše formou k uložení naloupeného kapitálu, namísto způsobu, jak půdu vrátit hospodářským rolníkům. Přitom nejde hlavně o formu vlastnictví půdy, ale o to, kolik prostředků a rozumu se do ní vkládá. Dovolává se příkladu západoevropského družstevnictví i dalších příkladů sjednocení vlastníků zemědělských hospodářství a na ně navazujících služeb.

S velkou dávkou trpkosti nazývá další kapitolu: Armáda rozdrčená bez války, kde komentuje rozklad armády od důstojnického sboru až po vojáky základní služby, nedostatek prostředků k udržování moderní armády apod.

Oddíl končí kapitolou naznačující hrozbu pro Rusko: utlačený život, vymírání Rusů. S pomocí citátu z ruského časopisu uvádí situaci dnešního Ruska: „Nacionálně šovinistická ideologie našťěstí nehrozí, ta se na ruské půdě neuchytává. Ale nebezpečí je jinde: Rusko z hlediska modelu lidstva je příliš diverzifikováno, je v něm svět první, druhý i třetí.“ První svět – „lokomotiva modernizace a westernizace“, „politický, finanční a informační hegemon“ = Moskva; druhý svět – Petěrburk, Jekatěrínburk, Nižnij Novgorod a Samara – třetí svět – jih, východ (celá Sibiř), vyprázdňený sever, upadající města a předměstí.

Přesto závěr oddílu tvoří slova: „Nežijeme však první století, máme jich již za sebou jedenáct, a toto není první zkouška, v níž musí lid obstát, tentokrát proti rychlokvašeným hrabivcům a kriminální moci, proti zatuchlosti a zmatku, do nichž život Ruska vrhli.“

Třetí oddíl je věnován „Proletenci národů“ žijících v Ruské federaci. Zde se autor brání nařčení, že Rusové byli v ruských říších vládnoucí „imperialiální“ národem.

Federaci nepovažuje za organickou formu, ale už se vžila a je jí třeba uplatňovat v souladu s opravdovou demokracií. Těžkopádnost autonomních celků je komplikována národnostním složením územních celků.

Na tento oddíl navazují ještě dva další – „Nesmiřitelnost“ a závěrečný „Je nám Rusům souzeno být“. Zde je uvedena řada známých faktů z historického vývoje Sovětského svazu. Zajímavé je opětné vyzdvižení úlohy místní samosprávy. Každodenní reálný život lidí ze čtyř pětín nebo i více závisí na událostech ne státních, ale místních, a tím také na místní samosprávě. Legislativní otevření cesty k lidové samosprávě je velmi nutné.

ept na postupně se rozšiřující netečnost občanů k věcem veřejným vidí Solženicyn v následujícím: „Začínat by se mělo trpělivým řešením místních problémů a lidé by se za tím účelem měli sdružovat kolem každé otázky vznikající v okruhu jejich zájmů pracovních, kulturních nebo obecně životních ...“. „Každé takové sdružení je formou a způsobem, jak vykročit z nynějšího bědného, bezvědomého bezčasní.“

Vyvrcholením tohoto zájmu občanů je vlastenectví. Autor si stěžuje, že je módní pořádat štvance na vlastenectví. Dovolává se příkladu USA, kde je vlastenectví vysoce ceněno. Nikdo se za ně nestydí. Amerika je na ně hrdá a různé národnostní skupiny se v něm slévají v jedno. Pro mnohé další národy je vlastenectví trvalým základem,

dem, který národ spojuje a nijak ho neodděluje od lidstva.

Solženicyn svou definicí vlastenectví obsahově uzavírá knihu: „Vlastenectví, to je ucelený a soustavný cit lásky k vlasti, spojený s ochotou přinášet jí oběti a sdílet s ní strážně, ale sloužící nepodbízivě, nepodporující neoprávněné nároky, nýbrž otevřeně kritizující její chyby a hříchy a kající se za ně.“

* * *

Téměř souběžně vyšla s ještě větším zpožděním kniha Anatolije Sobčaka *Byla jednou jedna komunistická strana*. Nepříliš rozsáhlá publikace je zajímavá z několika pohledů. Předně se jedná o funkcionáře, který se uplatnil v 90. letech v SSSR (Ruské federaci) a po-

dílel se jako lídr na činnosti „Meziregionální poslancecké skupiny“ (1990) v Nejvyšším sovětu SSSR, tj. první legální opozice. Figuroval také jako poradce Jelcina i Gorbačova. Za druhé, byl zvolen předsedou Leningradského městského sovětu a konečně prvním primátorem Sankt Petěrburgu. V téže době byl jeho prvním náměstkem Vladimir Putin.

Uvedená publikace je kombinací vzpomínek na události začátku 90. let a úvah profesionálního politika, který se podílel na vytváření alternativního projektu ruské ústavy. Nejzajímavější je závěrečná kapitola, zabývající se úvahami o budoucnosti Ruska a jeho dnešku. Bude zajímavé konfrontovat některé náměty s politikou jeho žáka Vladimira Putina.

Vladimír Krines

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

PETR DRULÁK, nar. 1972; absolvent VŠE – mezinárodní politika a filosofie; vedoucí vědeckého oddělení ÚMV, učí na VŠE a FSV UK v Praze. (str. 6)

Doc. PhDr. PETER FIALA, Ph.D., nar. 1964, ředitel Mezinárodního politologického ústavu Masarykovy univerzity a vedoucí Katedry politologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Autor, spoluautor a editor několika knižních publikací a řady studií, článků a publicistických textů. Specializuje se na srovnávací politologii (se zaměřením na demokratické politické systémy, politické strany a zájmové skupiny), problematiku evropské integrace, moderní politickou teorii, český politický systém a na otázku sociální a politické dimenze náboženství. (str. 14)

Doc. PhDr. VLASTIMIL KRINES, CSc., nar. 1928, po absolvování Vysoké školy politických a hospodářských věd – obor historie (1953) vyučoval soudobé světové dějiny na VŠE; v letech 1974–1990 mimo obor. V současnosti docent světových dějin na VŠE – Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka na fakultě mezinárodních vztahů. (str. 34)

MICHAL LOBKOWICZ, nar. 1964; absolvent Přírodovědecké fakulty UK; po-

slanec Parlamentu ČR za Unii svobody, působí ve výboru pro evropskou integraci, od roku 1993 působil na Ministerstvu zahraničních věcí ČR – od června 1996 poradce ministra zahraničí; od ledna do června 1998 zastával funkci ministra obrany ČR, externě působí na FSV UK v oboru mezinárodních vztahů. (str. 24)

Mgr. MIROSLAV MAREŠ, nar. 1974; vystudoval obor politologie na FF MU a Právnickou fakultu v Brně, absolvoval stáž na Ruhrské univerzitě v Bochumi. Zabývá se politickými analýzami, teorií politických stran a politickým extremismem. Odborný asistent katedry politologie FSS MU. (str. 14)

PhDr. VLADIMÍR MÜLLER, CSc., nar. 1964; vystudoval Filosofickou fakultu v Brně (sociologie), postgraduální studium – ČSAV (Ústav pro filosofii a sociologii v Praze), College of Europe (Bruggy), NATO Defence College (Řím); v letech 1991–96 odborný asistent katedry sociologie (FF UK); 1996–99 Ministerstvo obrany ČR, v současné době zahraniční tajemník ČSSD. (str. 21)

ROBERT SCHUSTER, nar. 1974; absolvent FF UK (germanistika a politologie), nyní doktorandské studium na Ústavu politologie FF UK, redaktor Lidových novin, publikoval o odborných časopisech a v denním tisku – články týkající se německé a rakouské politiky. (str. 8)

JUDr. CYRIL SVOBODA, nar. 1956, vystudoval Právnickou fakultu UK; do r. 1990 pracoval jako notář; v r. 1990 poradce federálního předsedy vlády; od r. 1992 náměstek ministra spravedli-

nosti, od r. 1996 náměstek ministra zahraničí; člen vládního výboru pro EU; předseda pracovního výboru pro provádění Evropské dohody. V první polovině r. 1998 ministr vnitra ČR. Nyní 1. místopředseda KDU-ČSL a poslanec PS PČR (předseda petičního výboru). (str. 23)

JUDr. JIŘÍ ŠTĚPANOVSÝ, CSc., nar. 1925, býv. pracovník MZV, ÚMPE, v r. 1968 hostující profesor na Severozápadní univerzitě v Chicagu, 1969 až 1989 mimo obor, 1990–1991 zástupce ředitele ÚMV, dnes učí na VŠE-CESP, člen redakční rady MP, místopředseda České atlantické komise. (str. 10)

Ing. JAN ZAHRADIL, nar. 1963; absolvent VŠCHT v Praze (Fakulta paliv a vody), vědecký pracovník; spoluzakladatel ODS, od r. 1993 vedoucí zahraničního oddělení Hlavní kanceláře ODS, v r. 1997 vedoucí oddělení zahraniční politiky a evropské integrace Úřadu vlády ČR; od r. 1998 poslanec Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, místopředseda dvou parlamentních výborů – zahraničního a výboru pro evropskou integraci, vedoucí stálé parlamentní delegace do Evropského parlamentu, předseda zahraniční komise ODS, stínový ministr zahraničí ve stínové vládě ODS. (str. 26)

PETR ZAVADIL, nar. 1968, zástupce šéfredaktora Lidových novin, specializuje se na politické dění v západní Evropě a na otázku evropské integrace. (str. 4)

Údaje o ostatních autorech tohoto čísla viz MP 1–5/2000.